ปรีดี

บรรณานุสรณ์ ๒๕๖๐

หนังสือที่ระลึก
ในวันปรีดี พนมยงค์
๑๑ พฤษภาคม ๒๕๖๐

บรรณาธิการ กษิดิศ อนันทนาธร

ปรีดี

บรรณานุสรณ์ ๒๕๖๐

หนังสือที่ระลึกในวันปรีดี พนมยงค์
๑๑ พฤษภาคม ๒๕๖๐

ปรีดีบรรณานุสรณ์ ๒๕๖๐
หนังสือที่ระลึกในวาระ ๑๑๗ ปีชาตกาล ศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี พนมยงค์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ร่วมกับ **มูลนิธิปรีดี พนมยงค์**
จัดพิมพ์ในวันปรีดี พนมยงค์ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๖๐
จำนวน ๒,๐๐๐ เล่ม

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ
ปรีดีบรรณานุสรณ์ ๒๕๖๐.-- กรุงเทพฯ : งานสื่อสารองค์กร กองแผนงาน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๖๐.
๑๖๐ หน้า.
๑. ปรีดี พนมยงค์, ๒๔๔๓–๒๕๒๖. I. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. II. ชื่อเรื่อง.

๙๒๓.๒๕๙๓
ISBN 978-974-466-972-8

บรรณาธิการ	กษิดิศ อนันทนาธร
กองบรรณาธิการ	สำนักพิมพ์สวนเงินมีมา
ภาพปก	เทพศิริ สุขโสภา
ออกแบบปก	Pianissimo Press
จัดรูปเล่ม	จันทิมา แสงทองสุข
พิสูจน์อักษร	Try2Read
ประสานงานผลิต	สำนักพิมพ์สวนเงินมีมา

จัดทำโดย	งานสื่อสารองค์กร กองแผนงาน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โทรศัพท์ ๐–๒๕๖๔–๔๔๙๓, ๐–๒๕๖๔–๔๔๔๐ ถึง ๗๙ ต่อ ๑๑๒๐–๑
พิมพ์ที่	โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. ๒๕๖๐ โทรศัพท์ ๐–๒๕๖๔–๓๑๐๔ ถึง ๖, ๐–๒๕๖๔–๓๑๐๘ ถึง ๑๐ โทรสาร ๐–๒๕๖๔–๓๑๑๙ http://www.tu.ac.th/org/tuprint

ปรีดี

บรรณานุสรณ์
๒๕๖๐

นายกษิดิศ อนันทนาธร
บรรณาธิการ

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ร่วมกับ **มูลนิธิปรีดี พนมยงค์**
จัดพิมพ์หนังสือที่ระลึกในวันปรีดี พนมยงค์
๑๑ พฤษภาคม ๒๕๖๐

สารประธานมูลนิธิปรีดี พนมยงค์

วันที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๖๐ เป็นวาระครบรอบ ๑๑๗ ปีชาตกาล ของนายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้ร่วมกับมูลนิธิปรีดี พนมยงค์ จัดงานวันปรีดี พนมยงค์ รำลึกถึงท่านรัฐบุรุษอาวุโสเรื่อยมาเป็นเวลาหลายปีต่อเนื่องกัน

นายปรีดีได้รับใช้ราษฎรไทยในหลายตำแหน่งหน้าที่ ไม่ว่าจะเป็นนายกรัฐมนตรี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ มหาดไทย และการคลัง ฯลฯ ตลอดจนได้รับใช้สถาบันพระมหากษัตริย์ด้วยการเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลอีกด้วย แต่มี ๒ เรื่องใหญ่ ซึ่งท่านภาคภูมิใจ คือ

เรื่องแรกคือ **การ "อภิวัฒน์" เปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕** ซึ่งเกี่ยวข้องโดยตรงกับ**การก่อให้เกิดรัฐธรรมนูญฉบับแรกของประเทศสยาม** เมื่อวันที่ ๒๗ มิถุนายน ศกนั้น อันเป็นการนำมาซึ่งระบอบประชาธิปไตย ให้ราษฎรได้เป็นเจ้าของอำนาจสูงสุดของประเทศ มีสิทธิเสรีภาพ และมีส่วนร่วมในการกำหนดชะตากรรมของสังคมที่พวกเขาอาศัยอยู่ แม้จะผ่านมา ๘๕ ปี แล้วก็ตาม แต่สิ่งที่นายปรีดีได้ริเริ่มไว้ ก็ยังมีอุปสรรคขัดขวางหนทางประชาธิปไตยอยู่มาก นับได้ตั้งแต่รัฐประหาร ๘ พฤศจิกายน ๒๔๙๐ ซึ่งถึงจะผ่านมา ๗๐ ปีแล้ว แต่มรดกของคณะรัฐประหารซึ่งมีทัศนะคนละอย่างกับคณะราษฎร ได้เบียดเบียนผลงานของคณะราษฎรไปไม่น้อย จนหลายคนเข้าใจผิดว่าที่ประชาธิปไตยไทยล้มลุกคลุกคลานเช่น

ทุกวันนี้เป็นความผิดพลาดของคณะราษฎร โดยที่ไม่พิจารณาถึงการกระทำของคณะรัฐประหารตั้งแต่ ๒๔๙๐ เรื่อยมาจนการ “ปฏิวัติ” ของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และพวก

เรื่องหลังคือ **การนำขบวนการเสรีไทย** ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๒ (๒๔๘๔–๒๔๘๘) ซึ่งเป็นผลให้ประเทศไทยไม่ต้องเป็นประเทศผู้แพ้สงคราม และมีสถานะเอกราชได้โดยไม่ต้องตกเป็นรัฐในอารักขาของประเทศฝ่ายสัมพันธมิตร โดยที่การทำงานในครั้งนี้นายปรีดีได้ร่วมมือกับผู้คนที่มีความหลากหลาย ตั้งแต่เจ้านายที่เคยมีความขัดแย้งกันมาเมื่อตอนเปลี่ยนแปลงการปกครอง ข้าราชการต่างๆ นักศึกษามหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ไปจนถึงตาสีตาสาในชนบทห่างไกล บัดนี้ เวลาผ่านมา ๗๒ ปี หรือ ๖ รอบนักษัตรแล้ว แต่บทเรียนเรื่องความปรองดองสมานฉันท์ในคราวนั้นกลับไม่ได้รับการเรียนรู้เอาเลย

กล่าวได้ว่า **มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง** ซึ่งคือมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในปัจจุบัน เป็นสถานศึกษาที่นายปรีดี พนมยงค์ มีความผูกพันด้วยเป็นอย่างยิ่ง เป็นต้นว่า วันสถาปนามหาวิทยาลัยคือวันที่ก่อเกิดรัฐธรรมนูญฉบับแรก ๒๗ มิถุนายน มหาวิทยาลัยแห่งนี้สร้างขึ้นเพื่อผลิตราษฎรให้เป็นกำลังของระบอบประชาธิปไตย และนักศึกษาของมหาวิทยาลัยแห่งนี้มีส่วนร่วมในขบวนการเสรีไทยอยู่ไม่น้อย

ต้องขอขอบคุณมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ที่ยังระลึกถึงนายปรีดี พนมยงค์ และจัดงานรำลึกถึงท่านเรื่อยมา โดยเฉพาะศิษย์เก่า ต.ม.ธ.ก. ทุกท่าน ที่แม้วันเวลาจะผ่านมาเนิ่นนาน แต่ก็ยังคงนึกถึงท่านผู้ประศาสน์การตลอดมา

สุดท้ายนี้ หวังว่าหนังสือ ***ปรีดีบรรณานุสรณ์ ๒๕๖๐*** เล่มนี้ จะช่วยทำให้ผู้อ่านได้รู้จัก ชีวิต ผลงาน และความคิดของนายปรีดีมากขึ้น เพราะถ้าอยากรู้จักนายปรีดี ไม่มีอะไรดีไปกว่าการกลับมาอ่านหนังสือที่ท่านเขียนตลอดจนที่เกี่ยวเนื่องกับงานและความคิดของท่าน อาจกล่าวได้ว่าในส่วนงานที่ท่านภูมิใจนั้น นายปรีดีสามารถรักษาเอกราชของประเทศเอาไว้ได้ก็จริง แต่ระบอบประชาธิปไตยที่ท่านและคณะสู้สถาปนาขึ้นนั้นยังนับว่าน่าเป็นห่วงอยู่มาก หวังว่าคนรุ่นหลังจะช่วยกันนำความคิดของนายปรีดีมาสืบสานและต่อยอดต่อไป แม้จะไม่ถึงสังคมพระศรีอาริย์ แต่อย่างน้อยก็ขอให้เป็นสังคมที่มีความปลอดภัย มีความสมบูรณ์ทางเศรษฐกิจ มีความเสมอภาค และมีสิทธิเสรีภาพ โดยที่ราษฎรได้มีโอกาสทางการศึกษาอย่างเต็มที่

(นางสาวสุดา พนมยงค์)
ประธานมูลนิธิปรีดี พนมยงค์

สารอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ในรอบปีที่ผ่านมานี้ มีเหตุการณ์ทางสังคมเกิดขึ้นในประเทศไทยและในสังคมโลกอยู่มากมายหลากหลายเหตุการณ์ ซึ่งแต่ละเหตุการณ์นั้นล้วนเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญจากปัจจัยทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง เหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นนั้นส่งผลกระทบไปอย่างกว้างขวางถึงกันทั่วโลกโดยที่ไม่มีผู้ใดหลีกเลี่ยงได้ ซึ่งอาจจะมีมากน้อยก็แตกต่างกันไปตามความเกี่ยวข้อง แต่สิ่งที่สำคัญที่สุดสำหรับเราทุกคน คือ การติดตามเหตุการณ์เหล่านั้นอย่างใกล้ชิด และคิดวิเคราะห์ด้วยความรู้สมัยใหม่ที่เราจำเป็นต้องก้าวตามให้ทัน

สำหรับประเทศไทย สังคมไทยได้ก้าวข้ามยุคสมัยเก่ามาสู่ยุคสมัยใหม่ที่มีความเจริญก้าวหน้าขึ้นตามลำดับ ความรู้ความเข้าใจที่มีต่อสังคมไทยและต่อสังคมโลกถูกเผยแผ่ไปสู่คนในวงกว้างมากขึ้น ซึ่งหนึ่งในผู้นำการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่สำคัญนั้นคือ ศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี พนมยงค์ โดยท่านได้ริเริ่มแนวคิดการเรียนการสอนระดับสูงสมัยใหม่ในรูปแบบ *“ตลาดวิชา”* เพื่อเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงการศึกษาให้แก่ราษฎร ซึ่งสถาบันอุดมศึกษาที่เป็น *“ตลาด”* ของ *“วิชา”* ดังกล่าวก็คือ *“มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง”* ที่สถาปนาขึ้นเพื่อสนองเจตนารมณ์ของคณะราษฎรที่ว่า *“จะต้องให้การศึกษาอย่างเต็มที่แก่ราษฎร”*

ดังที่ท่านผู้ประศาสน์การกราบบังคมทูลต่อผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในวันเปิดมหาวิทยาลัย ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๗ ว่า *“ในสมัยที่ประเทศ*

ของเราดำเนินการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญเช่นนี้แล้ว เป็นการจำเป็นอย่างยิ่ง ที่จะต้องมีมหาวิทยาลัยสำหรับประศาสน์ความรู้ในวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองแก่พลเมืองให้มากที่สุดที่จะเป็นได้ เปิดโอกาสแก่พลเมืองที่จะใช้เสรีภาพในการศึกษากว้างขวางขึ้น เพื่อประโยชน์ของประเทศชาติสืบไป”[๑] และด้วยเหตุนี้ ประชาชนทั่วไปในสังคมจึงมี “สิทธิ” และ “โอกาส” ได้เข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยจนจบปริญญาและประกาศนียบัตรในสาขาต่างๆ เพื่อนำความรู้ที่ได้รับไปประกอบสัมมาชีพ โดยเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติ รวมถึงนำไปคิดวิเคราะห์ความเป็นไปของประเทศไทยและโลกใบนี้ ทั้งในทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และอื่นๆ ตามความถนัด

ในฐานะตัวแทนของผู้บริหารมหาวิทยาลัย ผมหวังเป็นอย่างยิ่งว่า แนวคิด อุดมคติ และปณิธานของศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี พนมยงค์ ที่ท่านจะได้รับจากการอ่านหนังสือ ***ปรีดีบรรณานุสรณ์ ๒๕๖๐*** เล่มนี้ จะจุดประกายความคิดเรื่องสันติภาพ ประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ ความเป็นพลเมืองที่ดีในระบอบประชาธิปไตยของประเทศไทย และท้ายที่สุด ความใส่ใจในความเปลี่ยนแปลงทางสังคม ให้แก่คนรุ่นปัจจุบันในสังคมไทยสืบไป

(ศาสตราจารย์ ดร.สมคิด เลิศไพฑูรย์)
อธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

---

[๑] ปรีดี พนมยงค์, *ชีวประวัติย่อของนายปรีดี พนมยงค์*, พิมพ์ครั้งที่ ๔ (จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสฉลองครบรอบ ๑๐๐ ปี ชาตกาล นายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส (๑๑ พฤษภาคม ๒๔๔๓–๒๕๔๓)), น. ๕๐.

บทบรรณาธิการ

- ๑ -

วันที่ ๑๓ ตุลาคม ๒๕๕๙ นับเป็นวันมหาวิปโยค ที่ราษฎรไทยสูญเสียพระมหากษัตริย์ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐไป โดยที่ห้วงเวลาหลังจากนั้นได้มีการพยายามรื้อฟื้นประวัติศาสตร์แบบผิดๆ ขึ้นมากล่าวร้ายป้ายสีท่านอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ ต่างๆ นานา ตั้งแต่เรื่องที่ท่านนำพาคณะราษฎร "อภิวัฒน์" เปลี่ยนแปลงการปกครอง เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ ว่าเป็นการชิงสุกก่อนห่าม เป็นการรังแกเจ้านาย ฯลฯ เรื่อยมาจนถึงกรณีสวรรคตของในหลวงรัชกาลที่ ๘ ที่พยายามทำให้ชื่อเสียงของท่านมัวหมอง

ต่อมาในช่วงสงกรานต์ ๒๕๖๐ ได้มีการถอนหมุดคณะราษฎร หรือหมุดก่อกำเนิดรัฐธรรมนูญ ออกไปจากลานพระราชวังดุสิต โดยไม่ทราบว่าเป็นฝีมือของใคร แต่ก็เป็นประเด็นที่ถกเถียงกันอย่างกว้างขวางถึงการกระทำดังกล่าว ตั้งแต่ความเป็นมาของหมุด ผู้ที่มารื้อถอน ตลอดจนการตอบคำถามของผู้สื่อข่าวจากผู้เป็นใหญ่ในบ้านเมือง เป็นผลให้ผู้คนจำนวนมากหันมาสนใจประวัติศาสตร์เรื่องการ "อภิวัฒน์" เปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ ซึ่งครบ ๘๕ ปีในปีนี้พอดี และมีการอภิปรายเรื่องเกี่ยวเนื่องนี้อย่างกว้างขวาง เมื่อเป็นเช่นนี้ ก็มีคนบางกลุ่มโจมตีการกระทำดังกล่าวของคณะราษฎร และบิดเบือนประวัติศาสตร์หลังจากนั้นต่างๆ นานา โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสัมพันธ์กับเจ้านายในสมัยนั้น ซึ่งมีท่านอาจารย์ปรีดี

เป็นจำเลยคนสำคัญ ทั้งๆ ที่ท่านผู้นี้มีบทบาทอย่างสำคัญเมื่อเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในหลวงรัชกาลที่ ๘ เป็นต้นว่า การถวายความปลอดภัยให้สมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ มิพักต้องกล่าวถึงงานอื่นๆ เช่น การผลักดันให้เกิดหอสมุดดำรงราชานุภาพ ก็ยังได้

จะไม่ขอขยายความเรื่องของท่านอาจารย์ปรีดีกับกรณีต่างๆ ที่มีผู้ไม่หวังดีพยายามทำลายชื่อเสียงเกียรติคุณของท่าน โดยเฉพาะก็เรื่องกรณีสวรรคตนั้น มีหนังสือ ***คำตัดสินใหม่ กรณีสวรรคต ร.๘*** และ ***ข้อเท็จจริง กรณีสวรรคต ร.๘*** ที่พยายามจะเผยแพร่สัจจะนั้นปรากฏในบรรณพิภพให้ได้หาอ่านกันอยู่แล้ว[๑]

- ๒ -

หนังสือ ***ปรีดีบรรณานุสรณ์ ๒๕๖๐*** หนังสือที่ระลึกในวันปรีดี พนมยงค์ ประจำปี ๒๕๖๐ นี้ ได้รับความอนุเคราะห์จากผู้เขียนหลายท่านที่ได้ส่งบทความพิเศษมาตีพิมพ์เป็นที่ระลึกในวาระ ๑๑๗ ปีชาตกาล ของศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี พนมยงค์ ผู้ประศาสน์การมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง

เริ่มจากในบทแรก เป็นบทความของครูดุษฎี พนมยงค์ ศิลปินแห่งชาติ ทายาทของท่านผู้ประศาสน์การ เล่าเรื่องที่มาและเบื้องหลังกว่าจะมีถนน

---

[๑] ดู สันติสุข โสภณสิริ (บรรณาธิการ), *คำตัดสินใหม่ กรณีสวรรคต ร.๘*, พิมพ์ครั้งที่ ๔ (กรุงเทพฯ: กองทุนปาล พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๙) และ สุพจน์ ด่านตระกูล, *ข้อเท็จจริงกรณีสวรรคต ร.๘* (กรุงเทพฯ: อรุณวิทยา, ๒๕๕๑)

สายต่างๆ ที่ตั้งขึ้นเป็นอนุสรณ์ให้ท่าน ซึ่งหลายเรื่องไม่เคยปรากฏในที่ใดมาก่อน

ต่อด้วย บทความที่กองบรรณาธิการ ***สยามใหม่*** เขียนเล่าเรื่องบ้านอองโตนีได้อย่างน่าสนใจ สะท้อนภาพบั้นปลายชีวิตของรัฐบุรุษอาวุโส ผู้ได้รับการเนรคุณจากชนชั้นปกครองไทย ได้เป็นอย่างดี แม้ว่าท่านจะถูกกระทำมาไม่น้อย แต่ก็ใช้ชีวิตอย่างมีความสุขในบ้านชานกรุงปารีส อันเป็นสถานที่จบชีวิตของท่านด้วย

ถัดมาเป็นการเรียบเรียงการอภิปรายในหัวข้อ “การร่างรัฐธรรมนูญประชาธิปไตย: บทเรียนจากป๋วยและปรีดี” ซึ่งจัดที่ตึกโดม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อวันที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๕๙ ซึ่งรองศาสตราจารย์สมชาย ปรีชาศิลปกุล รองศาสตราจารย์ ดร.สิริพรรณ นกสวน สวัสดี และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปริญญา เทวานฤมิตรกุล ได้เชื่อมโยงแนวคิดของท่านผู้ประศาสน์การและอาจารย์ป๋วยมาอธิบายการร่างรัฐธรรมนูญในปัจจุบันอันเหตุการณ์ร่วมสมัย ทำให้เห็นข้อคิดต่างๆ มากมาย อย่างน่าที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจะใคร่ครวญคำนึงถึง

จากนั้นคือบทความที่ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อิสริยา นิติทัณฑ์ประภาศ บุญญะศิริ ปรับปรุงมาจากงานเสวนาที่สถาบันปรีดี พนมยงค์ เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๕๙ โดยได้แสดงความเชื่อมโยงทางความคิดในการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของราษฎรไทยนับตั้งแต่ ***เค้าโครงการเศษฐกิจ*** ของท่านผู้ประศาสน์การ และบทความ *จากครรภ์มารดาถึงเชิงตะกอน* ของศาสตราจารย์ ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ศิษย์เก่าธรรมศาสตร์คนแรกที่ได้กลับมาเป็นอธิการบดี

และบทความของคุณอังคณา นีละไพจิตร ที่ปรับปรุงมาจากปาฐกถาพูนศุข พนมยงค์ ประจำปี ๒๕๖๐ ซึ่งจัดขึ้น ณ สถาบันปรีดี พนมยงค์ เมื่อวันที่ ๗ มกราคม ที่ผ่านมา ซึ่งกล่าวถึงผู้หญิง ความยุติธรรม และความทรงจำบาดแผล ได้อย่างแหลมคม และชวนคิด

ปิดท้ายด้วยภาพชีวิตและถ้อยคำของท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ ที่นำมาลงเป็นที่ระลึกในวาระ ๑๐ ปี แห่งการถึงแก่อนิจกรรมของท่าน ๑๒ พฤษภาคม ๒๕๖๐

อนึ่ง เรื่องที่ ๓ และ ๔ นั้น มีอนุสนธิมาจากการเฉลิมฉลองในโอกาสที่องค์การ UNESCO ยกย่องให้อาจารย์ป๋วยเป็นบุคคลสำคัญของโลก ผู้มีผลงานดีเด่นด้านการศึกษา สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ในวาระ ๑๐๐ ปีชาตกาล ๙ มีนาคม ๒๕๕๙

- ๓ -

อาจารย์ป๋วย อึ๊งภากรณ์ เคยเขียนจดหมายถึงท่านผู้ประศาสน์การว่า "...อยากให้ท่านอาจารย์ได้รับความเคารพจากคนไทยทุกรุ่น สมกับที่ท่านอาจารย์ได้ปฏิบัติและบำเพ็ญประโยชน์แก่พวกผมมาเป็นเวลานาน"[๒]

แม้ท่านผู้ประศาสน์การจะได้ทำงานรับใช้ประเทศนี้มาอย่างมหาศาล ทั้งในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และหน่วยราชการอีกมาก ซึ่งกว้างขวาง

---

[๒] ดู ป๋วย อึ๊งภากรณ์, "จดหมายจากป๋วย ถึงปรีดี ลงวันที่ ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๑๕," ใน *มิตรแท้ในยามยาก* (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๙), น. ๑๒๕.

หลายแขนง ไม่ว่าในทางการปกครอง การต่างประเทศ เศรษฐกิจ การศึกษา รวมไปถึงการรักษาเอกราช แต่นั่นก็เนิ่นนานผ่านมากว่า ๗๐ ปีแล้ว หลายเรื่องถูกลืมเลือนไปตามกาลเวลา หลายเรื่องถูกจงใจบิดเบือนไปต่างๆ กัน อย่างไรก็ดี คงไม่เกินไปนัก ถ้าจะยืมคำของคุณกุหลาบ สายประดิษฐ์ มาดัดแปลงว่า งานของท่านผู้ประศาสน์การ "ราวกับสิ่งที่สถิตอยู่บนยอดเขาอีเวอเรสต์ ซึ่งยากที่ใครจะเห็นงานนั้นได้ตามสภาพที่เป็นจริง"[๓]

การที่ท่านผู้ประศาสน์การจำต้องลี้ภัยออกจากประเทศไปแต่เมื่อเกิดรัฐประหาร ๒๔๙๐ ซึ่งครบ ๗๐ ปีในปีนี้ นับเป็นการปิดฉากชีวิตทางการเมืองของรัฐบุรุษอาวุโสผู้นี้ ปิดโอกาสที่ท่านจะได้รับใช้แผ่นดินเกิดที่ท่านรักอีก แต่อย่างไรก็ดี "ผลของการที่ก่อสร้างไว้ดีแล้วย่อมไม่สูญหาย" แม้ประชาธิปไตยก็ดี ความเท่าเทียมทางเศรษฐกิจก็ดี ความยุติธรรมในสังคมก็ดี จะยังไปไม่ถึงอุดมคติที่ท่านปรารถนา แต่ชีวิต ผลงาน และอุดมคติของท่านก็เป็นแรงบันดาลใจให้พวกเราไม่น้อยทีเดียว และนี่มิใช่หรือ คือหน้าที่ของเรา - คนรุ่นหลัง - ที่จะสานต่อภารกิจของท่าน ให้เป็นปฏิบัติบูชา ที่ดีกว่าอามิสบูชาใดๆ ทั้งปวง

(นายกษิดิศ อนันทนาธร)
บรรณาธิการ
๑๘ เมษายน ๒๕๖๐

---

[๓] ดู กุหลาบ สายประดิษฐ์, "แม่ทำอะไรบ้างหนอ?," ใน *แม่จ๋า*, สัมพันธ์ ก้องสมุทร (บรรณาธิการ), พิมพ์ครั้งที่ ๔ (กรุงเทพฯ: วสี ครีเอชั่น, ๒๕๕๘), น. ๕๘.

สารบัญ

สารประธานมูลนิธิปรีดี พนมยงค์ ๐๐๔
สุดา พนมยงค์

สารอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๐๐๗
ศ.ดร.สมคิด เลิศไพฑูรย์

บทบรรณาธิการ ๐๐๙
กษิดิศ อนันทนาธร

บนถนนสายปรีดี พนมยงค์ ๐๑๘
ดุษฎี พนมยงค์ บุญทัศนกุล

บันทึกชีวิตสมถะปัจฉิมวัยที่ชานกรุงปารีส ๐๓๔
กองบรรณาธิการ *สยามใหม่*

การร่างรัฐธรรมนูญประชาธิปไตย:
บทเรียนจากป๋วยและปรีดี ๐๔๘
รศ.ดร.สิริพรรณ นกสวน สวัสดี
รศ.สมชาย ปรีชาศิลปกุล
ผศ.ดร.ปริญญา เทวานฤมิตรกุล

มอง “เค้าโครงการเศรษฐกิจ” และ
“จากครรภ์มารดาถึงเชิงตะกอน” ในปัจจุบัน ๐๙๒
ผศ.ดร.อิสริยา นิติทัณฑ์ประภาศ บุญญะศิริ

ผู้หญิง ความยุติธรรม และความทรงจำบาดแผล ๑๑๘
อังคณา นีละไพจิตร

ภาพชีวิต ท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ ๑๕๐
กษิดิศ อนันทนาธร

ภาพปก ***จุลสารปรีดี*** เนื่องในโอกาสวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๕๔

วาดโดย ดนย บุญทัศนกุล

บนถนนสายปรีดี พนมยงค์

ดุษฎี พนมยงค์ บุญทัศนกุล

คติธรรม
ครบรอบ ๑๐๐ วัน แห่งการอสัญกรรม
รัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์
อังคาร ที่ ๙ สิงหาคม ๒๕๒๖

ชูดี

คนดีไม่ต้อม ชูดี กันพ่อ
ดีแต่คอยจับผี หาร้าย
ร้ายน้อยกลับหอยหวี ถวิลเพิ่ม มากนา
หรือมิผิดคิดป้าย โปะร้อนช้อนชุม.

ดีชุมเช่นนี้ขาด อุดงาม
ดีแต่ก่อชั่วลาม เลอะเปื้อน
ดีจริงส่งเสริมความ ดีทั่ว กันแฮ
ดีห่านดีตนเอื้อน ออกอ้างสร้างดี.

(สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ)
สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม
กรุงเทพมหานคร

ในโลกนี้ มีธรรมเนียมปฏิบัติอยู่อย่างหนึ่ง เมื่อมีบุคคลที่ทำประโยชน์ให้แก่ชาติบ้านเมืองวายชนม์ จะมีการตั้งชื่อสถานที่สาธารณะเป็นเกียรติแก่บุคคลนั้นๆ นอกจากเพื่อรำลึกถึงคุณความดีของท่านแล้ว ยังเป็นการเตือนสติให้ชนรุ่นหลังถือเป็นแบบอย่างในการดำเนินรอยตามอีกด้วย

ในประเทศไทย การตั้งชื่อถนน สะพาน สถานที่ต่างๆ เพื่อการนี้มีมานานแล้ว และเป็นไปด้วยความราบรื่น แต่คงจะมีเพียงคนเดียวที่ความเป็นมาของการตั้งชื่อถนน ช่างสลับซับซ้อน และผันผวนเฉกเช่นเดียวกับชีวิตจริงของบุคคลผู้นั้น

นั่นคือ **นายปรีดี พนมยงค์**

ในที่นี้ จะกล่าวถึงการตั้งชื่อถนนปรีดี พนมยงค์ และถนนประดิษฐ์มนูธรรม

ถนนปรีดี พนมยงค์ (สุขุมวิท ๗๑)

วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี อธิบายว่าเป็นถนนสายหนึ่งในกรุงเทพมหานครมีความยาวประมาณ ๓ กิโลเมตร มีจุดเริ่มต้นจากถนนสุขุมวิทที่ทางแยกสุขุมวิทในแขวงพระโขนงเหนือ เขตวัฒนามุ่งไปทางทิศเหนือ

ถนนนี้เดิมคือซอยสุขุมวิท ๗๑ สร้างในช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๒ ประมาณปี ๒๔๘๕-๒๔๘๖ เทศบาลนครกรุงเทพได้รับมอบมาจากแขวงการทางกรุงเทพ (หน่วยงานของกรมทางหลวง) เมื่อปี ๒๕๐๓ โดยกรมทางหลวงเรียกซอยนี้ว่า “ทางสายพระโขนง-คลองตัน (ซอยปรีดี)” ต่อมาคณะ

กรรมการ กลางตั้งชื่อถนนตรอกซอยและสะพานได้ตั้งชื่อถนนสายนี้ว่าถนนสุขุมวิท ๗๑ เมื่อปี ๒๕๑๓

ต่อมาในปี ๒๕๔๒ สำนักงานเขตวัฒนาโดยคณะกรรมการพิจารณาตั้งชื่อถนนตรอกซอยและสะพานในพื้นที่เขตวัฒนาได้มีมติให้ตั้งชื่อถนนสุขุมวิท ๗๑ ว่า **ถนนสุขุมวิท ๗๑ (ปรีดี พนมยงค์)** เพื่อเป็นเกียรติแก่นายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในรัชกาลที่ ๘ นายกรัฐมนตรีคนที่ ๗ หัวหน้าขบวนการเสรีไทย และผู้นำพลเรือนในคณะราษฎร เพื่อสดุดีเกียรติคุณในฐานะบุคคลสำคัญของชาติและในวาระที่องค์การศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ประกาศให้นายปรีดี พนมยงค์ เป็นบุคคลสำคัญของโลกในปี ๒๕๔๓ ซึ่งเป็นปีครบรอบ ๑๐๐ ปีชาตกาล และในฐานะที่นายปรีดี พนมยงค์ได้สั่งการให้สร้างถนนเส้นนี้ในสมัยที่ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี โดยกรุงเทพมหานครได้อนุมัติให้ใช้ชื่อดังกล่าวเมื่อปี ๒๕๔๕

นี่คือความเป็นมาของชื่อถนนปรีดี พนมยงค์ อย่างเป็นทางการ

ส่วนเบื้องหลังที่มาของชื่อถนน ผู้มีส่วนสำคัญในการผลักดันให้เกิดชื่อถนนปรีดี พนมยงค์ คือคุณสามารถ มะลูลีม อดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรพรรคประชาธิปัตย์ อดีตสมาชิกสภาเขตพระโขนง และอดีตสมาชิกสภากรุงเทพ มหานคร ได้เล่าเกร็ดบางส่วนเกี่ยวกับที่มาของชื่อถนนปรีดี พนมยงค์ (สุขุมวิท ๗๑) ดังนี้

"สมัยเด็กๆ ผู้ใหญ่พาไปหาญาติแถวๆ คลองตันก็จะบอกว่าพาไปปรีดี (ไม่มีคำว่าถนนนำหน้าชื่อ) เป็นอันรู้กันว่าบริเวณเชิงสะพานคลองตัน นายปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้ดำริที่จะตัดถนนจากสุขุมวิทไปคลองตัน และเคยมาสำรวจสถานที่นี้ด้วย ผมเคยเจอแผนผังถนนเขียนว่าถนนปรีดี เรื่องนี้ พ.ญ.สุดสาคร ตู้จินดา เป็นพยานได้ ท่านอยู่แถวนี้มาหลายสิบปี มีที่ดินเยอะมาก และได้ก่อสร้างศูนย์อนามัย สุดสาคร ตู้จินดา ในบริเวณนี้

เมื่อมีการปรารภที่จะเปลี่ยนชื่อถนนเนื่องในโอกาส ๑๐๐ ปีชาตกาลนายปรีดี พนมยงค์ ที่ได้รับยกย่องจากองค์การยูเนสโกให้เป็นบุคคลสำคัญของโลก อิหม่ามในละแวกนี้ เช่น คุณบุญส่ง วงศ์เดอรี คุณเกษม สุวรรณดี ฯลฯ ล้วนยืนยันว่าควรใช้ชื่อ ปรีดี พนมยงค์ เป็นชื่อถนน มีบางคนในสภา กทม. อาจไม่ค่อยถูกใจเท่าไหร่ เลี่ยงไปพูดว่า "ใช้ชื่อถนนปรีดีเฉยๆ ไม่ต้องมีคำว่า พนมยงค์ ก็ได้

ในที่สุด ที่ประชุมสภากรุงเทพมหานครได้มีมติเป็นเอกฉันท์เปลี่ยนชื่อถนนสุขุมวิท ๗๑ เป็นถนนปรีดี พนมยงค์ เมื่อปี พ.ศ.๒๕๔๕ ผมรู้สึกยินดีเป็นอย่างยิ่งที่ข้อเสนอในการตั้งชื่อดังกล่าวของผมบรรลุผล

หลังจากเปลี่ยนชื่อถนนสุขุมวิท ๗๑ เป็นถนนปรีดี พนมยงค์ มีจดหมายมาต่อว่าผมด้วยความไม่พอใจนับสิบฉบับ ผมอ่านแล้วทิ้งลงตะกร้าไปหมด รวมแล้วได้ ๓ ตะกร้า”[๑]

อนึ่ง เคยมีคนถามผู้เขียนว่า นายปรีดีฯ มีที่ดินบริเวณคลองตันมากมายหรือ จึงได้มีการตั้งชื่อถนนให้

คำตอบคือ นายปรีดีฯ ไม่เคยมีที่ดินเป็นของตัวเองเลย แม้ตอนที่นายเสียง พนมยงค์ (บิดา) เสียชีวิต พี่น้องทุกคนได้รับส่วนแบ่งที่ดินที่อยุธยา แต่นายปรีดีฯ ไม่ขอรับส่วนแบ่งนั้นแม้แต่ตารางวาเดียว ดังนั้น ใครที่อยากทราบว่าทำไม กทม. จึงตั้งชื่อถนนปรีดี พนมยงค์ (สุขุมวิท ๗๑) สมควรไปศึกษาค้นคว้าเอาเอง

[๑] สัมภาษณ์คุณสามารถ มะลูลีม, กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

ถนนประดิษฐ์มนูธรรม

วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี อธิบายไว้ว่า ถนนสายนี้มีความยาว ๑๒ กิโลเมตร เริ่มต้นจากปลายซอยสุขุมวิท ๖๓ (เอกมัย) ในพื้นที่เขตห้วยขวาง มุ่งเหนือค่อนตะวันออกเฉียงเหนือตัดผ่านถนนพระราม ๙ ข้ามคลองลาดพร้าวเข้าสู่พื้นที่เขตวังทองหลางตัดกับถนนประชาอุทิศและถนนลาดพร้าว ข้ามคลองทรงกระเทียมเข้าสู่เขตลาดพร้าวจากนั้นตัดกับถนนประเสริฐมนูกิจ (เกษตร-นวมินทร์) ข้ามคลองโคกครามเข้าสู่พื้นที่เขตบางเขนและไปสิ้นสุดเส้นทางที่ถนนรามอินทรา บริเวณกิโลเมตรที่ ๕.๕ ถนนมีความกว้าง ๖ ช่องจราจร (ขาเข้าและขาออกอย่างละ ๓ ช่องจราจร) มีเกาะกลางถนนโดยมีทางด่วนยกระดับอยู่บนเกาะกลางถนนช่วงตั้งแต่ถนนพระราม ๙ ถึงถนนรามอินชา กล่าวได้ว่าถนนสายนี้ขนานขนาบทางด่วนชาวบ้านจึงมักเรียกว่า "ถนนเลียบทางด่วนรามอินทรา" มีสะพานลอยรถข้ามทางแยกบริเวณจุดตัดถนนลาดพร้าวและถนนประเสริฐมนูกิจด้วย

ชื่อถนน "ประดิษฐ์มนูธรรม" ตั้งตามราชทินนามของ "หลวงประดิษฐ์มนูธรรม" (ปรีดี พนมยงค์) เพื่อสดุดีเกียรติคุณในฐานะบุคคลสำคัญของชาติและในวาระที่องค์การศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ประกาศให้เป็นบุคคลสำคัญของโลกในปี ๒๕๔๓ ซึ่งเป็นปีครบรอบ ๑๐๐ ปีชาตกาล โดยกรุงเทพมหานครเป็นผู้จัดสร้างและดูแลรักษาถนนสายนี้

เมื่อปี ๒๕๔๖ กรุงเทพมหานครได้ให้ทางเขตวังทองหลางและเขตห้วยขวางเปลี่ยนชื่อถนนประดิษฐ์มนูธรรมเฉพาะช่วงถนนพระราม ๙ ถึงถนนลาดพร้าวเป็นชื่อ “ถนนประเสริฐมนูกิจ” โดยให้เหตุผลว่าถนนสายนี้มีความยาวมากทำให้การระบุที่อยู่และชื่อผู้รับทางไปรษณีย์ทำได้ไม่สะดวก อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนชื่อถนนประดิษฐ์มนูธรรมช่วงดังกล่าวได้ก่อให้เกิดเสียงคัดค้านขึ้นทั่วไป ทางคณะกรรมการกลางตั้งชื่อถนนตรอกซอยวงเวียนทางแยกคลองสะพานและสถานที่สำคัญในเขตกรุงเทพมหานครจึงได้พิจารณาในเดือนธันวาคม ๒๕๔๗ และให้เปลี่ยนชื่อถนนประเสริฐมนูกิจกลับมาเป็นถนนประดิษฐ์มนูธรรมตามเดิม

คุณสามารถ มะลูลีม ได้เล่าเกร็ดเรื่องการเปลี่ยนชื่อถนนประดิษฐ์มนูธรรมบางช่วงเป็นถนนประเสริฐมนูกิจ ว่า

"มาจะกล่าวถึงถนนประดิษฐ์มนูธรรมก็เช่นเดียวกันผมเป็นผู้เสนอในที่ประชุมสภา กทม. ซึ่งท่านอภิรักษ์ โกษะโยธิน ก็สนับสนุนในข้อเสนอนี้ในฐานะที่ท่านปรีดีฯหรือราชทินนาม 'หลวงประดิษฐ์มนูธรรม' เป็นรัฐบุรุษอาวุโส อดีตผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในรัชกาลที่ ๘ อดีตนายกรัฐมนตรี หัวหน้าขบวนการเสรีไทย และเป็นบุคคลสำคัญของโลก จึงเสนอให้ถนนตัดใหม่ยาว ๑๒ ก.ม. ผ่าน ๕ เขตคือห้วยขวาง วังทองหลาง ลาดพร้าว บางกะปิ และบึงกุ่ม ชื่อถนนประดิษฐ์มนูธรรม

ต่อมาในปี ๒๕๔๖ นายสมัคร สุนทรเวช ผู้ว่า กทม. บอกผมว่าถนนประดิษฐ์มนูธรรมยาวเกินไปและยังไปบรรจบกับถนนพระราม ๙ ด้วย อาจจะมีปัญหาได้ อีกประการหนึ่ง ราชทินนาม ประเสริฐมนูกิจ คล้องจองกับราชทินนาม 'ประดิษฐ์มนูธรรม' ....จึงขอแบ่งถนนส่วนหนึ่งระยะทาง ๓ ก.ม. และตั้งชื่อถนนว่าถนนประเสริฐมนูกิจ โดยให้เหตุผลว่าเป็นราชทินนามของบุคคลสำคัญคนหนึ่งของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ นายสมัครฯยังพูดกับผมอีกว่า สภา กทม. ขอชื่อถนนปรีดี พนมยงค์ ก็ให้ไปแล้วตอนนี้ขอแบ่งส่วนหนึ่งของถนนประดิษฐ์มนูธรรม ให้ใช้ชื่อถนนประเสริฐมนูกิจบ้างก็แล้วกัน

ผมไม่อยากมีปัญหายุ่งยาก ก็เลยยอมตามนั้น"[๒]

---

[๒] เรื่องเดียวกัน

ถนนปรีดี พนมยงค์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี อธิบายว่าเป็นถนนสายหลักในจังหวัดพระนคร-ศรีอยุธยาช่วงแยกถนนพหลโยธินถึงถนนศรีสรรเพชญ์ เรียกถนนโรจนะและถนนปรีดี พนมยงค์

ทางหลวงดังกล่าวแบ่งออกเป็น ๓ ช่วงโดยช่วงต้นทางแยกจากถนนพหลโยธินบริเวณสี่แยกวังน้อยในเขตอำเภอวังน้อย จังหวัดพระนคร-ศรีอยุธยาผ่านทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๓๕๒ จากนั้นได้ตัดกับถนนสายเอเชียที่ทางแยกต่างระดับอยุธยาอำเภอพระนครศรีอยุธยาผ่านวงเวียนเจดีย์

วัดสามปลื้มข้ามสะพานปรีดี-ธำรง (ปัจจุบันจะสัญจรผ่านสะพานสมเด็จพระนเรศวรมหาราชและสะพานสมเด็จพระเอกาทศรถซึ่งเป็นสะพานขนาน) เข้าสู่เกาะอยุธยาซึ่งจะเรียกว่าถนนปรีดี พนมยงค์ก่อนจะบรรจบกับถนนศรีสรรเพชญ์ในเขตเทศบาลนครพระนครศรีอยุธยา

คุณวิเชียร กลิ่นสุคนธ์ ผู้เป็นกำลังสำคัญช่วยผลักดันให้มีชื่อถนนปรีดี พนมยงค์ ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาซึ่งเป็นบ้านเกิดของนายปรีดี พนมยงค์ เล่าความเป็นมาของชื่อถนนให้ฟังว่า

"เมื่อสิบกว่าปีที่แล้วท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ ได้มาปรารภกับผมในฐานะที่ผมเป็นอดีต ส.ส.พระนครศรีอยุธยา และเป็นสมาชิกชมรม ต.ม.ธ.ก.สัมพันธ์ ว่า 'ในชีวิตไม่ต้องการอะไรอีกแล้ว ขอแต่เพียงให้มีชื่อถนนในบ้านเกิดนายปรีดีสักสายหนึ่ง' ผมเห็นด้วยและรับความปรารภนั้นมา ผมพยายามศึกษาการขอตั้งชื่อถนนว่าต้องทำอย่างไรบ้างต้องเริ่มจากฝ่ายบริหารคือเริ่มจากฝ่ายปกครองทำเรื่องผ่านผู้ว่าราชการจังหวัดโดยทำหนังสือให้เหตุผลต่างๆ ว่าท่านเป็นผู้ที่มีความสำคัญต่อจังหวัดอย่างไรต่อประเทศชาติอย่างไรบ้าง

ถนนปรีดี พนมยงค์ นี้เป็นการตั้งชื่อถนนที่ยากที่สุดเท่าที่เคยมีมา เพราะใช้เวลานานมาก เปลี่ยนผู้ว่าราชการจังหวัดถึง ๔ สมัยได้รับแต่อุเบกขา คือ วางเฉย ไม่สนับสนุนและไม่ขัดขวาง

ต่อมาสมัยที่ ฯพณฯ โภคิน พลกุล เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ท่านผู้นี้มีความศรัทธาท่านปรีดีฯ ในฐานะที่เคยเป็นศิษย์และเคยได้รับความเมตตาคราวที่ไปศึกษาต่อ ณ กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส ได้ช่วยผลักดันให้การตั้งชื่อถนนปรีดี พนมยงค์ ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาประสบความสำเร็จ

ผมได้เสนอถนนแบบสั้นๆ ประมาณ ๒–๒.๕ กิโลเมตรขอให้เป็นชื่อถนนปรีดี พนมยงค์ ถนนนี้ตรงกับสะพานปรีดี-ธำรง ซึ่งเป็นสะพานข้ามเข้าเกาะเมืองเชื่อมถนนโรจนะไปตั้งต้นที่สี่แยกวังน้อยจากถนนพหลโยธินเข้ามาแล้วก็ข้ามสะพานสะพานนี้ข้ามแม่น้ำป่าสัก โดยตอนนั้นเทศบาลช่วยเหลือเต็มที่ นายกเทศมนตรีเป็นคนที่คุ้นเคย เขาทำป้ายใหญ่ตรงทางลงสะพานให้ แต่หลังจากติดป้ายชื่อถนนได้ ๗ วันป้ายนั้นก็หายไป ทั้งท่านผู้หญิงและญาติๆ ถามว่าคุณวิเชียรทำไมป้ายไม่มี ผมก็แก้ตัวว่าตอนนั้นเร่งรีบ ถ้าสร้างเสร็จถาวรแล้วจะทำให้ใหม่ ตั้งแต่นั้นจนถึงกระทั่งเมื่อพฤษภาคมนี้ก็ยังไม่มีป้ายถนนปรีดี พนมยงค์ กว่าถนนสายนี้จะชื่อถนนปรีดี พนมยงค์ซอย ๑ ซอย ๒ ก็อีกนาน แต่ป้ายชื่อถนนไม่มี พยายามกู้กลับคืนมาทางจังหวัดก็รับปากผม คิดว่าถนนที่เราตั้งชื่อแล้วไม่ควรจะเสียเปล่าต้องให้คนรู้จัก เมื่อวันที่ ๒ พฤษภาคม ๒๕๕๙ ปีที่แล้วครบรอบ ๑๐ ปีการเปิดถนนจึงได้ทำพิธีรำลึกถึงถนนปรีดี พนมยงค์ เป็นความพยายามให้เกิดการรำลึกถึงชื่อของปรีดี-ธำรงหมายถึงท่านอาจารย์ปรีดีและหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ซึ่งท่านเป็นคนบ้านเดียวกัน ผมจัดพิธีทำบุญฉลอง ๑๐ ปีและ

ประกาศให้คนในพระนครศรีอยุธยารับรู้รวมทั้งได้รับความร่วมมือจากหนังสือพิมพ์ เดลินิวส์ และหนังสือพิมพ์บางฉบับได้รับการสนับสนุนจากสถานีโทรทัศน์ของจังหวัดซึ่งเป็นโทรทัศน์ที่ถ่ายทอดไปทั่วโลก

ผมพยายามที่สุดที่จะปลุกถนนนี้ให้มีวิญญาณตลอดไป แต่นับวันคนรุ่นผมก็กำลังจะล้มหายตายจากไป คนที่ทำงานในจังหวัดส่วนใหญ่ไม่ได้เป็นคนอยุธยา ผมได้แต่ถามตัวเองว่าทำไมงานของท่านปรีดีจึงอยู่เบื้องหลังหัวใจคนในบ้านเกิดของท่านเอง และอยากให้ช่วยกันคิดว่าทำอย่างไรให้วันที่ ๒ พฤษภาคม ของทุกปีเป็นวันคนดีกรุงเก่า

ระหว่างที่ผมเป็นประธาน ต.ม.ธ.ก. สัมพันธ์ ผมได้รับทราบจากท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ ว่าในชีวิตปฐมวัยของท่านปรีดีฯ นี้ นอกจากท่านจะเรียนหนังสือที่ในเมืองวัดข้างวังวัดพนมยงค์แล้ว ท่านก็ไปเรียนต่อที่บ้านญาติฝ่ายคุณยาย เรื่องนี้ไม่เปิดเผยเท่าไหร่ จากนั้นไปเรียนต่อที่โรงเรียนวัดไม้รวก อำเภอท่าเรือพระนครศรีอยุธยา ปัจจุบันโรงเรียนวัดไม้รวกเลิกไปแล้ว ผมและชมรม ต.ม.ธ.ก. สัมพันธ์ จึงมีดำริสร้างอาคารหอสมุดอนุสรณ์ "ปรีดี พนมยงค์" ขึ้นในบริเวณวัดไม้รวกนี้ โดยรวบรวมทุนทรัพย์จากทั้งญาติและศิษย์เก่าอาคารนี้ค่าก่อสร้างโดยประมาณ ๑,๕๐๐,๐๐๐ บาท ส่วนใหญ่ ผมเป็นคนสนับสนุนอยู่ แต่อาคารนี้ขึ้นอยู่กับเขตเทศบาล ซึ่งไม่ได้รับการสนับสนุนจากนายกเทศมนตรีเท่าที่ควร การก่อสร้างได้รับการสนับสนุนจากเจ้าอาวาสตอนนี้เจ้าอาวาสเพิ่งมรณภาพ ผมจึงเสนอตัวเป็นเจ้าภาพในพิธีฌาปนกิจศพท่าน

ผมก็พยายามจะเผยแพร่ความเป็นอาจารย์ปรีดีฯ ที่มีคุณูปการต่อประเทศชาติให้สาธารณชนได้รับทราบก็ทำได้เท่าที่ทราบกันอยู่อย่างนี้ การมีชื่อท่านไว้เป็นอนุสรณ์ก็เพื่อให้ทั้งวิญญาณที่เป็นตัวตนของท่านยังคงอยู่และวิญญาณอุดมการณ์ของท่านอยู่เป็นนิรันดร์”[๓]

[๓] สัมภาษณ์คุณวิเชียร กลิ่นสุคนธ์, มกราคม ๒๕๖๐

อนุสรณ์สถานอื่นๆ

อนึ่ง นอกจากชื่อถนนปรีดี พนมยงค์ ที่มีความเป็นมาอันสลับซับซ้อน มีเงื่อนงำบางประการแล้ว ยังมีสาธารณสถานที่ตั้งชื่อเป็นเกียรติแก่นายปรีดี พนมยงค์ ด้วยความราบรื่น อีกหลายแห่ง อาทิ

แห่งแรก **มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์** มี (๑) อนุสาวรีย์ปรีดี พนมยงค์ ทั้งที่ท่าพระจันทร์ รังสิต และลำปาง (๒) ห้องอนุสรณ์สถานปรีดี พนมยงค์ ที่ตึกโดม ท่าพระจันทร์ (๓) หอสมุดปรีดี พนมยงค์ ที่ท่าพระจันทร์ และห้องอนุสรณ์ ๑๐๐ ปี ปรีดี พนมยงค์ ในหอสมุดฯ (๔) วิทยาลัยนานาชาติปรีดี พนมยงค์ (๕) ถนนปรีดี พนมยงค์ ในศูนย์รังสิต และ (๖) อนุสรณ์สถาน ปรีดี พนมยงค์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา[๔]

ถัดมาคือ **มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์** มี (๑) คณะนิติศาสตร์ปรีดี พนมยงค์ และ (๒) หอประชุมปรีดี พนมยงค์

และแห่งสุดท้ายคือ **มูลนิธิปรีดี พนมยงค์** มี สถาบันปรีดี พนมยงค์ ซึ่งครูองุ่น มาลิก มอบที่ดิน ๓๗๑ ตารางวา ในซอยทองหล่อ เพื่อก่อสร้างสถาบันปรีดีฯ สำหรับใช้ดำเนินกิจกรรมอันเป็นประโยชน์ต่อสังคมและราษฎรไทย

---

[๔] ตั้งอยู่บริเวณถิ่นเกิดของนายปรีดีฯ ตรงข้ามวัดพนมยงค์ ตำบลท่าวาสุกรี อำเภอพระนครศรีอยุธยา เดิมเป็นกรรมสิทธิ์ของมูลนิธิปรีดี พนมยงค์ ต่อมาในปี ๒๕๔๖ คณะกรรมการมูลนิธิปรีดี พนมยงค์ เห็นพ้องต้องกันว่ามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เป็นองค์กรที่มีศักยภาพในการสานต่อเจตนารมณ์ของนายปรีดีฯ ให้บรรลุผล จึงมีมติมอบอนุสรณ์สถานปรีดีฯ เป็นกรรมสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

แม้มีอุปสรรคขวากหนามและโศกนาฏกรรมบนถนนสายปรีดี พนมยงค์ อย่างต่อเนื่อง แต่อุดมการณ์รับใช้ชาติและราษฎรไทยอย่างซื่อสัตย์สุจริต ของนายปรีดีฯ ยังคงโดดเด่นอยู่บนเส้นทางสายนี้ตราบชั่วนิรันดร์

สมดั่งพุทธวัจนะที่ว่า

อโถ สุจิณฺณสฺส ผลํ น นสฺสติ

ผลของการที่ก่อสร้างไว้ดีแล้ว ย่อมไม่สูญหาย

บันทึกชีวิตสมถะปัจฉิมวัยที่กรุงปารีส[๑]

กองบรรณาธิการ ***สยามใหม่***

---

[๑] คัดจาก *ฉบับรำลึกพระคุณท่านผู้ประศาสน์การ ปรีดี พนมยงค์ ของ ต.ม.ธ.ก. รุ่น ๒ พ.ศ.๒๕๒๗* (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อักษรไทย, ๒๕๒๗), น. ๑๒๓–๑๒๘.

ส่วนรูปประกอบคัดมาจาก จินดา ศิริมานนท์. *ความทรงจำจากบ้านชานกรุงปารีส ปัจฉิมชีวิตของรัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์* (ท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ จัดพิมพ์เนื่องในโอกาส ๑๐ ปีแห่งการจากไปของนายปรีดี พนมยงค์ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๓๖).

บ้านอองโตนี

นายปรีดี หน้าประตูบ้าน
(ถ่ายโดย จริย์วัฒน์ สันตะบุตร)

แอปเปิ้ลต้นนั้นแผ่กิ่งกานสาขาให้ร่มเงา ครึ้มอยู่ภายในรั้วเหล็กที่กั้นบ่งบอกอาณาเขตของบ้านสีขาวเลขที่ ๑๗๓ ซึ่งตั้งอยู่บนถนนอะคินติค บริอัง เขต ๙๒๑๖๐ เมืองอองโตนี ถัดจากกรุงปารีสลงมาทางใต้ประมาณ ๖ กิโลเมตร หากมองจากภายนอกรั้วจะเห็นสนามหญ้าเล็กๆ เขียวขจีปูลาดอยู่หน้าตัวบ้านชั้นเดียวทรงยุโรปอย่างที่ปลูกกันอยู่ทั่วๆ ไป

"บ้านหลังนี้ซื้อจากสองตายายชาวฝรั่งเศสโดยขายบ้านที่สาทรกรุงเทพฯ แล้วเงินมาซื้อหลังนี้ในราคาที่ไม่แพงนักเพราะเป็นบ้านเล็กๆ" ดุษฎี บุญทัศนกุล บุตรคนรองสุดท้องของท่านปรีดี พนมยงค์ บอกเล่าถึงความเป็นมาและชีวิตความเป็นอยู่ของท่านรัฐบุรุษอาวุโสภายใต้ชายคาแห่งนี้กับ ***สยามใหม่***

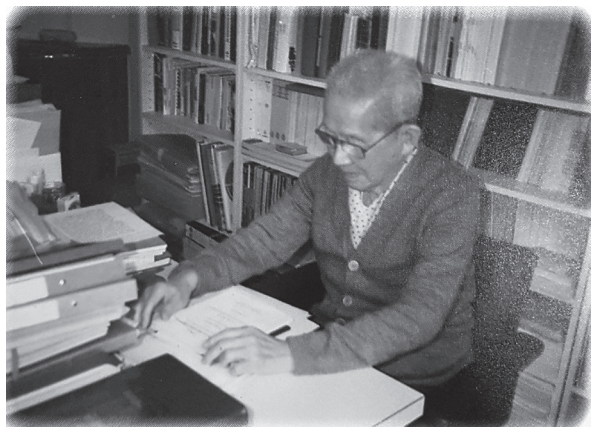

ห้องหนังสือ ห้องที่นั่งทำงานจนวาระสุดท้าย

หลายคนอาจคิดว่าคนอย่างท่านปรีดี บุคคลสำคัญระดับชาติ คงมีชีวิตความเป็นอยู่โอ่อ่าภูมิฐานดั่งเช่นผู้นำที่มีอันจะกินคนอื่นๆ ทั่วไป แต่... ในความเป็นจริงสภาพภายในบ้านเล็กๆ กะทัดรัดหลังนั้น เมื่อผ่านเข้าไปจะพบห้องรับประทานอาหารที่ใช้รับแขกในด้วยในตัว ถัดไปเป็นห้องทำงานของท่านปรีดีที่มีหนังสืออัดแน่นอยู่อย่างเป็นระเบียบ

ต่อจากนั้นก็เป็นห้องนอนของท่านกับท่านผู้หญิงที่มีเพียงเตียงเดี่ยว ๒ ตัว ตั้งห่างกันคืบกว่าๆ มีตู้ใช้บรรจุเสื้อผ้าของบุคคลทั้งสองเพียงไม่กี่ชุด โทรทัศน์เครื่องเล็กที่บุตรหลาน ซื้อให้เนื่องในวันคล้ายวันเกิดเมื่อ ๓ ปีที่ผ่านมา และหิ้งวางพระพุทธรูปกับภาพถ่ายของลูกๆ หลานๆ ด้านหลังของตัวบ้านเป็นห้องครัวขนาด ๑.๕ คูณ ๓ เมตร มีตู้เย็นขนาดย่อมและเตาแก๊สหุงต้มอาหารเพียงเท่านั้นก็แทบจะไม่มีพื้นที่ให้เดินสวนกันได้ ส่วนล่างสุดที่ลึกลงไปจากระดับพื้นบ้านใช้เป็นที่เก็บรถ ในขณะที่ส่วนชั้นบนตรงห้องใต้เพดาน ซึ่งฝรั่งทั่วไปมักใช้เป็นที่เก็บของก็ต้องเจียดแบ่งให้หลานๆ ใช้เป็นห้องหลับนอน

เฟอร์นิเจอร์ ก็แสนจะธรรมดา นอกจากโทรทัศน์เครื่องเล็กในห้องนอนท่านแล้ว ก็มีเครื่องใหญ่อีกเครื่องผลิตในฝรั่งเศสราคาไม่แพงนัก วิทยุหนึ่งเครื่องที่ท่านใช้ฟังข่าวเสียเป็นส่วนใหญ่ นอกนั้นก็เป็นพวกตู้และชั้นวางหนังสือโต๊ะเก้าอี้อีกไม่กี่ตัว และบรรดาแผนที่กับรูปภาพต่างๆ ที่แขวนอยู่ตามฝาผนัง เสื้อผ้าที่ท่านสวมใส่ก็มีอยู่น้อยชุด หากอยู่ภายในบ้าน ท่านมักสวมกางเกงเสื้อเชิ้ตทับด้วยเสื้อไหมพรม และผ้าพันคอป้องกันความหนาวเย็น

แต่หากออกไหนมาไหนนอกบ้าน ก็มักจะใส่สูทสีกรมท่าตัวโปรดที่ตัดที่สิงคโปร์เมื่อ ๓๐ กว่าปีที่แล้ว สวมหมวกและถือไม้เท้า ตั้งแต่มาอยู่ที่ฝรั่งเศสท่านไม่เคยตัดสูทที่นี่เลยเพราะราคาแพง เมื่อครั้งอยู่ที่จีนเคยตัดชุดเพียงชุดเดียว ส่วนเสื้อเชิ้ตนั้นนานๆ จะซื้อสักตัวหนึ่ง

ข้าวของใช้ที่ฟุ่มเฟือย เป็นต้นว่า น้ำหอมแป้ง น้ำมันใส่ผม ท่านไม่เคยซื้อหามาใช้เลย เคยใช้แต่น้ำยาใส่ผมกันรังแคกับไอซ์ โคโลญ แต่ก็เพียงชั่วระยะหนึ่งแล้วก็เลิกไป เดือนหนึ่งท่านจะตัดผม ๒ ครั้ง ที่ร้านเล็กๆ อยู่ห่างจากบ้านไปไม่ไกลนัก ของจุกจิกก็มีแต่ยาดมของสหการโอสถกับวิคที่ใช้สูดดม และทาให้โล่งจมูกหายใจคล่องเท่านั้น

ท่านปรีดีตื่นแต่เช้าเป็นปกติ เข้านอนแต่หัวค่ำ ตอนตีห้าครึ่งท่านต้องตื่นขึ้นเพื่อรับฟังข่าวจากวิทยุทั้งจาก บี.บี.ซี. และสถานีของฝรั่งเศส จนกระทั่งถึง ๘ นาฬิกาจึงค่อยรับประทานอาหารเช้า มักเป็นพวกอาหารฝรั่ง มีแฮม ขนมปังทาเนยและชา เสร็จแล้วรอบุรุษไปรษณีย์นำจดหมายกับหนังสือพิมพ์มาส่ง ซึ่งจะมาส่งเป็นประจำทุกวันละหลายๆ เที่ยวจนบุรุษไปรษณีย์คุ้นเคย จดจำได้อย่างแม่นยำ แม้ผู้ส่งจะจ่าหน้าซองเขียนที่อยู่คลาดเคลื่อน แต่เมื่อเห็นชื่อท่านหรือคนในบ้าน ก็สามารถนำมาส่งได้อย่างถูกต้อง

หนังสือพิมพ์ไทยนั้นท่านรับแทบทุกฉบับทั้งรายวันและรายสัปดาห์ ส่วนหนังสือพิมพ์ฝรั่งก็มี อาทิ *Herald Tribune, Le Monde Figaro* ในแต่ละเดือนจึงต้องจ่ายค่าหนังสือพิมพ์เป็นจำนวนมาก หากใครมาเยี่ยมเยียนท่าน ไม่ว่าจะเป็นคนไทยหรือคนชาติอื่น ของฝากที่ท่านโปรดปรานมากที่สุดก็เห็นจะเป็นหนังสือ ยกเว้นหนังสือประเภทมวย, ดารา หรือที่ไม่คอยมีสาระเท่านั้นที่ท่านไม่ชอบอ่าน

รับประทานอาหารเช้า

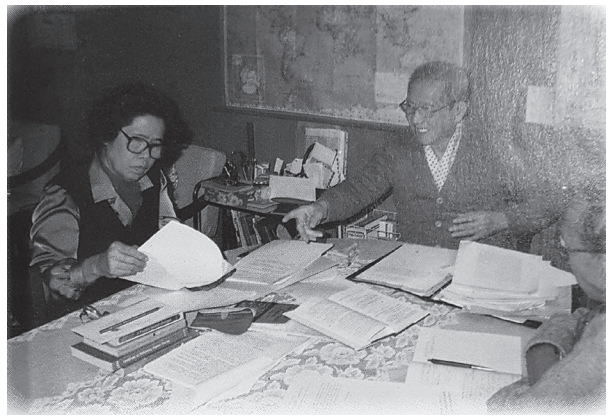

กับครูฉลบชลัยย์ พลางกูร และคุณสุภา ศิริมานนท์ ในห้องเรียน
(บนโต๊ะอาหาร ในห้องอเนกประสงค์)

พอสายหน่อยสัก ๑๐ นาฬิกา ก็จะเริ่มทำงาน ในระยะหลังนี้งานหลักก็คือเขียนชีวประวัติตัวท่านเมื่อ ๔-๕ ปีก่อนท่านจะพิมพ์ดีดเอง แต่มาในช่วงหลังท่านให้คุณวิชิณี สุนทร-วิจารณ์ หลานสะใภ้ท่านผู้หญิงเป็นเลขานุการพิมพ์จากข้อความที่ท่านเขียนให้ นอกจากนั้นก็อาจมีผู้ขอให้ท่านช่วยเขียนคำขวัญต่างๆ ให้ หรือเรื่องเกี่ยวกับคดีฟ้องร้อง ทั้งงานเขียนชีวประวัติและคำขวัญนั้นกว่าจะเสร็จหรือได้ออกมาแต่ละหน้า มักต้องใช้เวลานานเพราะท่านต้องค้นคว้าหาหลักฐานอ้างอิงที่แน่ชัด และมีการตรวจทานแก้ไขเพิ่มเติมจนกว่าจะเป็นที่พอใจ

จนเที่ยง ก็รับประทานอาหารกลางวัน โดยมากจะเป็นอาหารจานเดียว จำพวกปลาหรือไม่ก็อาหารฝรั่ง เสร็จแล้วดูข่าวโทรทัศน์ บางวันอาจจะมีนอนพักบ้าง พอบ่าย ๒ โมง ก็ทำงานที่คั่งค้างจากช่วงเช้า ในช่วงบ่ายนี้บางทีอาจมีอาหารว่างเป็นพวกพายและผลไม้ต่างๆ โดยเฉพาะกล้วยเผานั้นชอบมากที่สุด ขนมขบเคี้ยวก็เป็นพวกท็อฟฟี่หรือถั่วปากอ้า

ในบางวัน อาจจะมีแขกมาเยี่ยมเยือน มีบ่อยครั้งที่เป็นนักศึกษาไทยในฝรั่งเศส มาขอคำแนะนำในการทำวิทยานิพนธ์ แต่หากมาขอแนะนำด้วยเหตุเพราะท่านเป็นผู้ที่มีชื่อเสียงหรือมีความรู้มาก โดยที่ผู้นั้นมิได้ค้นคว้ามาก่อนล่วงหน้าบ้างแล้วละก็ ท่านจะไล่กลับให้ไปค้นคว้ามาเสียก่อน ซึ่งท่านมักจะปรารภอยู่เสมอว่า “ต้องพยายามค้นคว้าใฝ่หาด้วยตนเองให้มาก ฟังคำแนะนำแล้วอย่าเพิ่งเชื่อ ให้คิดตริตรองให้ดี”

บางทีผู้ที่มาขอความรู้แทนที่จะเป็นผู้ซักถามหรือสัมภาษณ์ กลับเป็นฝ่ายถูกท่านสัมภาษณ์เอาเสียเอง เนื่องจากมีความรู้พื้นฐานในเรื่องนั้นน้อย

เกินไป หรือไม่ศึกษามาเสียก่อน บ้างหวังแต่จะมารับจากท่านแต่อย่างเดียว แต่ถึงอย่างไรก็ตาม ท่านก็มิได้รังเกียจที่จะให้ความรู้ที่มีอยู่ ผู้ใดมาหาท่านมักจะไม่ค่อยผิดหวัง บางทีได้ความรู้ในเรื่องอื่นๆ แถมพกกลับไปอีกด้วย ท่านสามารถสนทนาได้กับบุคคลทุกวัย มิเคยถือยศถือศักดิ์ จนนักศึกษาที่นั่นมักเรียกท่านว่า "คุณปู่หรือคุณตา" เสียมากกว่าที่จะเรียกว่า "ท่านครับ... ท่านขา..."

อาหารเย็นส่วนมากจะเป็นพวกข้าวต้ม หลังจากนั้นก็ดูข่าวโทรทัศน์ ต่อจากนั้นก็จะเป็นภาพยนตร์ ที่ชอบมากที่สุดก็คือพวกสารคดี โดยเฉพาะเรื่องทางประวัติศาสตร์หรือไม่ก็เรื่องเกี่ยวกับจักรๆ วงศ์ๆ ของรัสเซีย ด้วยความที่ท่านมีความรู้เรื่องประวัติศาสตร์มาก ท่านก็มักจะอธิบายเพิ่มเติมให้แก่ผู้ที่ร่วมชมอยู่ ณ ที่นั้นด้วย เรื่องที่ไม่ชอบดูเป็นที่สุดก็เห็นจะเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับอินเดียนแดงที่สร้างโดยชาวอเมริกัน ซ้ำท่านยังกล่าวบริภาษอีกด้วยว่า "พวกอเมริกันนี่ ไปรุกรานเขาแล้วยังสร้างภาพยนตร์บิดเบือนความจริงอีก เป็นการเอาเปรียบกันเกินไป"

ในบางสัปดาห์อาจมีรายการพิเศษพักผ่อนหย่อนใจนอกบ้าน เป็นต้นว่าไปเดินดูของที่ตลาด หรือไม่ก็เดินเล่นตามสวนสาธารณะ หรืออาจปิกนิคที่ริมแม่น้ำกับท่านผู้หญิง และลูกๆ หลานๆ ท่านมีรถเปอโยต์ขนาดเล็กรุ่น ๓๐๕ ที่ซื้อเมื่อเดือนเมษายน ๒๕๒๕ ในราคาแสนกว่าบาท แทนคันเก่ารุ่น ๕๐๔ ที่ใช้มา ๑๒ ปีจนเสื่อมสมรรถภาพไปตามกาลเวลา แต่เนื่องจากท่านขับรถไม่เป็นจึงต้องให้บุตรหรือหลานเป็นผู้ขับให้ ซึ่งท่านก็มักจะนั่งตอนหน้าเคียงคู่กับคนขับ เมื่อรถผ่านยังสถานที่ใดท่านก็มักจะอธิบายถึงความเป็นมา

ห้องอเนกประสงค์ ห้องที่มีชีวิตชีวาที่สุดของบ้าน
เป็นทั้งห้องรับแขก นั่งเล่น รับประทานอาหาร และทำงาน

ณ เก้าอี้หวาย ตัวที่นั่งประจำในห้องอเนกประสงค์

ตลอดจนความสำคัญของสถานที่นั้นให้แก่ผู้ร่วมเดินทางฟังอีกด้วย แสดงให้เห็นถึงความเป็นผู้มีพหูสูตและสามารถจดจำสิ่งต่างๆได้เป็นอย่างดี

บุคลิกของท่านอีกอย่างหนึ่งคือความมีนิสัยอ่อนโยน รักเด็กและสัตว์เลี้ยง หากพบปะเด็กไม่ว่าที่ใดก็ตามจะหยุดทักทายพูดคุย ยิ่งถ้าเป็นเด็กที่ช่างคิด ตอบคำถามเก่ง ก็อาจคุยกันเป็นนานเอาเลยเสียทีเดียว ส่วนสัตว์เลี้ยงนั้นสมัยอยู่ที่จีน ท่านเคยเลี้ยงสุนัขตัวหนึ่งทั้งแสนรู้และซื่อสัตย์ แต่เมื่อมาอยู่ที่ฝรั่งเศสไม่ได้เลี้ยงเพราะค่าอาหารแพง แต่กระนั้นก็มีกระต่ายตัวน้อยๆ ที่หลานของท่านเลี้ยงไว้ท่านก็คอยดูแลเอาใจใส่อยู่มิได้ขาด

เรื่องอาหารการกินนั้น ต้องเป็นรสจืด เพราะหมอซองส์ แพทย์ประจำตัวสั่งห้ามเอาไว้ว่า ไม่ควรรับประทานอาหารที่มีรสจัดหรือมันเกินไป ปกติแล้วท่านจะไม่ดื่มสุรา สมัยเมื่อครั้งยังอยู่ในประเทศไทย ท่านเคยแต่จิบเพื่อเรียกน้ำย่อยก่อนอาหารเท่านั้น ไม่เคยดื่มถึงขนาดเมามาย ส่วนบุหรี่นั้น ไม่ได้สูบมาหลายปีแล้ว และท่านยังสั่งห้ามมิให้ผู้ใดสูบบุหรี่ในบ้านโดยเด็ดขาด เพราะจะทำให้ผู้ที่ไม่สูบรับควันเข้าไปด้วย แต่ในสมัยที่ท่านยังสูบอยู่นั้น เคยทำสถิติมากถึง ๖๐ มวนในวันเดียว บุหรี่ที่ชอบสูบประจำคือเบนสันและโกลด์แฟล็กของอังกฤษ

บุหรี่ในสมัยนั้น มิได้บรรจุในซองเหมือนปัจจุบัน แต่จะบรรจุในกระป๋องรูปทรงกระบอก เวลาเปิดกระป๋องครั้งแรกจะมีเสียงดัง ฟี้...และถ้าหากท่านได้สูบบุหรี่ดีๆ มา ท่านจะไม่ยอมให้ผู้ใดเปิดกระป๋องก่อนเป็นอันขาด ด้วยเหตุที่ชอบฟังเสียง ฟี้...นั่นเอง

เมื่อไม่ดื่มสุรา ไม่สูบบุหรี่ และรับประทานอาหารตามที่แพทย์สั่ง จึงทำสุขภาพของท่านแข็งแรงดีเยี่ยม ไม่ค่อยจะเจ็บป่วย จะมีก็เพียงแต่ท้องเฟ้อเท่านั้น หมอเบนสันจะมาเยี่ยมดูแลท่านเพียงเดือนละครั้ง แต่ก็มีที่บางท่านเห็นอาหารที่อยู่ในบัญชีสั่งห้าม แต่อยากรับประทานขึ้นมา ก็ลองแอบชิมสักคำสองคำ พอบุตรหลานเห็นเข้าและร้องห้าม ท่านก็หยุดทันทีพร้อมกับหัวเราะชอบใจ ส่วนสุขภาพของคนอื่นๆ ในบ้านนั้นท่านเอาใจใส่เป็นพิเศษ แม้จะเพียงปวดหัวตัวร้อนเพียงเล็กน้อยแต่ท่านก็อุตส่าห์กระวีกระวาดหยูกยามาให้ทันที

ญาติมิตรผู้ใกล้ชิดผู้หนึ่งเล่าให้ฟังว่า “ฝีมือการทำอาหารของท่านปรีดีนั้นเป็นเลิศทั้งเบื้องหน้าและเบื้องหลัง” แกงเขียวหวานของท่านนั้นอร่อยยิ่งนัก โดยไม่จำเป็นต้องใส่ผงชูรสหรือบรั่นดีแต่อย่างไร สมัยที่อยู่ในเมืองไทยเคยมีคนแนะนำให้ท่านทำไก่อบ โดยเอาน้ำมันเนยฉีดเข้าไปในเส้นเลือดแล้วนำไปอบก็จะได้ไก่อบรสหอมหวานโอชาไม่น้อย

ถึงแม้ว่า ท่านปรีดีจะเป็นนักการเมือง แต่ท่านก็มีอารมณ์สุนทรีย์ทางด้านศิลปะอยู่ในจิตใจ ท่านชอบฟังเพลงที่บรรเลงด้วยเครื่องดนตรีไทยเป็นอาจิณ หากผู้ใดเคยได้ชมภาพยนตร์เรื่อง “พระเจ้าช้างเผือก” ซึ่งท่านกำกับการแสดงเองแล้วจะเห็นว่า ท่านสามารถจัดฉากและให้เพลงประกอบได้อย่างดีเยี่ยม สิ่งนี้แหละแสดงให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่า ท่านมีความซาบซึ้งและเข้าใจในศิลปะได้ดีเพียงใด โดยเฉพาะเรื่องดนตรีทั้งๆ ที่ท่านเล่นดนตรีไม่เป็นเลยสักอย่างเดียว แม้กระทั่งการเต้นรำ ท่านก็เต้นไม่เป็น

กับมิตรเก่าในสวนหลังบ้าน (ข้างนายปรีดี คือ คุณกนต์ธีร์ ศุภมงคล)

ในสวนหลังบ้าน กับนักเรียนไทยในฝรั่งเศส

มีอยู่ครั้งหนึ่ง สมัยที่ท่านเป็นนายกรัฐมนตรีได้มีการจัดงานเฉลิมฉลองวันพระราชทานรัฐธรรมนูญ ในงานนี้มีการลีลาศ ตัวท่านในฐานะประธานจัดงานต้องออกมาลีลาศเปิดฟลอร์ตามธรรมเนียม เมื่อโฆษกกล่าวเชิญท่านก็จูงมือท่านผู้หญิงออกมาหน้าเวทีทำให้ผู้ที่ทราบว่าท่านเต้นรำไม่เป็นต่างก็ฉงนอยู่ในใจ แต่ท่านก็แก้ปัญหาได้โดยการโค้งคำนับพร้อมกับกล่าวเชิญผู้มาร่วมงานให้ออกมาลีลาศได้ตามอัธยาศัย แล้วท่านก็จูงมือท่านผู้หญิงเดินลงเวทีไป

ในเรื่องของความเชื่อนั้น ท่านปรีดีนิยมในความคิดที่เป็นวิทยาศาสตร์ ท่านจะไม่เชื่อในสิ่งที่งมงายอย่างเด็ดขาด เมื่อครั้งที่เกิดแผ่นดินไหวติดต่อกัน ๒ ครั้งในประเทศไทย เมื่อไม่นานมานี้นั้น ท่านก็เล่าเป็นเชิงให้ความรู้กับผู้ใกล้ชิดว่า คนสมัยโบราณความรู้ยังมีไม่มากมักถือว่า การเกิดแผ่นดินไหว ๒ ครั้งในระยะเวลาที่ไม่ห่างกันมากนักนี้ จะต้องมีบุคคลสำคัญผู้หนึ่งผู้ใดตายลง ผู้ใกล้ชิดทั้งหลายที่อยู่ ณ ที่นั้น ต่างก็รับฟังไว้โดยคิดแต่เพียงว่าเป็นความรู้ไม่ได้เชื่อตามคนโบราณ

แต่ไม่มีใครเลยสักคนจะฉุกคิดว่า บุคคลสำคัญที่เมืองไทยจะต้องสูญเสียนั้นจะเป็นท่านปรีดี พนมยงค์

ท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ กับร่างที่ไร้ลมหายใจของ
นายปรีดี พนมยงค์ (๒ พฤษภาคม ๒๕๒๖)

การร่างรัฐธรรมนูญประชาธิปไตย:
บทเรียนจากป๋วยและปรีดี

ในส่วนนี้เรียบเรียงขึ้นจากการเสวนา เรื่อง “การร่างรัฐธรรมนูญประชาธิปไตย: บทเรียนจากป๋วยและปรีดี” เมื่อวันพุธที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๕๙ ณ ห้องประชุมสัญญา ธรรมศักดิ์ ตึกโดม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์ เนื่องในงานวันปรีดี พนมยงค์ ประจำปี ๒๕๕๙

มีวิทยากรร่วมเสวนาจำนวน ๓ ท่าน คือ รองศาสตราจารย์ ดร. สิริพรรณ นกสวน สวัสดี รองศาสตราจารย์ สมชาย ปรีชาศิลปกุล และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปริญญา เทวานฤมิตรกุล โดยมีนายกษิดิศ อนันทนาธร ดำเนินรายการ

เนื้อหาที่ปรากฏต่อไปนี้ เรียบเรียงมาแต่เฉพาะของวิทยากรแต่ละท่าน

****

๑. รองศาสตราจารย์ สมชาย ปรีชาศิลปกุล

สมมติเสวนากับปรีดี พนมยงค์ เรื่องรัฐธรรมนูญ กระบวนการร่างและประชาธิปไตย สมมติเสวนา เนื่องจากอาจารย์ปรีดีไม่ได้อยู่ สิ่งที่ผมจะพูดวันนี้ก็เป็นการอ่านจากตัวบทเป็นหลักถึงงานที่อาจารย์ปรีดีเขียนไว้

๑.๑ ความฝันและความล้มเหลวของป๋วย

วันนี้หัวข้องานกล่าวถึงบุคคลสำคัญ ๒ ท่านคือ อาจารย์ป๋วย และอาจารย์ปรีดี[๑] ในส่วนของอาจารย์ป๋วย ผมได้มาพูดที่หอประชุมศรีบูรพา เมื่องาน ๑๐๐ ปี ชาตกาล อาจารย์ป๋วย เมื่อวันที่ ๙ มีนาคม ที่ผ่านมา เรื่อง **กรรมาธิการร่างรัฐธรรมนูญที่ชื่อ "ป๋วย"** และได้มีบทความตีพิมพ์รวมกับของนักวิชาการท่านอื่นๆ รวม ๖ ชิ้น ถึงอาจารย์ป๋วยในมิติต่างๆ แล้ว[๒]

สำหรับป๋วยมีส่วนร่วมในรัฐธรรมนูญ ๒๕๑๗ ในฐานะที่เป็นกรรมาธิการร่างรัฐธรรมนูญฉบับนั้น สิ่งที่ผมคิดว่าเป็นหัวใจสำคัญที่เราน่าจะสรุปได้สั้นๆ คือป๋วยพยายามจะผลักดันแนวความคิดแบบเสรีประชาธิปไตยเข้าไปในร่างรัฐธรรมนูญ เช่น การทำให้เกิดการยอมรับสิ่งที่เรียกว่า *เสรีภาพในมโนธรรมและความคิด* ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่เคยปรากฏขึ้นในรัฐธรรมนูญของไทย แม้ว่าฉบับใดๆ อันนี้เป็นส่วนที่ผมคิดว่า เสรีนิยมสุดๆ คือ ป๋วยบอกว่า

---

[๑] ต่อไปจะเรียกสั้นๆ ว่า "ป๋วย" และ "ปรีดี"

[๒] ประจักษ์ ก้องกีรติ และ ปกป้อง จันวิทย์ (บรรณาธิการ), *ป๋วยกับสังคมไทยในวิกฤตเปลี่ยนผ่าน* (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ๒๕๕๙).

เราต้องมีเสรีภาพในมโนธรรม แม้ว่าเสรีภาพในมโนธรรมของเราจะขัดต่อกฎหมาย แต่เราควรต้องยอมรับสิ่งที่เรียกว่าเสรีภาพในมโนธรรม เช่น ใครไม่รู้สึกว่าไม่อยากจะฆ่าคน ก็ควรต้องได้รับการเคารพ แม้ว่าจะปฏิเสธการเป็นทหารก็ตาม

และอีกอันหนึ่งที่ป๋วยพยายามผลักดันคือ *เสรีภาพในประชาธิปไตย* ซึ่งส่งเสริมให้บุคคลเข้ามามีส่วนร่วมในทางการเมืองผ่านระบบเลือกตั้ง ทั้งส่งเสริมเยาวชนเข้ามามีสิทธิเลือกตั้ง ให้วุฒิสมาชิกมาจากการเลือกตั้ง

ซึ่งประเด็นที่ป๋วยพยายามผลักดัน พบว่า ในการประชุมตอนท้ายๆ ป๋วยได้บอกว่า หลังจากที่อภิปรายต่อสู้ยืดเยื้อมายาวนาน ในช่วงที่สถานการณ์บ้านเมืองเป็นท้องฟ้าสีทองผ่องอำไพ บัดนี้เป็นที่ตระหนักแล้วว่า สภาแห่งนี้ไม่สู้จะใช้เหตุผลมากเท่าไหร่ ดังที่ท่านพูดว่า

"ที่กระผมจะไม่ขออธิบายเหตุผลนั้นก็ไม่ใช่เพราะเห็นว่าสภานี้ไม่ชอบฟังเหตุผล แต่คิดไปอีกทีก็ไม่แน่เหมือนกัน เพราะเท่าที่แล้วมา จากรายงานการประชุมสภาก็ดี หรือจากการฟังคำอธิบายทางบ้านด้วยการถ่ายทอดทางวิทยุก็ดี เราจะเห็นได้ว่าเวลาเราลงมติเรื่องสำคัญๆ ใดๆ ฝ่ายที่ชนะนั้นมักจะไม่อภิปรายแสดงเหตุผลใดๆ ปล่อยให้พวกที่เราเรียกกันเล่นๆ ว่าพรรคฝ่ายแพ้ พูดไป มีแรงพูดก็พูดไป มีลมปากก็พูดไป ข้าพเจ้าจะเอาของข้าพเจ้าอย่างนี้แหละ"[๓]

---

[๓] *รายงานการประชุมสภานิติบัญญัติแห่งชาติ* ชุดที่ ๒ ครั้งที่ ๖๓ วันเสาร์ที่ ๗ กันยายน ๒๕๑๗, ๒๙๑–๙๒. อ้างถึงใน *ป๋วยกับสังคมไทยในวิกฤตเปลี่ยนผ่าน*, น. ๒๑๗.

สุดท้ายประเด็นที่ป๋วยพยายามจะผลักดันแทบทั้งหมด แพ้ในการลงมติ

บทเรียนที่สำคัญของป๋วย อึ๊งภากรณ์ คือ นี่คือโศกนาฏกรรมของปัญญาชนสาธารณะ ซึ่งในตอนเริ่มต้นคาดหวังว่าจะใช้ความรู้ในการผลักดันให้เกิดกติกาของบ้านเมือง ที่เป็นธรรมและก้าวหน้าได้ แต่สุดท้าย พื้นที่แห่งนี้มิใช่พื้นที่ที่ปัญญาชนจะเข้าไปผลักดันได้ ผมคิดว่าอันนี้สำคัญ เพราะมันควรจะเป็นอนุสติให้กับปัญญาชนจำนวนมากที่มักจะเชื่อว่า การเข้าไปมีส่วนร่วมกับอะไรก็ตามแล้วหวังว่าอะไรมันจะดีขึ้นได้ ให้คิดถึงป๋วยปี ๒๕๑๗ ซึ่งได้รับคะแนนคัดเลือกเป็นสมาชิกนิติบัญญัติลำดับที่ ๒ เป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวาง ป๋วยยังผลักดันไม่ได้เลย แล้วปัญญาชนคิดว่าตัวเองจะเข้าไปในพื้นที่ร่างรัฐธรรมนูญ แล้วคิดจะผลักดันความก้าวหน้าให้เกิดขึ้นได้ ผมคิดว่านี่เป็นความล้มเหลว เป็นโศกนาฏกรรมของปัญญาชนสาธารณะอย่างสำคัญที่เราควรเรียนรู้

ผมไม่ขอลงลึกรายละเอียดเรื่องป๋วยมาก เพราะมีงานที่เขียนมาเรียบร้อย ตีพิมพ์ออกมาในหนังสือ ***ป๋วยกับสังคมไทยในวิกฤตเปลี่ยนผ่าน*** แล้ว

๑.๒ ปรีดีกับการร่างรัฐธรรมนูญ

เรื่องที่อยากจะพูดในวันนี้ ผมคิดว่าจะมุ่งเน้นไปที่ปรีดี พนมยงค์ ๕ เรื่องด้วยกัน

๑.๒.๑ ปรีดีกับความเห็นเกี่ยวกับการร่างรัฐธรรมนูญ

ปรีดีมีความเกี่ยวข้องกับการร่างรัฐธรรมนูญ ๓ ฉบับ (มิ.ย. ๒๔๗๕, ธ.ค. ๒๔๗๕, ๒๔๘๙) จะพบว่าบทบาทของปรีดีในช่วงแรกจะมีบทบาทในฐานะผู้นำราษฎร ที่ไม่ได้ทำการอภิปรายอย่างก้าวขวางมากเท่าไหร่ ซึ่งเป็นช่วงที่ปรีดีมีอำนาจแต่ขาดความจัดเจน อันนี้เป็นถ้อยคำที่ อาจารย์ปรีดีพูดไว้หลังทศวรรษ ๒๕๒๐ ที่ให้สัมภาษณ์กับสื่อต่างประเทศ[๔]

การแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเนื้อหาการร่างรัฐธรรมนูญจำนวนมากปรากฏในช่วงที่ปรีดีมีความจัดเจนแล้วแต่ไม่มีอำนาจ จะพบว่างานเขียนของปรีดีจำนวนมากเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญเกิดขึ้นในช่วงเวลานี้ คนที่ไม่ค่อยมีอำนาจ เวลาพูดอะไรจะพูดตรงไปตรงมากว่าคนที่มีอำนาจ ลองสังเกตคนในสังคมไทยเวลาวิพากษ์วิจารณ์อะไรที่แหลมคมจะเป็นคนไม่มีอำนาจอย่างเป็นทางการ เพราะฉะนั้นงานของปรีดีที่เราเห็นเป็นงานที่เกิดขึ้นหลังทศวรรษ ๒๕๐๐ เป็นงานที่เกิดขึ้นอย่างกว้างขวางในช่วงที่ไร้อำนาจ เพราะฉะนั้นอันนี้เป็นเบื้องแรกของสถานะของปรีดีในช่วงที่มีความเห็นทางการเมืองต่อเรื่องรัฐธรรมนูญ

---

[๔] เป็นบทสัมภาษณ์รัฐบุรุษอาวุโสปรีดี พนมยงค์ โดยนายแอนโทนี พอล ผู้สื่อข่าวนิตยสาร *เอเชียวีค* ประจำกรุงปารีส ได้สัมภาษณ์ท่าน ณ บ้านพักชานกรุงปารีส และได้นำคำสัมภาษณ์นั้นลงในนิตยสาร *เอเชียวีค* ฉบับวันที่ ๒๘ ธันวาคม ๑๙๗๙ - ๔ มกราคม ๑๙๘๐ ภายใต้หัวเรื่องว่า “PRIDI THROUGH A LOOKING GLASS” ถอดความเป็นภาษาไทยโดย ร.อ. วัชรชัย ชัยสิทธิเวช รน. ตรวจทานโดย สุภัทร สุคนธาภิรมย์

๑.๒.๒ รัฐธรรมนูญกับประชาธิปไตย

ผมคิดว่าอันนี้เป็นสิ่งที่ชัดเจน สำหรับปรีดี รัฐธรรมนูญไม่เท่ากับประชาธิปไตย เวลาถามว่ารัฐธรรมนูญคืออะไร ปรีดีบอกว่า หมายถึงระเบียบการปกครองของแผ่นดินของรัฐ แต่ทั้งนี้ ปรีดีย้ำว่าการมีรัฐธรรมนูญ ไม่ได้หมายถึงการปกครองในระบอบประชาธิปไตยเสมอไป รัฐธรรมนูญไม่เท่ากับประชาธิปไตย รัฐธรรมนูญแต่ลำพังยังไม่เป็นแบบการปกครองแบบประชาธิปไตยเสมอไป อาทิ บางประเทศปกครองแบบเผด็จการ ก็มีรัฐธรรมนูญเผด็จการของตน เช่น ประเทศอิตาลีสมัยมุสโสลินี พูดถึงรัฐบาลถนอม-ประภาส ปกครองตามแบบเผด็จการ ก็มีรัฐธรรมนูญที่เรียกว่าธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร เพราะฉะนั้น อันนี้ผมคิดว่าคือพื้นฐานเวลาถามว่า รัฐธรรมนูญกับประชาธิปไตยคืออะไร นี่ไม่ใช่สิ่งเดียวกัน อย่าคิดว่าประเทศไหนมีรัฐธรรมนูญแล้วจะหมายถึงประชาธิปไตย

มีงานวิชาการของต่างประเทศศึกษารัฐธรรมนูญเปรียบเทียบกันเป็นจำนวนมาก เขาเรียกภาวะแบบนี้ว่า constitution without constitutionalism คือหมายถึงประเทศที่มีรัฐธรรมนูญ แต่เป็นรัฐธรรมนูญที่ไม่มีแนวคิดรัฐธรรมนูญนิยม ซึ่งหมายความว่าต้องมีการประกาศอำนาจรัฐ รับรองสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชน มีสื่อมวลชนที่พูดอะไรได้อย่างกว้างขวาง มีฝ่ายตุลาการที่เป็นอิสระขึ้น ในโลกนี้ นับตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่ ๒ มา มีงานวิชาการของต่างประเทศศึกษารัฐธรรมนูญเปรียบเทียบชี้ให้เห็นว่าในโลกนี้โดยเฉพาะอย่างยิ่งแถบยุโรป ภาวะแบบนี้เกิดขึ้นอย่างกว้างขวาง ถ้าพูดอีกแบบผมคิดว่ามันคือปรากฏการณ์ที่เรียกว่ามีรัฐธรรมนูญ แต่ไม่มีระบบ

รัฐธรรมนูญนิยม เราเห็นปรากฏการณ์เหล่านี้ในละตินอเมริกา ในเอเชีย ในแอฟริกา ทุกประเทศมีรัฐธรรมนูญหมด แต่เป็นรัฐธรรมนูญชนิดเผด็จการ

ผมคิดว่าอันนี้น่าสนใจ เพราะในแง่หนึ่ง อันนี้มันเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นที่เรียกว่าเป็นประชาธิปไตยใหม่ ซึ่งประเทศต่างๆ เหล่านี้ เป็นดินแดนประชาธิปไตยที่ไม่เป็นเสรี ไม่ต้องตกใจถ้าเราคิดว่าประเทศเราเป็นรัฐธรรมนูญที่ไม่มีรัฐธรรมนูญนิยม ไม่ต้องเสียใจครับ เรามีเพื่อนร่วมโลกอีกเยอะ อย่าไปคิดว่า เราเป็นหนึ่งเดียวไม่เหมือนใคร เรามีเพื่อนร่วมโลก ร่วมชะตากรรม หมายความว่า เป็นประเทศที่มีรัฐธรรมนูญแต่ก็เป็นประเทศที่ไม่สู้จะมีหลักการรัฐธรรมนูญนิยมอยู่ ผมเชื่อว่ามีแบบนี้อยู่เยอะ อันนี้เป็นงานวิชาการของต่างประเทศที่มีชื่อเสียงจำนวนมาก ลองหาอ่านได้

แต่ผมคิดว่าสิ่งที่ปรีดี พนมยงค์พูดว่ารัฐธรรมนูญไม่เท่ากับประชาธิปไตย ผมคิดว่าปัจจุบันมันสนทนาได้ด้วยปรากฏการณ์ที่เรียกว่ารัฐธรรมนูญที่ไม่มีรัฐธรรมนูญนิยม หรือถ้าขยายให้กว้างขึ้นในทางปรัชญากฎหมาย ผมคิดว่ามันมีการปกครองที่เรียกว่า การปกครองโดยกฎหมายโดยที่ไม่มีระบบกฎหมาย แต่มี rule by Law L ตัวใหญ่ ที่หมายถึงความเป็นกฎหมายที่มันต้องมีหลักการและความชอบธรรมในโลกอารยะเขายึดถือ เช่น จะจับกุมใครควรต้องมีหลักฐาน พยานหลักฐานที่ชัดเจนแน่นอน หมายความว่าเจ้าหน้าที่รัฐจะกระทำการได้ต้องมีกฎหมายที่วางไว้ล่วงหน้า และกฎหมายนั้นต้องเป็นกฎหมายชนิดที่รับรองสิทธิพื้นฐานของผู้คน ผมคิดว่าถ้าเราขยายมากขึ้น เราจะเห็นการปกครองโดยกฎหมายที่ไม่มีระบบกฎหมาย ลองนึกถึงการจับโดยอ้างกฎหมาย ไม่ได้ทำผิดก็ไม่ต้อง แบบนี้น่า

สนใจ ถามว่าในบ้านเราใช้กฎหมายหรือเปล่า ที่จับๆ นี่ใช้กฎหมายไหม กฎหมายทั้งนั้น คือแบบนี้ กฎหมายในที่นี้คือ law l ตัวเล็ก ไม่ใช่ Law ที่เป็น L ตัวใหญ่อันหมายถึงกฎหมายที่มีรากฐาน ความชอบธรรมกำกับอยู่ตามระบอบเสรีประชาธิปไตย

ผมคิดว่าประเด็นนี้น่าสนใจ สำหรับสังคมไทย การยอมรับอำนาจรัฐประหารให้กลายเป็นความชอบธรรม เกิดขึ้นได้อย่างไรในสังคมไทย นี่ไม่ใช่ปรากฏการณ์ธรรมชาติที่เกิดขึ้นที่ไหนในโลก แม้ในสังคมไทย สังคมไทยเริ่มมีการยึดอำนาจและการใช้อำนาจในปี ๒๔๙๐ คณะรัฐประหารต้องออกมาชี้แจงว่า ที่เราทำไม่ผิดกฎหมาย แล้วเราใช้อำนาจถูกกฎหมายยังไง คือ ในช่วงเริ่มต้นที่มีการรัฐประหาร คณะรัฐประหารเองไม่ได้รู้สึกว่าการใช้อำนาจแบบนี้เป็นสิ่งที่ทำได้โดยทันที แต่ว่าเมื่อมันเดินทางผ่านมาจนถึงปัจจุบัน สิ่งที่เราพบก็คือว่า คำสั่งคณะรัฐประหารกลายเป็นกฎหมายโดยไม่มีใครเถียงเลย ผมคิดว่านี่เป็นความเปลี่ยนแปลงชนิดหนึ่ง ซึ่งน่าตกใจเป็นอย่างยิ่ง อันนี้ผมคิดว่าเป็นเรื่องที่อาจจะท้าทายความคิดทางวิชาการต่อไป

๑.๒.๓ ประชาธิปไตยกับเนื้อหา

เวลาพูดถึงประชาธิปไตย ประชาธิปไตยคืออะไร ประชาธิปไตยคือแบบการปกครองที่ถือมติปวงชนเป็นใหญ่ ปรีดีอธิบายในรายละเอียดว่า *"การที่ประชาธิปไตยถือมติปวงชนเป็นใหญ่ก็เพื่อราษฎรทั้งหลายที่ประกอบกันเป็นปวงชนนั้น ได้มีรัฐบาลของปวงชนซึ่งราษฎรเลือกตั้งขึ้นโดยตรงหรือโดยทางอ้อม จึงจะเป็นรัฐบาลที่กระทำการเพื่อประโยชน์ของราษฎร*

ทั้งหลายให้มีความอุดมสมบูรณ์ในการครองชีพ และปลอดภัยจากการกดขี่เบียดเบียนระหว่างกัน อีกทั้งให้ราษฎรทั้งหลายประพฤติต่อกันตามศีลธรรมอันดีงามของประชาชน ชาติจึงจะดำรงความมีเอกราชและพัฒนาต่อไปได้"[๕] กล่าวอย่างสั้นๆ ประชาธิปไตยคือการปกครองแบบมีมติปวงชนเป็นใหญ่ ซึ่งราษฎรเลือกตั้งขึ้นโดยตรงหรือทางอ้อม อันนี้คือเรื่องสำคัญทั้งในระดับชาติและท้องถิ่น นี่เป็นสิ่งที่ผมคิดว่าปรีดีอธิบายไว้ กล่าวถึงสิ่งที่เรียกว่า การปกครองที่ถือมติปวงชนเป็นใหญ่ ปรีดีให้ความสำคัญไม่เพียงเฉพาะในระดับชาติ แต่พูดถึงท้องถิ่นด้วย

ในส่วนระดับชาติ เนื่องจากจากบทความที่ผมอ้างอิงมา เป็นช่วงรัฐธรรมนูญ ๒๕๑๗ เพราะฉะนั้นพอพูดถึงประเด็นวุฒิสภา ปรีดีบอกว่าในหลายประเทศ ประชาธิปไตยที่มี ๒ สภา สภาผู้แทนกับวุฒิสภานั้น สมาชิกวุฒิสภาเกิดจากประชาชนเลือกตั้งขึ้น มิใช่รัฐบาลหรือองคมนตรีเป็นผู้เสนอให้ประมุขแห่งรัฐแต่งตั้ง วุฒิสมาชิกโดยการแต่งตั้งจึงมิใช่ผู้แทนปวงชน หากเป็นตัวแทนของอภิสิทธิ์ชนที่มีซึ่งเป็นคนจำนวนน้อยในชาติ ต้องเลือกตั้ง จะทางตรงทางอ้อมก็ได้ ถ้าเกิดโดยการแต่งตั้งนั่นไม่ใช่ตัวแทนของปวงชนแต่เป็นตัวแทนของอภิสิทธิ์ชน ถ้าเกิดได้ตัวแทนของอภิสิทธิ์ชนจะเป็นอย่างไร อภิสิทธิ์ชนกับลูกสมุน คล้ายๆ ว่าคือเอาระบบอำนาจนิยมที่ตั้งขึ้นมันไม่ได้อยู่เพียงเฉพาะกลุ่มนำอย่างเดียว แต่มันมีเครือข่าย ซึ่งนิธิ เอียวศรีวงศ์ ใช้

---

[๕] ปรีดี พนมยงค์, "ประชาธิปไตยกับและรัฐธรรมนูญเบื้องต้นกับการร่างรัฐธรรมนูญ," ใน *ปรีดี พนมยงค์ กับสังคมไทย* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และสถาบันปรีดี พนมยงค์, ม.ป.พ.), น. ๓๖๗.

คำว่า *ชนชั้นนำชายขอบ* หมายความว่าคนที่พร้อมเข้าไปสนับสนุนค้ำยันระบบรัฐประหารคือชนชั้นนำชายขอบ ผมชอบคำนี้มาก ดูเหมือนเป็นแก๊งค์ที่ไม่ค่อยดีเท่าไหร่ อภิสิทธิ์ชนกับลูกสมุนก็สามารถผูกขาดอำนาจปกครองไว้ได้ด้วย เด็ดขาดตลอดกาล อภิสิทธิ์ชนจะเป็นผู้เสวยผลผลิตของชาติที่เกิดขึ้นด้วยน้ำพักน้ำแรงของปวงชนตลอดกาล อันเป็นการเบียดเบียนสามัญชนคนส่วนมาก ซึ่งจะมีความอัตคัดขัดสนอย่างยิ่ง ถ้าผมสรุปในภาษาผม นั่นหมายความว่าชาติก็จะมีรัฐบาลของอภิสิทธิ์ชน โดยอภิสิทธิ์ชนและเพื่ออภิสิทธิ์ชน อันนั้นระดับชาติ

ส่วนระดับท้องถิ่น เป็นที่รับรู้ว่าคณะราษฎรได้ส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น เพราะฉะนั้นจึงมี พ.ร.บ.เทศบาลขึ้นปี ๒๔๗๗ เพราะให้ปกครองโดยมติปวงชนเป็นใหญ่ ตั้งแต่ชั้นตำบลจนถึงเมืองและนคร เพื่อวางพื้นฐานจากท้องถิ่น ผมเข้าใจว่าแบบนี้ครับ คณะราษฎรเห็นหรือตระหนักว่า การเลือกตั้งในระดับชาติไม่เพียงพอ มันต้องส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น เพราะฉะนั้น พ.ร.บ.เทศบาลจึงเกิดขึ้น เพื่อให้คนเรียนรู้ประชาธิปไตยจากท้องถิ่น ผมคิดว่านี่เป็นหัวใจสำคัญ

คำสั่งคณะรักษาความสงบแห่งชาติที่ ๒๒/๒๕๕๙ เพิ่งออกมาไม่นาน เนื้อหาสาระสำคัญเป็นแบบนี้ ถ้าสมมติว่ามีการยุบสภาท้องถิ่นที่ไหน ไม่ต้องเลือก เดี๋ยวให้ข้าราชการระดับสูงแต่งตั้งให้ ผมคิดว่าอันนี้น่าสนใจ คือแบบนี้ครับ ปรีดีเขียนอันนี้ไว้นานแล้วบอกไว้ว่า “*แต่ภายหลังเกิดระบบเผด็จการแล้ว ระบบนั้นก็อ้างเหตุผลอย่างเดียวกับซากทัศนะทาสและทัศนะศักดินาว่าราษฎรยังไม่รู้เรื่องประชาธิปไตย จึงได้ยุบสภาเทศบาลซึ่งราษฎรในท้อง*

ถิ่นเป็นผู้เลือกตั้งสมาชิกนั้นเสีย แล้วแต่งตั้งสมาชิกเทศบาลตามที่เจ้าหน้าที่ของระบบเผด็จการเห็นชอบ”[๖] นี่เห็นล่วงหน้า ๔๐ กว่าปี ยิ่งกว่า นอสตราดามุส กลับชาติมาเกิดอีก ผมคิดว่าน่าสนใจมากคือ อันนี้ปรีดีเขียนไว้นานแล้ว ช่างพ้องกับสังคมไทยอย่างยิ่ง

๑.๒.๔. หลักการสำคัญกับการร่างรัฐธรรมนูญ

ปรีดีเขียนไว้ว่าต้องดำเนินไปตามหลักสำคัญ มี ๒ ประการ คือ (๑) ทัศนะของผู้ร่างกับสมาชิกที่มีหน้าที่นิติบัญญัติ ยืนหยัดในอภิสิทธิ์ชนหรือยืนหยัดในปวงชน (๒) เทคนิคแห่งวิธีร่างกฎหมายทั่วไปซึ่งต้องนำมาใช้เป็นพื้นฐานแห่งการร่างรัฐธรรมนูญในฐานะที่เป็นกฎหมายชนิดหนึ่งและเป็นแม่บทสูงสุดแห่งกฎหมายทั้งหลาย[๗] กล่าวคือ รัฐธรรมนูญไม่ควรเขียนรายละเอียด ควรเขียนหลักการสำคัญไว้ และปล่อยให้สภานิติบัญญัติไปเขียนต่อ

แต่เรื่องที่อยากจะพูดคือเรื่องแรก ทัศนะของผู้ร่างและสมาชิกสภาที่มีหน้าที่นิติบัญญัติว่ายืนหยัดในอภิสิทธิ์ชนหรือยืนหยัดในปวงชน ปรีดีให้ความเห็นว่าถ้าผู้ร่างกับสมาชิกสภานั้นมีทัศนะยืนหยัดในอภิสิทธิ์ชน บทบัญญัติในรัฐธรรมนูญก็จะมีฐานะพิเศษของอภิสิทธิ์ชนไว้โดยทางตรงหรือแฝงไว้โดยปริยาย ถ้าผู้ร่างกับสมาชิกสภานั้นมีทัศนะยืนหยัดในปวงชน บทบัญญัติในรัฐธรรมนูญก็จะกระจ่างชัดแจ้งว่าเป็นประชาธิปไตยที่ถือมติปวงชนเป็นใหญ่ โดยไม่มีสิทธิของอภิสิทธิ์ชนแฝงเอาไว้ ผมว่าปรีดีให้ความสำคัญกับเรื่องนี้ค่อนข้างมากเรื่องของทัศนะของผู้ร่างเป็นอย่างไร

---

[๖] ดู เชิงอรรถที่ ๕, น. ๓๖๕.

[๗] ดู เชิงอรรถที่ ๕, น. ๓๘๕–๖.

แต่ทั้งนี้ปรีดีไม่ได้อธิบายต่อว่ากระบวนการที่จะได้คนต่างๆ เหล่านี้ ไม่ได้อภิปรายในรายละเอียด ผมคิดว่าอันนี้เป็นประเด็นที่เราอาจจะนำมาสนทนาหรือนำมาแลกเปลี่ยนต่อได้ ชาติหนึ่งๆ ประกอบด้วยอภิสิทธิ์ชน ซึ่งเป็นคนจำนวนน้อยในชาติ กับสามัญชนที่เป็นคนจำนวนมากในชาติ เป็นที่ยอมรับในสังคม มีทั้งกลุ่มคนที่เป็นอภิสิทธิ์ชนและกลุ่มคนที่เป็นสามัญชน ในทัศนะของปรีดี อภิสิทธิ์ชนเป็นคนกลุ่มน้อยแต่มีพลานุภาพเยอะ ส่วนสามัญชนมีจำนวนเยอะแต่มีพลานุภาพน้อย เพราะฉะนั้นในแง่นี้ ทัศนะของผู้ร่างสำคัญสำหรับปรีดี

๑.๒.๕ บทเรียนจากปรีดี

เราจะเรียนรู้อะไรจากปรีดีเพื่อเป็นบทเรียนของสังคมไทย อย่างที่ผมกล่าวก็คือว่า ทัศนะของปรีดีส่วนใหญ่ที่ผมยกมา นี่คือปรีดีที่มีความจัดเจน มีความเข้าใจทางการเมืองมากขึ้น มีความเข้าใจลักษณะของสังคมไทยมากขึ้น แต่ไร้อำนาจ ปรีดี พนมยงค์ได้มีบทความ ความเห็นเป็นจำนวนมาก ผมว่ามีอยู่ ๒–๓ เรื่องที่น่าสนใจที่เราอาจจะต่อยอด อภิปรายได้ต่อ

เรื่องแนวคิดประชาธิปไตย ตอนแรก ผมคิดว่าอยากจะชวนอภิปรายเรื่อง จะมีทางได้ประชาธิปไตยโดยสันติหรือไม่ แต่พอมองไปข้างหน้าแล้ว ผมคิดว่า เราควรคุยเรื่องว่าเราจะต่อต้านเผด็จการอย่างไร ในบทความเรื่อง *เราจะต่อต้านเผด็จการอย่างไร* ที่ปรีดีเขียนไว้ ผมขอหยิบมา ๒ ประเด็น อันแรก สิ่งที่ปรีดีเสนอก็คือว่า ควรต้องดูด้านของเผด็จการด้วย ไม่ใช่ว่าดูแต่ฝ่ายประชาธิปไตย แต่ควรดูฝ่ายเผด็จการด้วย ว่าฝ่ายเผด็จการใช้วิธีอย่างไร ใช้ขั้นตอนกระบวนการอย่างไร ผมคิดว่า อันนี้คือ นอกจากวิเคราะห์แล้ว

ควรรู้เราและรู้เขา และการรู้เขา ผมคิดว่าสำคัญ เวลาการที่เราคิดถึงสิ่งที่เรียกว่าระบบอำนาจนิยม ระบบอำนาจนิยมไม่ได้ตั้งมั่นอยู่ในอากาศ แต่มันเกิดขึ้นจากสิ่งที่ผมอยากจะเรียกมันว่าเครือข่าย เป็นเครือข่ายที่เข้ามาสนับสนุนหรือเกี่ยวข้องอยู่ อันนี้ไม่ใช่ความคิดผม ผมเชื่อว่ามันมีงานวิชาการหลายชิ้น ผมจะยกตัวอย่างของอาจารย์วีรยุทธ ที่ทำเรื่องได้น่าสนใจมาก วิเคราะห์รัฐธรรมนูญ ๒๕๕๐ ว่าทำให้เกิดเครือข่ายของผู้ที่เกี่ยวข้องที่ไม่ได้มาจากการเลือกตั้ง แสดงให้เห็นจำนวนที่กว้างขวางมาก มีนักการเมืองที่ไม่ได้มาจากการเลือกตั้งแต่เข้าไปสู่ตำแหน่งทางนักการเมืองเป็นจำนวนมาก เราจะเห็นว่า สร้างนักการเมืองที่ไม่ได้มาจากการเลือกตั้งเป็นจำนวนมาก ผมคิดว่าอันนี้เป็นเรื่องน่าสนใจ ในสังคมไทยเราอาจจะไม่ได้ให้ความสำคัญกับเรื่องนี้มากเพียงพอ

อีกชิ้นหนึ่งของอาจารย์อาโยโกะ โกยาม่า ใครที่เข้ามานั่งในองค์กรอิสระบ้าง เปรียบเทียบไทยกับอินโดนีเซีย โดยอย่างยิ่ง กกต. ปปช. ศาลรัฐธรรมนูญ ผมสรุปสั้นๆ ว่า เฉพาะศาลรัฐธรรมนูญ เรามีประธานศาลรัฐธรรมนูญ ๑๐ คน ๕ คนแรกอยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ ๔๐ ส่วน ๕ คนหลังอยู่ในรัฐธรรมนูญ ๕๐ ทีนี้ ๕ คนแรกคือใครบ้าง มาจากหลากหลายครับ ชุดแรกกระจัดกระจายมาก แต่ ๕ คนหลังมาจากที่เดียวกันทั้งหมด คือศาลยุติธรรม แต่คุณสมบัติที่เหมือนกันของ ๑๐ คนนี้คืออะไร ทั้งหมดจบที่ธรรมศาสตร์ พูดง่ายๆ คือศาลรัฐธรรมนูญเป็นส่วนขยายของราชการ ถ้าเปรียบเทียบกับองค์กรอิสระของอินโดนีเซีย จะพบความแตกต่างอย่างสิ้นเชิง องค์กรอิสระของอินโดนีเซีย องค์ประกอบส่วนใหญ่ นักวิชาการเป็นจำนวนน้อย ส่วนใหญ่เป็นสื่อมวลชนภาคประชาสังคม แต่เมืองไทยกลาย

เป็นอีกแบบหนึ่ง ผมอยากใช้คำที่เรียกว่า นี่คือเผด็จการเชิงเครือข่าย ทำให้เห็นว่า ระบบเผด็จการตั้งอยู่ได้เพราะมีเครือข่ายอยู่

มาถึงเรื่องที่ ๒ อันนี้สำคัญมาก หลังจากคณะรัฐประหารออกไปหรือพวกอำนาจนิยม เผด็จการอออกไป จะทำอย่างไรกันต่อ ปรีดี พนมยงค์พูดถึงในเยอรมนีว่า ยุคนาซีมันมีสิ่งที่เรียกว่า denazification คือการทำให้สิ่งที่คิดว่าเป็นระบอบการปกครองของนาซีมันหายไปจากสังคมเยอรมัน ถ้าเมื่อไหร่ที่เราผ่านยุคหลังเผด็จการ เราจะจัดการอย่างไรกับระบบกฎหมายที่เกิดขึ้นในช่วงของเผด็จการ ที่ผ่านมาสังคมไทยไม่เคยจัดการกับเรื่องนี้ ระบบของไทยรับเอาคำสั่งของรัฐทหารเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของระบบกฎหมายอย่างแนบแน่น คำสั่งของรัฐประหารถ้าเราอยากจะแก้ทำอย่างไร ต้องเสนอเข้าสภาครับ แล้วจึงจะค่อยแก้ได้ เราลองนึกถึง ถ้าเกิดในยุคหนึ่งอย่างยุคจอมพลถนอม คำสั่งของจอมพลถนอมเป็นอย่างไร สัมพันธ์แนบแน่นกับระบบกฎหมายอย่างต่อเนื่อง ผมคิดว่านี่เป็นประเด็นที่เราต้องคิดถ้าอยากให้ระบอบนี้หมดไปจากสังคมไทย

คำถามทิ้งท้าย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ก่อตั้งขึ้นเพื่อคาดหวังว่าจะเป็นบ่อน้ำบำบัดความกระหายของราษฎรรวมถึงมหาวิทยาลัยต่างๆ ในฐานะของบ่อน้ำ ปัญหาของมหาวิทยาลัยในปัจจุบันเป็นเพราะคนไม่อยากดื่มน้ำหรือบ่อน้ำไม่สามารถบำบัดความต้องการของผู้คนได้ เราจะเรียนรู้และต่อยอดเพื่อให้เกิดความรู้ต่อสังคมไทยอย่างไร เพื่อไม่ให้ป่วยและปรีดีเป็นอนุสาวรีย์ที่ไม่มีนัยยะต่อสังคมปัจจุบัน ต้องทำให้มรดกทางความคิดเป็นประโยชน์ต่อสังคมที่เราควรเรียนรู้ ต่อยอดออกไป

๒. รองศาสตราจารย์ ดร.สิริพรรณ นกสวน สวัสดี

โจทย์ที่ได้รับวันนี้คือการรำลึกถึงอาจารย์ปรีดีและอาจารย์ป๋วย ดิฉันเลยตัดสินใจว่าจะประเมินผลงานอาจารย์ปรีดีชิ้นหนึ่ง น่าจะเหมาะสมกับสถานการณ์ในวันนี้ จากงานที่ชื่อว่า *ประชาธิปไตยกับและรัฐธรรมนูญเบื้องต้นกับการร่างรัฐธรรมนูญ* หลายท่านอาจจะเคยเห็นงานชิ้นนี้อยู่แล้วบ้าง ที่น่าสนใจคืออาจารย์ปรีดีเขียนหนังสือเล่มนี้ในวันที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๑๗ ก็คือวันนี้เมื่อ ๔๒ ปีที่แล้ว ดิฉันจะแบ่งประเด็นที่อาจารย์พูดไว้ในหนังสือเป็น ๖ ประเด็น และจะนำมาเชื่อมโยงกับการวิเคราะห์รัฐธรรมนูญ ๒๕๕๙

๒.๑ ข้อคิดจากอาจารย์ปรีดี

อาจารย์ปรีดีได้จำกัดความคำว่าประชาธิปไตยได้ชัดเจนมาก คือเป็นการปกครองที่ถือมติปวงชนเป็นใหญ่ ที่น่าสนใจคือ อาจารย์ปรีดีมองว่าระบอบประชาธิปไตยเป็นระบอบใช้มาก่อนระบอบอื่นใดในโลก ใช้มาตั้งแต่บรรพกาลรวมถึงในสังคมไทยด้วย หลายคนอาจจะเห็นต่าง แต่อาจารย์ปรีดีมองว่าใช้มานาน แม้สมัย ๕,๐๐๐ ปีที่แล้ว ประชาชนในโลกนี้ล้วนใช้ระบอบที่ถือมติปวงชนเป็นใหญ่ ดังนั้นระบอบใดก็ตามที่ไม่ได้ถือมติปวงชนเป็นใหญ่ไม่ถือว่าเป็นประชาธิปไตย และอาจารย์ปรีดีมองว่าระบอบดำเนินมาตั้งแต่สมัยดึกดำบรรพ์ แต่มันจบลงด้วยการมีทาสและศักดินา ระบบทาสและศักดินาไปทำลายระบอบประชาธิปไตยที่มีอยู่เดิม อาจารย์ปรีดีมองว่านี่คือธรรมชาติของมนุษย์ในการอยู่รวมกัน ในบทความชิ้นนี้ อาจารย์พูดถึง

ประเด็นปัจเจกบุคคล ซึ่งอาจารย์ไม่ค่อยจะชอบนัก หรือแม้แต่เรื่องสิทธิเสรีภาพ หลายท่านอาจจะไม่เห็นด้วยกับอาจารย์ปรีดี

๒.๑.๑ บทเฉพาะกาล

ประเด็นแรกที่อาจารย์ปรีดีพูดถึงชัดเจนมากคือบทเฉพาะกาล อาจารย์ปรีดีบอกว่าบทเฉพาะกาลไม่ได้ขัดขวางประชาธิปไตยเสมอไป สิ่งที่เราจะต้องดูคือ บทเฉพาะกาลนั้นนำไปสู่บทถาวรที่เป็นประชาธิปไตยหรือบทถาวรที่เป็นอำมาตยาธิปไตย อาจารย์ปรีดีบอกว่าบทเฉพาะกาลนั้นจำเป็นเพราะว่าอยู่ในช่วงระยะเวลาหัวเลี้ยวหัวต่อ สิ่งที่เราจะต้องดูในประเด็นนี้ก็คือว่า บทเฉพาะกาลปี ๒๕๕๙ จะเปลี่ยนผ่านไปสู่อะไร แต่เบื้องต้น อาจารย์ปรีดีให้เกณฑ์ที่ชัดเจนว่า อาจารย์มองว่ารัฐธรรมนูญที่มีบทเฉพาะกาลแต่เป็นประชาธิปไตยได้แก่รัฐธรรมนูญ ๓ ฉบับ คือ (๑) ธรรมนูญการปกครองชั่วคราว ๒๔๗๕ (๒) รัฐธรรมนูญฉบับถาวร ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ และ (๓) รัฐธรรมนูญ ๒๔๘๙ แน่นอน ๓ ฉบับนี้ อาจารย์ปรีดีมีส่วนในการร่าง

อาจารย์เน้นในรัฐธรรมนูญ ๒๔๘๙ ว่ามีบทเฉพาะกาล แต่ไม่เป็นอำมาตยาธิปไตย เพราะว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมาจากการเลือกตั้ง วุฒิสภามาจากการเลือกตั้งไม่ได้มาจากอำมาตย์ ที่สำคัญฉบับ ๒๔๘๙ ระบุว่า ข้าราชการประจำจะมาเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไม่ได้ อันนี้เลยกลายเป็นเกณฑ์มาตรฐานของการประเมินรัฐธรรมนูญในฉบับต่อๆ มา

ส่วนฉบับที่ไม่เป็นประชาธิปไตย อาจารย์ปรีดีใช้อย่างชัดเจนเลยว่าจะนำไปสู่ระบอบอำมาตยาธิปไตย มี ๓ ฉบับ ได้แก่ (๑) รัฐธรรมนูญ ๒๔๙๐

ที่บอกว่าวุฒิสภานั้นมาจากการแต่งตั้ง (๒) รัฐธรรมนูญ ๒๔๙๒ ก็ถือว่าเป็นอำมาตยาธิปไตย (๓) รัฐธรรมนูญ ๒๕๑๗ ซึ่งอาจารย์ป๋วยมีส่วนร่วมในผู้ร่าง แต่อยู่ในพรรคฝ่ายแพ้ อาจารย์ปรีดีก็มองว่าไม่มีความเป็นประชาธิปไตย ประเด็นหลักๆ จะเห็นได้ว่า อาจารย์ปรีดีโยงกับที่มาของวุฒิสภา

ซึ่งตอนนี้ขอนำกรอบเรื่องของบทเฉพาะกาลมาวิเคราะห์บทเฉพาะกาลร่างรัฐธรรมนูญ ๒๕๕๙ หลายท่านก็ทราบดีว่า รัฐธรรมนูญที่เราจะทำประชามติกันวันที่ ๗ สิงหาคม มีบทเฉพาะกาลอยู่ ตั้งแต่มาตรา ๒๖๒ ถึงมาตรา ๒๗๙ เลยทีเดียว ในมุมมองของดิฉันคิดว่า ถ้าหลายท่านไม่อยากอ่านรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๕๕๙ เปิดไปถึงมาตรา ๒๖๒ ซึ่งเป็นบทเฉพาะกาลเลยก็ได้ นั่นคือสาระสำคัญหรือหัวใจของรัฐธรรมนูญฉบับนี้ ประเด็นที่จะหยิบมาพูดมี ๒ เรื่อง

เรื่องที่ ๑ บทเฉพาะกาลที่กำหนดที่มาของนายกรัฐมนตรี จะเห็นว่าบทเฉพาะกาลได้ระบุไว้ว่า หากมีกรณีที่ไม่อาจแต่งตั้งนายกรัฐมนตรีจากรายชื่อที่พรรคการเมืองได้เสนอไว้ คือในบทถาวร ให้เสนอชื่อนายกรัฐมนตรีได้ทั้งหมด ๓ ชื่อ นั้นเราอาจเห็นว่าไม่เหมือนในฉบับร่างเมื่อเดือนมกราคม แต่ประเด็นก็คือว่า ในกรณีถ้าสมาชิกผู้แทนราษฎรไม่สามารถโหวตนายกรัฐมนตรีจากพรรคการเมืองได้ ให้วุฒิสภาด้วยคะแนนเสียง ๒ ใน ๓ สามารถมาโหวตร่วมกับสมาชิกผู้แทนราษฎรเพื่อให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเลือกที่มาจากผู้ที่ไม่ได้เป็น ส.ส. ได้ แต่ประเด็นนี้ต้องย้ำว่าในบทเฉพาะกาลแค่ระบุว่าให้วุฒิสภาโหวตร่วมกับ ส.ส. เพื่อเปิดให้ ส.ส. โหวตเลือกนายกรัฐมนตรีไม่ได้มาจาก ส.ส. กล่าวคือในบทเฉพาะกาลยังให้อำนาจ ส.ส. เท่านั้นที่จะโหวตนายกรัฐมนตรี แต่ประเด็นนี้ต้องมองพ่วงไปกับคำถามเพิ่มเติมใน

การทำประชามติว่าคำถามเพิ่มเติมนั้น ระบุชัดเจนว่า ให้อำนาจวุฒิสภาโหวตนายกรัฐมนตรีได้ อันนี้คือบทเฉพาะกาลซึ่งเป็นเกณฑ์ว่า เราจะประเมินว่าบทเฉพาะกาลจะนำไปสู่บทถาวรที่เป็นประชาธิปไตยหรืออำมาตยาธิปไตย จะเห็นว่าอำนาจของสมาชิกวุฒิสภาจะมีมากเหลือเกินในการเลือกนายกรัฐมนตรี

เรื่องที่ ๒ ที่คิดว่าดิฉันไม่พูดถึงคงไม่ได้ นั่นคือ บทเฉพาะกาลในมาตรา ๒๖๕ ซึ่งจะยังคงอำนาจคณะรักษาความสงบแห่งชาติ และมาตรา ๔๔ รวมถึงรัฐธรรมนูญชั่วคราวซึ่งเป็นที่มาของมาตรา ๔๔ คงไว้ควบคู่ไปกับรัฐธรรมนูญที่ผ่านในวันที่ ๗ สิงหาคม แต่ผลของการมีบทเฉพาะกาลนี้ก็คือจะทำให้ประเทศไทยมีกฎหมายสูงสุด ๒ กฎหมายคู่ขนานกันไป ก็คือมีรัฐธรรมนูญ ๒๕๕๙ ร่วมกับรัฐธรรมนูญชั่วคราว ๒๕๕๗ ดังนั้นคำสั่งใดๆ ของ คสช. ที่อาจารย์สมชายยกมาก็ยังคงอยู่ นั่นคือบทบาทของบทเฉพาะกาล

๒.๑.๒ วุฒิสภา

ประเด็นที่ ๒ เป็นประเด็นที่อาจารย์ปรีดีพูดถึงบ่อยครั้งมาก ก็คือสมาชิกรัฐสภาประเภทที่ ๒ อาจารย์ปรีดีให้เกณฑ์ไว้ว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกรัฐสภาประเภทที่ ๒ ควรมีไว้เพื่อช่วยพยุงประชาธิปไตยให้ทรงตัวอยู่ได้กับการก้าวต่อไป ไม่ได้ให้เอามาถ่วงอำนาจของสภาผู้แทนราษฎร ดิฉันคิดว่าเกณฑ์ที่อาจารย์ปรีดีตั้งไว้ก้าวหน้ามากในการเขียนในสมัย ๒๕๑๗ ทีนี้เราต้องมาดูว่าในปี ๒๕๕๙ เราก็ทราบกันดีแล้วว่าที่มาของวุฒิสภามาจากการสรรหา ในเรื่องของที่มา อาจารย์สมชายพูดถึงว่า อาจารย์ปรีดีเองไม่ได้รังเกียจการเลือกตั้งทางอ้อม อาจารย์พูดตั้งแต่แรกว่าการเลือก

ตั้งสามารถทำได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม ในรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราว เป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรกของไทย อาจารย์ปรีดีซึ่งเป็นผู้ร่างได้ให้ที่มาของสมาชิกวุฒิสภาที่มาจากการเลือกตั้งทางอ้อม แต่ดิฉันคิดว่าจำเป็นอย่างมากที่จะพูดถึงคำว่าทางอ้อม การเลือกตั้งทางอ้อมจำเป็นต้องมีประชาชนเป็นผู้เลือกตั้งอยู่ด้วย เช่น ที่มาของวุฒิสภาของฝรั่งเศส แต่ถ้าเรามีคนกลุ่มหนึ่ง แต่งตั้งโดยใครก็ไม่ทราบ ทำหน้าที่สรรหาหรือหยิบเอามาใส่ตะกร้า วุฒิสภาจะมาจากไหน อย่างนั้นไม่เรียกว่า การเลือกตั้งทางอ้อม เราใช้คำนี้สับสนมานานพอแล้ว ดังนั้นถ้าจะเขียนในรัฐธรรมนูญหรือกฎหมายประกอบร่างรัฐธรรมนูญก็ใช้การสรรหาไปเลย ไม่ควรใช้คำว่าการเลือกตั้งทางอ้อมอีก ทีนี้ประเด็นก็คือว่า ที่มาของวุฒิสภาในคำถามพ่วง ซึ่งชัดเจนมากว่ามีการระบุไว้ว่า วุฒิสภา ๒๐๐ คนนั้น ทั้งหมดจะมาจากการสรรหา โดยที่ ๕๐ คน คสช. แต่งตั้งจากบัญชีที่ กกต. คัดเลือกมา ๑๙๔ คน แต่งตั้งจากบัญชีที่คณะกรรมการสรรหาเป็นคนคัดเลือกมา และอีก ๖ คน มาจากตำแหน่งข้าราชการประจำ ได้แก่ กระทรวงกลาโหม ผู้บัญชาการเหล่าทัพทั้งหลาย และผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติ ทั้งหมดนี้จะมีวาระ ๕ ปี

ดังนั้นเมื่อเรามาประเมินคำถามพ่วงควบคู่ไปกับบทเฉพาะกาล จะเห็นว่าสิ่งที่เราต้องเผชิญในร่างรัฐธรรมนูญ ๒๕๕๙ ก็คือ อำนาจของวุฒิสมาชิกจะเลือกสภาผู้แทนราษฎรอย่างน้อย ๕ ปี แน่นอนว่า ๕ ปี มากกว่า ๑ สมัย เพราะสภาผู้แทนราษฎร ถ้าสมมติว่าอยู่ครบ ๔ ปี ในการเลือกตั้งต่อไปก็ยังจะอยู่ต่อ

๒.๑.๓ ระบบเลือกตั้ง

ประเด็นที่ ๓ ที่อาจารย์ปรีดี ตั้งกรอบเอาไว้นั่นก็คือ ระบบเลือกตั้ง ความน่าสนใจประเด็นนี้ก็คือ อาจารย์ปรีดีเชื่อมั่นใน ๑ คน ๑ เสียง และความเท่ากันของเสียงทุกคน อาจารย์ปรีดีระบุชัดเจนว่าไม่เห็นด้วยกับระบบเลือกตั้งที่รวมจังหวัด ในภาษาปัจจุบันที่เราใช้ก็คือพวงใหญ่ เพราะว่ามันขัดกับหลักความเสมอภาค เราพูดกันไปแล้วว่า อาจารย์ปรีดีมองว่าระบอบประชาธิปไตยคือเสียงของประชาชนส่วนใหญ่ ถ้าเราเอาประเด็นนี้มาวิเคราะห์ระบบเลือกตั้งในร่างรัฐธรรมนูญ ๒๕๕๙ เราจะพบว่าความไม่สอดคล้องกับความหมายของประชาธิปไตยที่อาจารย์ปรีดีวางไว้มีความชัดเจนมาก เพราะระบบจัดสรรปันส่วนในร่างรัฐธรรมนูญ ๒๕๕๙ ในที่สุดแล้วจะทำให้มติและเสียงของประชนไม่ได้รับการเคารพ เพราะเป็นไปได้อย่างมากที่พรรคซึ่งได้เสียงข้างมากจะเป็นพรรคที่ไม่ได้เป็นผู้จัดตั้งรัฐบาลพรรคเดียว และที่สำคัญเวลาที่ประชาชนซึ่งมีแค่หนึ่งเสียงเท่านั้น ต้องไปกาบัตรเลือกตั้งให้กับระบบ ส.ส. เสียงเลือกตั้งนั้น โอกาสที่เสียงจะถูกบิดเบือนเป็นไปได้มาก เพราะว่าเมื่อเราเลือกตั้ง ส.ส. คะแนนบางส่วนจะถูกแปลงให้เป็นคะแนนบัญชีรายชื่อพรรคการเมือง และพรรคการเมืองจะเป็นคนเลือกนายกรัฐมนตรี ดังนั้นเราจะรู้ได้อย่างไรว่า ส.ส. ที่เราเลือก พรรคได้เลือกนายกรัฐมนตรีตามที่เราเลือก ส.ส. หรือบางทีเราอาจจะชอบพรรคแต่ไม่ชอบ ส.ส. ที่พรรคเสนอมาก็ได้ ดังนั้นนี่เป็นความขัดแย้งกันของระบบเลือกตั้งที่เรียกว่าจัดสรรปันส่วนผสม ดังนั้นในประเด็นนี้จะชี้ให้เห็นได้ชัดว่า ถ้าอาจารย์ปรีดียังอยู่ อาจารย์คงไม่เห็นด้วย เพราะมันไปขัดกับหลักเสียงส่วนใหญ่ของมติ

๒.๑.๔ คุณค่าของรัฐธรรมนูญ

ประเด็นที่ ๔ อาจารย์ปรีดีให้ความสำคัญกับคุณค่าของรัฐธรรมนูญ โดยที่ชี้ให้เห็นว่า คุณค่าของรัฐธรรมนูญควรจะประเมินเป็น ๒ ด้าน ด้านแรกก็คือประเมินโดยจุดยืนของผู้ร่าง อาจารย์ปรีดีกล่าวว่าผู้ร่างกับสมาชิกวุฒิสภานั้น ถ้ามีทัศนะยืนหยัดในปวงชน บทบัญญัติในร่างรัฐธรรมนูญก็จะเด่นชัดว่า มีความเป็นประชาธิปไตยที่ถือปวงชนเป็นใหญ่ โดยไม่มีสิทธิ์พิเศษของอภิสิทธิ์ชน อาจารย์ปรีดีอธิบายไว้ชัดเจนว่า อภิสิทธิ์ชนคือลูกสมุน ที่ยอมตนเป็นเครื่องมือของอภิสิทธิ์ชน ดิฉันขอยกข้อความของอาจารย์ปรีดีมากล่าวถึงเล็กน้อย ว่าในประเด็นนี้

"หากตัวแทนของอภิสิทธิ์ชนได้เป็นวุฒิสมาชิกโดยไม่ต้องรับเลือกจากราษฎร อภิสิทธิ์ชนกับลูกสมุนก็สามารถผูกขาดอำนาจการปกครองไว้โดยเด็ดขาดตลอดกาล ชาติก็จะมีรัฐบาลของอภิสิทธิ์ชนตลอดกาล โดยแต่งตั้งจากอภิสิทธิ์ชนตลอดกาล เป็นรัฐบาลที่ทำการเพื่ออภิสิทธิ์ชนตลอดกาล"[๘] นี่คือคำกล่าวที่ดิฉันคิดว่า อาจารย์ปรีดีแสดงความกังวลไว้ตั้งแต่แรก

พูดสรุปก็คือ ถ้ารัฐธรรมนูญถูกร่างโดยอภิสิทธิ์ชน เพื่ออภิสิทธิ์ชน ระบอบที่ได้ก็คือ ระบอบอำมาตยาธิปไตย และไม่เป็นประชาธิปไตย นั่นคือเรื่องของคุณค่าของรัฐธรรมนูญ เป็นรัฐธรรมนูญไหม เป็น แต่คุณค่าของรัฐธรรมนูญคงไม่เหลือไว้สำหรับประชาชน ในเรื่องของคุณค่ารัฐธรรมนูญ อาจารย์ปรีดีบอกว่ารัฐธรรมนูญต้องเป็นแม่บทสูงสุดแห่งกฎหมายทั้งหลาย

---

[๘] ดู เชิงอรรถที่ ๕, น.๓๖๗

ถ้ามีบทบัญญัติขัดกับหลักการของรัฐธรรมนูญจะถือว่าเป็นโมฆะ ประเด็นนี้ขอโยงเข้ากับบทเฉพาะกาลที่กล่าวไว้แล้วก็คือ มาตรา ๒๖๕ มาตรา ๒๖๕ ในบทเฉพาะกาล คงอำนาจของ คสช. ไว้ ภายใต้รัฐธรรมนูญชั่วคราว คงอำนาจมาตรา ๔๔ ไว้ ดังนั้นเราจึงจะมีกฎหมายสูงสุด ๒ กฎหมายคู่ขนานกัน ถามว่าเช่นนี้แล้ว อะไรจะเป็นโมฆะในเมื่อรัฐธรรมนูญ ๒๕๕๙ กับบทบัญญัติรัฐธรรมนูญชั่วคราว ๒๕๕๗ มันขัดแย้งกัน นี่เป็นคำถามใหญ่มาก ถ้าใช้กรอบวิเคราะห์อาจารย์ปรีดีมาประเมิน ว่าในที่สุดแล้ว อะไรคือแม่บทสูงสุดของกฎหมายทั้งหลายทั้งปวง

๒.๑.๕ วิธีการร่างรัฐธรรมนูญ

ประเด็นที่ ๕ อาจารย์ปรีดีพูดถึงวิธีการร่างรัฐธรรมนูญ จะเห็นว่าอาจารย์ปรีดีละเอียดมาก พูดไว้ตั้งแต่ความหมายของประชาธิปไตย คุณค่าตลอดจนวิธีการร่างรัฐธรรมนูญด้วย สิ่งที่เราจะพบว่ารัฐธรรมนูญของไทยไม่ว่าจะเป็นฉบับใดก็ตาม มักจะมีมาตราที่ยาวขึ้นเรื่อยๆ ทั้งๆ ที่อาจารย์ปรีดีบอกไว้อย่างชัดเจนว่า วิธีการร่างรัฐธรรมนูญที่ดีต้องกะทัดรัด ไม่มีมากมายหลายมาตราหรือไม่ฟุ่มเฟือย และที่สำคัญต้องใช้คำง่ายที่สามัญชนเข้าใจได้ อาจารย์ปรีดีบอกว่า ถ้ามันมีบทบัญญัติเดิมที่เป็นประชาธิปไตยอยู่แล้วในรัฐธรรมนูญฉบับก่อนหน้านี้ ควรจะยกบทบัญญัตินั้นคงไว้ ไม่ควรจะมาร่างใหม่หรือแตกเป็นหลายมาตราหรือจะทำให้ประชาชนสับสนและเข้าใจได้ยาก แต่ดิฉันแปลกใจมากที่ลูกศิษย์อาจารย์ปรีดีล้วนแตกขยายมาตราและเพิ่มความยาวของรัฐธรรมนูญทั้งสิ้น ทีนี้ถ้ามองนอกเหนือจากการฟุ่มเฟือยหรือไม่ เพิ่มมาตราหรือไม่ อาจารย์ปรีดีเน้นว่าต้องใช้คำสามัญที่ประชาชน

ส่วนใหญ่เข้าใจได้ เราลองมาพิจารณาคำถามพ่วงในการทำประชามติครั้งนี้ คำถามพ่วงถามว่า “ท่านเห็นชอบหรือไม่ ว่าเพื่อให้การปฏิรูปประเทศเป็นไปอย่างต่อเนื่อง ตามแผนยุทธศาสตร์ของชาติ สมควรกำหนดให้บทเฉพาะกาลนับแต่ ๕ ปีนับแต่มีสภาชุดแรกนั้น ให้ที่ประชุมร่วมกันของรัฐสภา เป็นผู้พิจารณาให้ความเห็นชอบบุคคลซึ่งสมควรแต่งตั้งเป็นนายกรัฐมนตรี ประเด็นอยู่ตรงที่ว่า ให้ที่ประชุมร่วมกันของรัฐสภาเป็นผู้พิจารณาแต่งตั้งนายกรัฐมนตรี” ถามว่าประชาชนทั่วไปเข้าใจไหมคะ อะไรคือที่ประชุมร่วมกันของรัฐสภา ซึ่งที่จริงแล้วนัยยะคำถามพ่วงตรงไปตรงมา คือ ให้วุฒิสภามีอำนาจร่วมกับ ส.ส. ในการเลือกนายกรัฐมนตรี ถ้าใช้กรอบคิดของอาจารย์ปรีดีเรื่องความง่ายไม่ฟุ่มเฟือยของคำแล้ว ดิฉันคิดว่าถามไปตรงๆ เลยว่า จะให้อำนาจวุฒิสภาเลือกนายกรัฐมนตรีร่วมกับ ส.ส. หรือไม่ ทำไมต้องทำให้คำถามแยบยลและยากต่อการเข้าใจ อันนี้คือคำถามที่ดิฉันมีต่อลูกศิษย์อาจารย์ปรีดีทั้งหลาย

๒.๑.๖ การทำประชามติ

ในประเด็นสุดท้ายสำหรับอาจารย์ปรีดี ก็เรื่องของการทำประชามติ อาจารย์ปรีดีเห็นว่าการทำประชามตินั้นก็เป็นวิธีหนึ่งที่ทำให้เสียงของประชาชนได้แสดงออกมา แต่อาจารย์ปรีดีมีข้อพึงระวังไว้ว่า อาจารย์กังวลว่าจะทำได้เฉพาะในสักกะชนบท ก็คือในสังคมขนาดใหญ่ ในพื้นที่ใหญ่ๆ อาจจะไม่ทำได้ อาจารย์คิดว่าในสังคมกรีกโบราณ กลุ่มเล็กๆ สามารถทำได้ ซึ่งดิฉันเข้าใจบริบทที่อาจารย์ปรีดีพูดถึงว่า อาจารย์อาจจะไม่ทราบว่าทุกวันนี้มันมีเทคโนโลยีการสื่อสารที่สามารถทำให้การทำประชามติทำได้ง่ายขึ้น ใน

โลกนี้ก็ทำกันหลายครั้ง เช่น การขอแยกสก๊อตแลนด์ออกจากอังกฤษ เป็นต้น แต่ว่าประเด็นที่ดิฉันอยากจะหยิบเรื่องการทำประชามติมาตั้งคำถามกับ กกต. และร่างรัฐธรรมนูญ ๒๕๕๙ ก็คือ ถ้ามีความประสงค์จะให้การทำประชามติเข้าถึงได้ง่ายและไม่บิดเบือน ทำไมถึงเลือกที่จะไม่แจกรัฐธรรมนูญทั้งฉบับ แต่เลือกที่จะแจกรัฐธรรมนูญที่สรุปมาแล้ว เฉพาะบทสรุป ฉะนั้นคำถามก็คือ จะมั่นใจได้อย่างไรว่า บทสรุปที่ทำขึ้นมานั้นปราศจากอคติ ซึ่งจะทำให้การทำประชามติเป็นไปโดยมาตรฐานสากล จริงๆ แล้วประเด็นเรื่องการทำประชามติ ดิฉันคิดว่ามีการพูดมากมายแล้วดิฉันพูดซ้ำซ้อน แต่ว่าหลักๆ ก็คือว่า การสรุปโดยคณะร่างรัฐธรรมนูญเองจะมั่นใจได้อย่างไรว่าเป็นกลางและได้สาระตามที่รัฐธรรมนูญต้องการสื่อจริงๆ แล้วการห้ามไม่ให้คนอื่นสรุป ไม่ให้นำเสนอ มันจะทำให้การทำประชามติเป็นไปตามหลักสากลหรือไม่ ดิฉันคิดว่ามันขัดกับรัฐธรรมนูญชั่วคราว ๒๕๕๗ อย่างมาก อันนี้ดิฉันคิดว่าประเด็นนี้ ถ้าอาจารย์ปรีดียังคงอยู่ก็คงจะไม่สบายใจนัก แต่โดยรวมดิฉันคิดว่า สิ่งที่อาจารย์เขียน เป็นภาพสะท้อนของแรงปะทะ แรงเสียดทานที่อาจารย์ปรีดีเผชิญมาตลอดชีวิต

๒.๒ ข้อคิดจากอาจารย์ป๋วย

ดิฉันขอยกคำพูดอาจารย์ป๋วย ซึ่งดิฉันคิดว่ามันเหมาะกับสถานการณ์ปัจจุบัน อาจารย์ได้พูดไว้ต่อคณะกรรมการวิเทศสัมพันธ์สภาผู้แทนราษฎรสหรัฐอเมริกาในปี ๒๕๒๐ โดยพูดถึงสถานการณ์ในขณะนั้นว่า

"ผมมีความเชื่อมั่นอย่างเน้นแฟ้นในระบอบประชาธิปไตยและในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ทุกคน ... การปฏิเสธไม่ให้สิทธินั้นแก่เขา เพราะเขายากจนหรือเพราะเขาขาดการศึกษา ผมถือว่าเป็นความร้ายกาจอย่างหนึ่ง ผมเกลียดชังเผด็จการ ไม่ว่าจะมีรูปแบบสีสันอย่างไรก็ตาม ผมมีความเชื่อว่าระบอบประชาธิปไตยควรจะได้มาอย่างสันติวิธี เพราะผมต้องการหลีกเลี่ยงการใช้กำลังอาวุธในการรักษาอำนาจของรัฐบาล"[๙] อันนี้คือคำพูดของอาจารย์ป๋วย

อีกนิดหนึ่งที่อยากอ้างงานของอาจารย์ป๋วยที่คิดว่าทุกคนในห้องคงรู้จักกันดี งานชิ้นนั้นก็คือ *คุณภาพแห่งชีวิต ปฏิทินแห่งความหวัง จากครรภ์มารดาถึงเชิงตะกอน* ดิฉันคิดว่างานชิ้นนี้เป็นแรงบันดาลใจให้กับงานชิ้นอื่นๆ ในทางรัฐศาสตร์ รวมถึงปรากฏเป็นรูปธรรมชัดเจน ในนโยบาย ๓๐ บาทรักษาทุกโรค ดิฉันไม่ได้สนับสนุนพรรคการเมืองใด เพียงแต่เห็นว่าการนำแนวคิดเรื่องจากครรภ์มารดาถึงเชิงตะกอนมาสู่การปฏิบัติในลักษณะของนโยบายมันน่าประทับใจขนาดไหน แต่พอมาถึงร่างรัฐธรรมนูญ ๒๕๕๙ สิ่งที่ดิฉันอ่านประเด็นเรื่องสิทธิเสรีภาพ สิทธิเรื่องสวัสดิการ ดิฉันรู้สึกเสียใจอย่างมาก ก็คือการรับรองสิทธิการรักษาพยาบาลในร่างรัฐธรรมนูญ ๒๕๕๙ มันถูกลดทอนไปอย่างมาก ถ้าเรามองประเด็นที่อาจารย์ป๋วยพูดไว้ว่า ถ้ารัฐธรรมนูญฉบับเดิมที่เขียนข้อความที่เป็นประชาธิปไตยแล้ว ก็ไม่ควรจะไปลดทอนมัน

---

[๙] ป๋วย อึ๊งภากรณ์, "การสืบพยานเรื่องสิทธิมนุษยชนในประเทศไทย," ใน *ทัศนะทางการเมือง* (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๙), น. ๓๒๗.

ดังนั้น แรงบันดาลใจทั้งหลายทั้งปวงที่อาจารย์ป๋วยได้เขียนไว้ มันดูจะหายไปอย่างสิ้นเชิงในรัฐธรรมนูญ ๒๕๕๙

ดิฉันคิดว่าการอ่านงานของอาจารย์ปรีดี การอ่านแนวคิดอาจารย์ป๋วยเป็นสิ่งที่ดี แต่สิ่งที่ดีที่สุดที่จะรำลึกถึงอาจารย์ก็คือ การนำหลักคิดและแนวทางที่นำเสนอมาใช้ในทางปฏิบัติจริงๆ มากกว่าการอ่าน ท่องจำหรือวิพากษ์วิจารณ์

๓. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปริญญา เทวานฤมิตรกุล

๓.๑ อาจารย์ปรีดีกับการร่างรัฐธรรมนูญ

๓.๑.๑ ฉบับ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๕

ผมขอสรุปโดยสังเขปของรัฐธรรมนูญทั้ง ๓ ฉบับว่าเกี่ยวข้องกันอย่างไร ฉบับแรกฉบับชั่วคราว จริงๆ แล้วคณะราษฎรทูลเกล้าฯ เมื่อ ๒๖ มิถุนายน ๒๔๗๕ และโปรดเกล้าฯ ในวันรุ่งขึ้น รัชกาลที่ ๗ ทรงอ่านและไม่ได้แก้ไขใดๆ ทั้งสิ้น พระองค์เห็นชอบทุกอย่าง เพียงแต่ขอเติมแค่ “ชั่วคราว” เข้าไปคำเดียว แต่ก่อนจะพูดว่าคำอะไร ผมขออนุญาตพูดว่า รัฐธรรมนูญฉบับแรกมีความหมายอย่างไร ดูได้จากคำปรารภ โดยมีใจความดังนี้ “*โดยที่คณะราษฎรได้ขอร้องให้อยู่ใต้ธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยาม เพื่อบ้านเมืองจะได้เจริญขึ้น และโดยทรงที่ยอมรับตามคำขอร้องของคณะราษฎร*

จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติขึ้นไว้ โดยมาตราต่อไปนี้ มาตรา ๑ อำนาจสูงสุดของประเทศนั้นเป็นของราษฎรทั้งหลาย”

ความหมายของรัฐธรรมนูญฉบับแรกนี้คือ รอยต่อจากระบอบราชาธิปไตยมาสู่ระบอบประชาธิปไตย โดยการร้องของของคณะราษฎรแล้ว รัชกาลที่ ๗ ทรงเห็นด้วย ทรงยินยอมในการของร้องของคณะราษฎร ทรงมอบอำนาจสูงสุดให้เป็นของราษฎร นั่นคือการเริ่มต้นของการปกครองที่มีประชาเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย แต่การที่รัชกาลที่ ๗ ทรงเติมคำว่า “ชั่วคราว” ลงไป จึงกลายเป็นรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราว จริงๆ ถ้าท่านได้อ่านดู อาจารย์ปรีดีท่านตั้งใจจะเขียนให้เป็นฉบับถาวร จะเห็นได้ว่าท่านวางแผนลงเป็นขั้นๆ ผมขอกล่าวโดยสรุป ช่วงแรก ก็ให้มีสภาผู้แทนมาจากการแต่งตั้งก่อนโดยคณะทหารฝ่ายผู้รักษาการพระนครตั้งมา ๗๐ คน เป็นผู้แทนราษฎรชั่วคราว หลังจากนั้น ๖ เดือนหรือจนกว่าจะจัดการประเทศได้เป็นปกติเรียบร้อย ถึงมีการเลือกตั้งโดยมีสมาชิก ๒ ประเภท ประเภทที่ ๑ คือจังหวัดละ ๑ คน ถ้ามีราษฎรเกิน ๑ แสนคน ก็เพิ่มแสนละ ๑ คน ประเภทที่ ๒ มาจากการแต่งตั้ง โดยมีจำนวนเท่ากับการเลือกตั้ง และทั้งหมดจะเลือกไปเมื่อมีประชาชนสอบได้ประถมศึกษา ๖ เกินครึ่ง แต่อย่างมากก็ไม่เกิน ๑๐ ปี ทีนี้จะเห็นได้ว่า ท่านเขียนรัฐธรรมนูญขึ้นมาท่านไม่ได้ต้องการแค่ชั่วคราว แต่โดยการประนีประนอมกัน สุดท้ายก็กลายเป็นฉบับชั่วคราว แล้วก็เกิดฉบับถาวรขึ้นมาเมื่อเดือนธันวาคม ๒๔๗๕

๓.๑.๒ ฉบับ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕

ในแง่ของตัวรัฐธรรมนูญฉบับ ๑๐ ธันวาคม ก็มีความสมบูรณ์มากขึ้นด้วยเวลาที่มีมากกว่าเดิม แต่ก็มีความเปลี่ยนแปลงไปในเรื่องของความมีอำนาจสูงสุด เพราะเปลี่ยนไปเป็นอำนาจอธิปไตยและใช้คำว่า “ย่อมมาจากปวงชนชาวไทย” แต่ผมอยากจะตีความรัฐธรรมนูญฉบับแรกแบบนี้ครับ ในทางนิตินัย นี่คือหนังสือมอบอำนาจอธิปไตยที่รัชกาลที่ ๗ ท่านทรงมอบให้กับประชาชนทั้งหลาย ฉบับต่อมาจะเขียนยังไงก็เขียนไปเถอะ แต่นัยยะของเรื่องคือตรงนี้ ทีนี้ฉบับ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ มันก็มีบทเฉพาะกาล คือช่วงแรกก็มีคล้ายกันกับฉบับชั่วคราว โดยมีกรอบเหมือนๆ กัน ด้วยเหตุที่ว่าเกิดสงครามโลกครั้งที่ ๒ ขึ้นมา ทำให้กรอบเวลามันเลื่อนไป

ส่วนในเรื่องของประกันสิทธิเสรีภาพฉบับชั่วคราวยังไม่ได้พูดถึงประกันสิทธิเสรีภาพ ฉบับ ๑๐ ธันวาคม ก็มีแค่ ๒ มาตราก็คือ มาตรา ๑๔ ภายใต้บังคับแห่งกฎหมาย บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในร่างกาย เคหะสถาน ทรัพย์สิน การพูด การเขียน การโฆษณา การศึกษาอบรม การประชุมโดยเปิดเผย การตั้งสมาคมอาชีพ ใช้คำว่าเสรีภาพบริบูรณ์ ถึงรวมเอาสิทธิต่างๆ มา ถึงแม้จะแยกเป็นมาตราไปมาอยู่ในมาตราเดียวก็ตาม แต่นี่คือสิทธิเสรีภาพครั้งแรกที่เกิดขึ้นเมื่อ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ รัฐธรรมนูญ ๒๔๘๙ ก็เพียงแต่เพิ่มเข้าไป นั่นคือ การชุมนุมสาธารณะ และการตั้งคณะพรรคการเมือง

๓.๑.๓ ฉบับ ๒๔๘๙

สุดท้าย ท่านลองไปอ่านคำปรารภของรัฐธรรมนูญ ๒๔๘๙ ก็สมควรแล้ว ใช้มา ๑๔ ปี ก็ควรจะแก้บทเฉพาะกาล ปรับปรุงรัฐธรรมนูญเสียใหม่ แก้ไขรัฐธรรมนูญเสียใหม่ให้เป็นประชาธิปไตย และคำว่าประชาธิปไตยก็ปรากฏครั้งแรกในรัฐธรรมนูญไทยในฉบับที่ ๓ รัฐธรรมนูญ ๒ ฉบับแรกไม่มีคำว่าประชาธิปไตย แม้กระทั่งตอนที่อาจารย์ปรีดีท่านเรียกระบบการปกครอง ตอนแรกท่านก็ไม่ได้ใช้คำว่าประชาธิปไตย

คำกล่าวของอาจารย์ปรีดีในวันสถาปนาหรือวันเปิดมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ท่านบอกว่า *"มหาวิทยาลัยย่อมอุปมาบ่อน้ำบำบัดความกระหายของราษฎรผู้แสวงหาความรู้อันเป็นสิทธิและโอกาสที่เขาพึงมีพึงได้ตามหลักแห่งเสรีภาพในการศึกษา"* ประโยคนี้เป็นประโยคซึ่งคนจะคุ้นที่สุด ที่เกี่ยวข้องกับการตั้งธรรมศาสตร์ คำว่าเป็นบ่อน้ำบำบัดความกระหายของราษฎร คนจะนึกไม่ออกเท่าไหร่ มันหมายถึงอะไร เพราะปัจจุบันมีมหาวิทยาลัยถึง ๑๕๐ กว่าแห่ง แต่ละแห่งก็มีวิทยาเขตอีกหลายแห่ง แต่ในปี พ.ศ.๒๔๗๕–๒๔๗๗ ในการตั้งมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ประเทศไทยมีแค่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยแห่งเดียว ตอนนั้นใครจะเรียนมหาวิทยาลัยต้องเป็นคนชั้นสูง ธรรมศาสตร์ตั้งขึ้นมาเพื่อทุกคน เพื่อสามัญชน จึงเปรียบเปรยว่าเป็นบ่อน้ำบำบัดความกระหายของราษฎร เป็นการใช้คำที่พิเศษที่สุด ทุกคนที่กระหายอยากจะเรียน เชิญมาที่ธรรมศาสตร์ คนที่อยากเรียนมาเรียนได้ทุกคน จุฬาลงกรณ์มีนิสิตทั้งมหาวิทยาลัย ๗๐๐ คน ธรรมศาสตร์เปิดปีแรกมีคนมาสมัครเรียน ๗,๐๐๐ คน

เรื่องที่ ๒ ที่อาจารย์ปรีดีพูดในวันเปิดมหาวิทยาลัย ท่านบอกว่า *"ยิ่งในสมัยที่ประเทศเราดำเนินการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญเช่นนี้แล้ว เป็นการจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีมหาวิทยาลัยสำหรับประศาสน์ความรู้ในวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองแก่พลเมืองให้มากที่สุดที่จะเป็นได้"*[๑๐] ท่านบอกว่าประเทศเปลี่ยนเป็นระบอบรัฐธรรมนูญ ระบอบซึ่งจำกัดอำนาจให้อยู่ใต้กติกาตามรัฐธรรมนูญและมีการประกันสิทธิเสรีภาพของประชาชนนั่นเอง ในตอนเริ่มต้นอาจารย์ปรีดีก็ยังไม่เรียกว่าประชาธิปไตย แต่มาตรา ๑ ของท่าน "อำนาจสูงสุดของประเทศนั้นเป็นของราษฎรทั้งหลาย" นั่นคือประชาธิปไตย

รัฐธรรมนูญ ๒๔๘๙ ก็เกิดขึ้นมา คือการแก้ไขรัฐธรรมนูญ ๑๐ ธันวาคม ด้วยความที่แก้เยอะจากฉบับ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๕ ซึ่งมีความหนาเพียง ๓,๐๐๐ คำ รัฐธรรมนูญ ๑๐ ธันวาคมก็เพิ่มเป็น ๕,๐๐๐ คำ รัฐธรรมนูญ ๒๔๘๙ ก็เพิ่มเป็น ๑๐,๐๐๐ คำ จะเห็นได้ว่ามันมีสายธารเกี่ยวข้องกันมาตั้งแต่ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๕ ผมขอกล่าวโดยสรุป ความสำคัญของสิ่งที่อาจารย์ปรีดีทำ รอยต่อของระบอบประชาธิปไตย ซึ่งพระเจ้าแผ่นดินขณะนั้นคือรัชกาลที่ ๗ ทรงเห็นชอบด้วยที่จะทำระบอบนี้ขึ้นมา โดยที่สิทธิการเลือกตั้งก็เกิดกับราษฎรทุกเพศพร้อมกัน หรือสิทธิเลือกตั้งที่เป็นหลักสิทธิทั่วไปก็เกิดขึ้นในประเทศไทยทันที ในขณะที่ยุโรปใช้เวลาหลายร้อยปี อเมริกาก็ใช้เวลานานมาก แต่ก่อนอเมริกาก็มีสิทธิเลือกตั้งเฉพาะคนผิวขาว

---

[๑๐] ปรีดี พนมยงค์, *ชีวประวัติย่อของนายปรีดี พนมยงค์*, พิมพ์ครั้งที่ ๔ (จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสฉลองครบรอบ ๑๐๐ ปี ชาตกาล นายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส (๑๑ พฤษภาคม ๒๔๔๓–๒๕๔๓)), น. ๕๐.

ที่เรียกว่านายทาส ที่เสียภาษี คนผิวดำก็ได้รับสิทธิหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ แต่ของไทยเกิดขึ้นทันทีในปี ค.ศ.๑๙๓๒

ความจริงตอนนั้น ถ้าจะพูดเปรียบเทียบกับประเทศที่ประกาศสงครามกับสหราชอาณาจักร ประเทศไทยถือว่ามีอนาคตที่สุด ในตอนนั้นที่เรารู้จักกันดีในชื่อ ขบวนการเสรีไทย ความจริงแล้วลำพังเพียงเสรีไทยคนเดียวอาจจะไม่เพียงพอนักที่จะทำให้เราพลิกสถานะจากประเทศแพ้สงครามเป็นประเทศชนะสงคราม แต่ตอนที่มีการประกาศสงคราม สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลยังไม่บรรลุนิติภาวะ ผู้สำเร็จฯ ๓ คนลงนามเพียงแค่ ๒ คน ผู้สำเร็จฯคนหนึ่งไม่ยอมลงนาม คือ นายปรีดี พนมยงค์ จึงทำให้สถานะประกาศสงครามตอนนั้นเป็นโมฆะ ด้วยเหตุนี้ ๑๖ สิงหาคมจึงเป็นวันสันติภาพไทย การประกาศสงครามจึงเป็นโมฆะเพราะมันขัดต่อเจตจำนงของชาวไทย ท่านก็ไม่ลงนามในฉบับนั้น ความจริงในปี ๒๔๘๙ ประเทศไทยมีอนาคตที่สดใส อาจารย์ปรีดีก็ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรีเอง แต่เคราะห์ร้ายเกิดเรื่องสวรรคตของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล อาจารย์ปรีดีถูกกล่าวหาให้มัวมอง แต่ทุกวันนี้ก็ทราบกันดีว่าเป็นคำกล่าวหาที่ไม่จริง เพราะท่านชนะคดีในทุกศาลที่กล่าวหาท่าน

ในฐานะที่ผมเปรียบเทียบรัฐธรรมนูญมา รัฐธรรมนูญที่ดีที่สุดคือรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๘๙ มีความหนา ๑๐,๐๐๐ คำ มีมาตราเท่าที่จำเป็นและมีหลักการประชาธิปไตยครบถ้วนหมด ที่พูดกันว่าฉบับ ๒๕๑๗ เป็นฉบับที่ดีที่สุด เป็นความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนและพูดโดยที่ผู้พูดไม่เคยเปิดรัฐธรรมนูญ ๒๕๑๗ โดยเปรียบเทียบกับฉบับอื่น

๓.๑.๔ ขบวนการประชาธิปไตย ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๔๙๒

ก็มีคนจำนวนมากให้ความชอบธรรมกับการยึดอำนาจ โดยยกตัวอย่างอาจารย์ปรีดีที่นำขบวนการประชาธิปไตย ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๔๙๒ มาฟื้นฟูประชาธิปไตย แต่ล้มเหลว เรียกในภาษาทั่วไปว่า “กบฏวังหลวง” แล้วแย้งว่าจะมาว่าการปฏิวัติไม่ดีได้อย่างไรในเมื่ออาจารย์ปรีดีก็เคยปฏิวัติเมื่อปี ๒๔๙๒ และล้มเหลว ต้องเข้าใจว่าปฏิวัติครั้งแรกคือการเปลี่ยนแปลงระบอบใหม่ในปี ๒๔๗๕ แต่ ๒๔๙๒ มันก็คือ รัฐประหาร อันนี้ก็คือความเข้าใจที่คลาดเคลื่อน กบฏวังหลวงไม่ใช่ Coup d’ Etat แต่เป็น Anti Coup d’ Etat ท่านรักษาสิ่งที่ท่านทำเอาไว้ เพราะมันเกิดรัฐประหาร ๒๔๙๐ ขึ้น ท่านพยายามปราบกบฏต่างหาก แต่สุดท้ายก็ทำไม่สำเร็จจึงเป็นกบฏแทน ไม่เหมือนกัน ฐานะของกบฏวังหลวง โปรดเข้าใจใหม่ว่าจริงๆ เป็น Anti Coup d’ Etat ไม่ใช่ Coup d’ Etat เรื่องนี้สำคัญมาก อย่าไปอธิบายว่าอาจารย์ปรีดีก็เคยทำรัฐประหาร ๒๔๙๒ มา ดังนั้นรัฐประหารก็เกิดขึ้นได้

๓.๒ พรรคการเมืองและการเลือกตั้ง

๓.๒.๑ รัฐธรรมนูญ ๒๕๑๗

ผมขอพูดถึงประเด็นสำคัญอยู่เรื่องหนึ่งเพื่อจะมาโยงกับฉบับ ๒๕๑๗ อาจารย์ปรีดีท่านทราบถึงจุดอ่อนของระบบรัฐสภาเป็นอย่างดี ระบบการเมืองโลกขณะนั้น มันก็มีแค่ ๒ ระบบให้เลือก ระบบประธานาธิบดีคือระบบที่ประมุขของประเทศมาจากการเลือกตั้งจึงเข้ากันไม่ได้กับระบอบ

ประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขของประเทศ อาจารย์ปรีดีท่านก็เลือกระบบรัฐสภาให้สอดคล้องกับราชอาณาจักรของไทย ทีนี้ท่านก็ทราบจุดอ่อนของระบบรัฐสภา จุดอ่อนก็คือ เมื่อฝ่ายบริหารคือนายกฯ นั้นมาจากเสียงข้างมากของฝ่ายนิติบัญญัติ คือ ส.ส.เป็นคนเลือกนายกฯ ดังนั้นฝ่ายบริหารจึงครอบงำฝ่ายนิติบัญญัติได้ การแบ่งแยกอำนาจระหว่างฝ่ายผู้เขียนกติกาคือฝ่ายนิติบัญญัติ กับผู้ใต้กติกาคือรัฐบาล ก็ไม่เกิด เพราะรัฐบาลผู้ซึ่งได้ประโยชน์จากกฎหมายเป็นผู้ควบคุมฝ่ายออกกฎหมายได้เสียแล้ว จึงปัญหาขึ้นมาได้ นี่คือจุดอ่อนของระบบรัฐสภา ซึ่งอาจารย์ปรีดีทราบในเรื่องนี้เป็นอย่างดี โดยท่านก็ใช้กลไก ๒ เรื่องมาแก้ปัญหานี้

กลไกแรกก็คือ ท่านไม่บังคับ ส.ส. ให้ต้องสังกัดพรรคการเมือง ในช่วง ๑๔ ปีแรกไม่มีพรรคการเมืองอยู่แล้ว เพราะเริ่มให้ตั้งพรรคการเมืองเมื่อมีรัฐธรรมนูญ ๒๔๘๙ แต่เมื่อเกิดรัฐธรรมนูญ ๒๔๘๙ ก็ไม่บังคับให้ต้องสังกัดพรรคการเมือง

กลไกที่ ๒ คือ ท่านได้วางหลักเสรีภาพในการทำหน้าที่ผู้แทนปวงชนเอาไว้ ที่มาตรา ๒๐ ก็คือ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรย่อมเป็นผู้แทนของปวงชนชาวสยาม มิใช่แทนแต่เฉพาะผู้ที่เลือกตนขึ้นมา มิได้แทนแต่เฉพาะพรรคของท่านหรือเขตเลือกตั้งของท่านเท่านั้น มิใช่แทนแต่เฉพาะผู้ที่เลือกตนขึ้นมา ต้องปฏิบัติหน้าที่ตามความเห็นของตนโดยบริสุทธิ์ใจ ไม่อยู่ภายใต้อาณัติมอบหมายใดๆ ถ้าเป็นการทำหน้าที่ของผู้แทนปวงชนเพื่อประโยชน์ส่วนรวมแล้ว พรรคการเมืองหรือใครจะมาสั่งผู้แทนปวงชนไม่ได้ นี่เป็นหลักประกันว่าทำอย่างไรจะให้ผู้แทนปวงชนไม่ถูกรัฐบาลสั่งได้ เมื่อถึงเวลาที่ประโยชน์

ของปวงชนสวนทางกับประโยชน์ของพรรคการเมือง ผู้แทนปวงชนต้องกล้ายกประโยชน์ ยกมือให้กับประโยชน์ของปวงชนมิใช่ประโยชน์ของพรรค เราต้องเข้าใจความข้อนี้ว่า การไม่บังคับ ส.ส. สังกัดพรรค ไม่ได้แปลว่าส่งเสริมให้อิสระ ส.ส. ควรสังกัดพรรคแต่เป็นอิสระจากอาณัติที่พรรคสั่งผู้แทนปวงชนลงมาต่างหาก และนี่คือหลักการที่อาจารย์ปรีดีได้วางเอาไว้ ว่าถึงแม้รัฐบาลจะมีเสียงข้างมากในรัฐสภาแต่ไม่อาจมาสั่งผู้แทนปวงชนได้ นี่จึงทำให้ฝ่ายบริหารกับนิติบัญญัติยังอิสระจากกัน

แต่จุดเปลี่ยนสำคัญก็เกิดขึ้น จุดเริ่มต้นของปัญหาของประชาธิปไตยไทยก็เกิดจากรัฐประหาร ๒๔๙๐ ซึ่งอ้างกรณีสวรรคตว่าอาจารย์ปรีดีไปเกี่ยวข้องด้วย ซึ่งเป็นความเท็จ และปี ๒๔๙๐ ทำให้ประเทศไทยเข้าสู่วงจรอย่างที่เราประสบอยู่กันทุกวันนี้ จุดที่ทำให้ฟื้นจากวงจรนี้มาได้บ้างก็คือเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ โดยจุดเริ่มต้นของการชุมนุมก็คือ ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ที่อาจารย์ปรีดีได้ก่อตั้งขึ้น รัฐธรรมนูญใหม่ ๒๕๑๗ น่าจะเป็นรัฐธรรมนูญที่แก้ปัญหาที่ผ่านมา แนวทางของรัฐธรรมนูญไทยทุกฉบับเดินตามแนวทางอาจารย์ปรีดีหมดเลย คือ (๑) ไม่บังคับ ส.ส. ให้สังกัดพรรค ส.ส. ควรสังกัดพรรค แต่ไม่บังคับ (๒) ประกันเสรีภาพในการทำหน้าที่ผู้แทนปวงชน ถ้าเป็นเรื่องประโยชน์ของปวงชนแล้ว พรรคการเมืองหรือใครจะมาสั่งผู้แทนปวงชนไม่ได้ ปรากฏว่าจนถึงรัฐธรรมนูญ ๒๕๑๗ เกิดความคิดขึ้นมาว่า ส.ส. เป็นอิสระมันวุ่นวายนัก เกิดการไปสรุปว่าความล้มเหลวของรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร เกิดจากการที่ ส.ส. มีความอิสระ

ผมขยายให้ฟังว่า รัฐธรรมนูญซึ่งร่างถึง ๑๐ ปี คือรัฐธรรมนูญ ๒๕๑๑ หลังจากเกิดรัฐประหาร ๒๕๐๑ ทำให้เพื่อนผู้ร่วมก่อการของอาจารย์ปรีดี คือ จอมพล ป. พิบูลสงครามต้องลี้ภัยไปญี่ปุ่น ความจริงจอมพล ป. ก็ใช้อำนาจในทางที่เลยเถิดไป มิเช่นนั้นคงไม่เกิดปัญหา เรื่องระหว่าง จอมพล ป. กับ อาจารย์ปรีดี ก็เป็นเรื่องหนึ่งที่น่าพูดถึง ยิ่งกว่าเพื่อนรักหักเหลี่ยมโหดเสียอีก แต่ประเด็นคือ พอปี ๒๕๐๑ เกิดรัฐประหารโดยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ขึ้นมา ก็มีการมาร่างรัฐธรรมนูญ กว่าจะร่างเสร็จและประกาศใช้ก็ในอีก ๑๐ ปีต่อมา แล้วเลือกตั้งในปี ๒๕๑๒ รู้สึกว่ามันนานมาก แต่ในปัจจุบันผมก็หวังว่ามันจะไม่ยาวนานเหมือนเหตุการณ์ที่เคยเกิด ประเด็นคือ พอปี ๒๕๑๕ จอมพลถนอม ซึ่งก็เป็นนายกฯ มาต่อเนื่อง เป็นนายกฯก่อนเลือกตั้ง เลือกตั้งเสร็จก็เป็นนายกฯต่อ จอมพลถนอมคุมเสียงข้างมากในรัฐสภาไม่ได้ และคงด้วยความรำคาญประชาธิปไตย เพราะแต่เดิมนั้น อยากได้อะไรก็สั่งสำนักงบให้เขียนบรรจุลงไปในร่างพระราชบัญญัติงบประมาณรายจ่ายประจำปี พอมีตัวแทนปวงชนซึ่งมาจากราษฎรเลือก เขาก็มาต่อรองเจรจา อภิปรายเหตุผล ด้วยความที่อยู่กับมาตรา ๑๗ (ต้นแบบมาตรา ๔๔) พอมีประชาธิปไตยขึ้นมาก็รำคาญ ทนได้ ๒ ปี ก็ยึดอำนาจ ๒๕๑๔ และฉีกรัฐธรรมนูญที่ร่างมา ๑๐ ปีทิ้งไป ก็เกิดเหตุการณ์เรียกร้องรัฐธรรมนูญ ๑๔ ตุลา ๒๕๑๖

พอถึงเวลาร่างรัฐธรรมนูญก็ตั้งโจทย์ผิด ไปตั้งโจทย์ว่าพวก ส.ส. อิสระทำให้วุ่นวายทำให้เกิดความล้มเหลวของประชาธิปไตย ดังนั้นเราบังคับสังกัดพรรคให้หมดแล้วตัดหลักเสรีภาพของผู้แทนปวงชนทิ้งไป และนั่นคือจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงที่อาจารย์ปรีดีได้วางไว้ ๔๐ ปีเต็ม นี่คือปี ๒๕๕๙

ขณะนี้ ๘๔ ปี ยุคแรกคือยุคของประชาธิปไตยแบบที่มีการถ่วงดุลอำนาจระหว่างฝ่ายนิติบัญญัติกับฝ่ายบริหาร ปี ๒๕๑๗ ยกหลัก free mandate ทิ้งไปพร้อมก็บังคับให้ผู้สมัครสังกัดพรรคเป็นครั้งแรก และใส่หลักการเข้าไปว่า การลาออกจากพรรคต้องพ้นตำแหน่ง ส.ส. เพื่อไม่ให้เกิดการย้ายพรรค ต่อมารัฐธรรมนูญปี ๒๕๒๑ ก็เพิ่มเข้าไปอีกว่า ถูกขับออกจากพรรคต้องพ้นตำแหน่ง ส.ส. ทันทีเพื่อเพิ่มอำนาจพรรคการเมืองเข้าไปอีก

จุดเปลี่ยนคือรัฐธรรมนูญปี ๒๕๑๗ ผู้ที่อภิปรายคัดค้านประเด็นนี้ คืออาจารย์ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ถ้าไปบังคับ ส.ส. ให้สังกัดพรรคแล้วแถมยังตัดหลัก free mandate ทิ้งไป นี่เป็นการทำลายหลักประชาธิปไตย เมื่อพรรคการเมืองคุมผู้แทนได้ นายทุนก็จะคุมผู้แทนได้ เสรีประชาธิปไตยซึ่งต้องเปิดโอกาสให้ทุกคนแข่งขันกันอย่างเท่าเทียมและไม่มีใครมาผูกขาดได้ ตลาดการเมืองต้องเป็นตลาดเปิด ห้ามผูกขาดโดยพรรคการเมือง ถ้าบังคับสังกัดพรรคเสียแล้ว พรรคการเมืองจะถูกนายทุนเข้ามาคุม ซึ่งนายทุนก็จะคุมผู้แทน รัฐบาลก็จะคุมผู้แทนได้ สุดท้ายก็จะไม่ยกมือให้ประชาชนอีกต่อไป อาจารย์ป๋วยทำนายไว้แล้ว ว่าถ้าทำแบบนี้จะเป็นการทำลายประชาธิปไตย สุดท้ายรัฐธรรมนูญ ๒๕๑๗ ก็ไม่ใช่รัฐธรรมนูญที่เป็นประชาธิปไตย ดังที่คนจำนวนมากเข้าใจ สิ่งที่อาจารย์ปรีดีร่างได้สำเร็จหมด คือประกาศใช้ได้หมด แต่สิ่งที่อาจารย์ป๋วยทำนั่นคือ พยายามปกป้องหลักการที่อาจารย์ปรีดีได้วางไว้แต่ล้มเหลวทั้งหมด คือปกป้องไม่สำเร็จ และจึงเกิดรัฐธรรมนูญ ๒๕๑๗ ขึ้นมา และเริ่มยุคใหม่ของการที่พรรคการเมืองสามารถครอบงำผู้แทนได้ แล้วรัฐบาลจึงใช้พรรคการเมืองครอบงำผู้แทนได้

๓.๒.๒ รัฐธรรมนูญ ๒๕๔๐

รัฐธรรมนูญ ๒๕๔๐ ความจริงก็มีเจตนาที่อยากจะปฏิรูปการเมือง แต่ก็ไปแก้ปัญหาผิด ดันไปสร้างรัฐบาลที่เข้มแข็งยิ่งขึ้นไปอีกด้วยกลไก ๒ ประการ ประการแรกคือ การบังคับสังกัดพรรคเพิ่มเป็น ๙๐ วันก็มีปัญหาตามมา เมื่อไม่มีหลักประชาธิปไตยภายในพรรคการเมือง คนตัดสินว่าใครจะเป็นส่งผู้สมัครทั้งแบบแบ่งเขตและแบบบัญชีรายชื่อ และจะอยู่ลำดับเท่าไร ก็คือหัวหน้าพรรค สรุปคือ พอหัวหน้าพรรคเป็นนายกฯ หัวหน้าพรรคก็เป็นคนเลือก ส.ส. ความจริงแล้ว ระบบรัฐสภาคือให้ผู้แทนปวงชนเป็นคนเลือกนายกรัฐมนตรี ประการที่ ๒ คือออกแบบระบบเลือกตั้งที่ทำให้พรรคการเมืองได้ ส.ส. มากกว่าคะแนนเสียงประชาชน และสร้างองค์กรอิสระขึ้นมาถ่วงดุลแทน แต่องค์กรอิสระก็ไม่อิสระเพราะถูกแทรกแซงได้ สุดท้ายเมื่อการเมืองเกิดปัญหา ประเทศไทยก็ใช้การแก้ปัญหาด้วยความเคยชิน แบบเดิมๆ คือ ฉีกรัฐธรรมนูญ ยึดอำนาจ ๑๙ กันยายน ๒๕๔๙ และร่างใหม่รัฐธรรมนูญ ๒๕๕๐ ก็ยังไม่แก้ปัญหา ยังคงบังคับให้สังกัดพรรคต่อไป ถึงแม้จะเอาหลัก free mandate กลับมา แต่เป็น free mandate ที่ใช้ไม่ได้ เพราะยังบังคับสังกัดพรรคอยู่

ผมเรียนว่า พูดเรื่องสังกัดพรรค เรามักจะเข้าใจว่า ถ้าไม่บังคับสังกัดพรรค ส.ส. จะวุ่นวาย เราบังคับสังกัดพรรคมา ๔๒ ปี ปัญหาการซื้อตัว ส.ส.มันหมดไปไหม ไม่หมด มันแค่เปลี่ยนจากซื้อหลังจากเป็น ส.ส. มาเป็นซื้อก่อน เพื่อเอาส.ส. เก่ามาเข้าพรรคให้มากที่สุด จากที่ซื้อเป็นครั้งคราวก็ซื้อเป็นวาระไปเลย คือปัญหามันไม่ได้แก้แต่เกิดปัญหาใหม่ คือผู้แทนปวง

ชนไม่ทำหน้าที่ผู้แทนปวงชนอีกต่อไป แต่ทำหน้าที่ยกมือให้พรรคเท่านั้น ปี ๒๕๔๐ ก็ไปแก้ด้วยการมีองค์กรอิสระ ปี ๒๕๕๐ ก็ร่างขึ้นมาใหม่ ไม่ได้แก้ปัญหานี้ สุดท้ายก็ไปคิดว่าทำอย่างไรองค์กรอิสระจึงจะอิสระ จึงได้ศาลเข้ามาสรรหาองค์กรอิสระ ถ้าท่านไปดูฟุตบอลมา แล้วท่านทราบว่าที่เตะในสนาม มีทีมบอลทีมหนึ่งที่กรรมการผู้เป่าเป็นคนเลือกมาเอง ท่านจะยังคงเชื่อถือการเป่า การตัดสินของกรรมการต่อไปไหม และนั่นคือปัญหาของรัฐธรรมนูญ ๒๕๕๐ กรรมการของเราคือศาลเริ่มจะคุมเกมไม่อยู่ สุดท้ายเมื่อคุมเกมไม่อยู่ก็มาถึงทางตัน และด้วยความเคยชินก็เกิดยึด ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๗ เราก็ต้องมาร่างรัฐธรรมนูญใหม่อีกครั้งหนึ่งเป็นครั้งที่ ๑๐ และจะเป็นฉบับที่ ๒๐ ถ้าผ่านประชามติมาได้

๓.๒.๓ รัฐธรรมนูญ คสช.

ผมกล่าวโดยสรุปว่า รัฐธรรมนูญฉบับนี้ ความจริงแล้วประเด็นที่เกี่ยวข้องกับที่ผมพูดไป เหมือนรัฐธรรมนูญ ๒๕๕๐ เลย ไม่ต่างกัน ไม่ได้แก้ปัญหา แล้วเขาแก้อย่างไร ก็ออกแบบว่า เอา ส.ว. เข้ามาถ่วงดุลอำนาจแทน โดย ส.ว. นั้น ในบทถาวรก็ใช้คำว่า มาจากการเลือกตั้งทางอ้อม แปลว่า นายกฯ ในระบอบรัฐสภาเลือกตั้งทางอ้อม ประชาชนเลือก ส.ส. และ ส.ส. เลือกนายกฯ ถ้าท่านอยากให้พรรคไหนเป็นนายกฯก็เลือก ส.ส. พรรคนั้น ท่านลองอ่านดูมาตรา ๑๐๗ ของรัฐธรรมนูญฉบับนี้ เราจะไม่เห็นว่า ระบบเลือกตั้งทางอ้อมนั้น มันเป็นการเลือกตั้งทางอ้อมอย่างไร เขียนเพียงแต่ว่า การเลือกกันเองให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วย

การได้มาซึ่งสมาชิกวุฒิสภา ผมค่อนข้างเห็นว่าถ้าเป็นแบบนี้มันค่อนไปทางสรรหามากกว่าเลือกตั้งทางอ้อม อันนี้แย่กว่ารัฐธรรมนูญ ๒๔๘๙

และที่หนักกว่านั้นคือ บทเฉพาะกาล ซึ่งจะมี ส.ว. ๒๕๐ คน คือ ถึงแม้ว่าจะมีการเลือกกันเอง ๒๐๐ คน แต่ คสช. จะเลือกเอาเหลือ ๕๐ คน อันนี้ไม่ต่างอะไรกับการยึดอำนาจที่ผ่านมา ผู้ยึดอำนาจก็สืบทอดอำนาจตนเองด้วยการเป็นคนเลือก ส.ว. ไว้ก่อนจะมีการเลือก ส.ส. ซึ่ง คสช. ก็เดินตามแนวทางที่ผ่านมา

ปัญหาคือ เมื่อมันพ่วงเข้าไปกับคำถามพ่วง มันก็น่าเป็นห่วงอยู่มาก คำถามพ่วงคือ จะทำให้วุฒิสภา ซึ่ง คสช. เป็นคนเลือก จะร่วมเลือกนายกรัฐมนตรีด้วยได้ ส.ส. มี ๕๐๐ คน ส.ว. มี ๒๕๐ คน บวกกันเป็น ๗๕๐ คน ต้องได้เสียงอย่างน้อยมากกว่ากึ่งหนึ่ง ภายใต้ระบบเลือกตั้งจัดสรรปันส่วนผสม พูดโดยสรุป จะไม่มีพรรคการเมืองไหนได้ ส.ส. เกินครึ่ง คือไม่มีใครถึง ๒๕๐ คน ดังนั้นพรรคการเมืองใหญ่สุดในการเลือก ส.ส. คือพรรค ส.ว. พูดให้แรงขึ้นหน่อยก็คือพรรค คสช.

ถามว่ามันดีไหม นายกฯก็บอกว่าขอเวลา ๕ ปี ช่วงระยะเวลาเปลี่ยนผ่าน ผมว่าในช่วงเวลานี้ คสช. เองก็คงอยากให้รัฐธรรมนูญฉบับนี้ผ่าน เพราะจะทำให้คนเลือกมากขึ้น เพราะถ้าบอกว่าไม่ผ่านจะเกิดอะไรขึ้น คนอาจจะเลือกในทางไม่รับมากขึ้นได้ นี่เป็นเจตนา คือ ผมสรุปว่า คสช. อยากให้ผ่าน รวมถึงทั้ง คสช. ก็ไม่อยากให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์ การแสดงออก กกต. ก็ตอบมาไม่ค่อยชัดเจนนัก แล้วปัญหาก็คือ อำนาจมันเป็นประโยชน์อย่างหนึ่ง ดังนั้น คสช. ได้ประโยชน์จากการตั้ง ส.ว. ที่ตัวเองเลือก ร่วมกับ ส.ส. ในการ

เลือกนายกและติดตามการทำงาน ซึ่ง ครม. หลังเลือกตั้งก็มีหน้าที่มารายงานต่อรัฐสภาทุกๆ ๓ เดือน ว่าได้ทำตามแผนปฏิรูปประเทศอย่างไรบ้าง คือตอนนี้ คสช. กลายเป็นผู้มีส่วนได้เสียไปแล้ว ซึ่งไม่ใช่เรื่องดีเลย

คสช. มาจำกัดเสรีภาพในการแสดงออกในการมาพูดว่าไม่เห็นด้วยอย่างไรกับรัฐธรรมนูญ ก็จะกลายเป็น คสช. ทำเช่นนั้น เพราะตัวเองต้องการให้รัฐธรรมนูญผ่านซึ่งตัวเองก็จะได้อำนาจ ไม่ดีนะครับ ผมคิดว่าข้างหน้านี้ไม่ใช่เรื่องดีเลย สถานการณ์น่าเป็นห่วง สถานการณ์มันจะเลวร้ายไปได้อีก วิธีการดีที่สุด คสช. ให้ปลดระเบิดเวลา ๗ สิงหาคมนี้ออกมาจากตัวเองเสีย วิธีการปลดที่ผมเสนอแนะก็คือ ถ้า คสช. จะประกาศแบบนี้ คสช. จะยอมรับมติของประชาชน ไม่ว่าประชาชนจะรับหรือไม่รับ ให้เป็นการตัดสินใจของประชาชน แล้วให้ทั้งฝ่ายรับกับไม่รับก็พูดได้ตามสมควร แสดงออกได้ตามสมควร คสช. ก็เป็นคนคุมเกมไปโดยประกาศด้วยว่าถ้าไม่ผ่านจะเกิดอะไรขึ้น ถ้าผ่านก็นำทูลเกล้าฯขึ้นประกาศใช้ ถ้าไม่ผ่านก็ทำตามที่ประกาศไว้ว่าไม่ผ่านจะทำอย่างไรต่อไป ระเบิดจะถูกปลดออกไปจากตัวทันที เพราะตอนนี้ที่มันพันพัวกันอยู่ ที่เกิดปัญหาขึ้นขึ้นมาก เพราะ คสช. เป็นผู้มีส่วนได้เสียจากการผ่านหรือไม่ผ่านรัฐธรรมนูญ แล้วตัวเองก็ถลำตัวไปเป็นผู้มีส่วนได้เสียตรงนี้เสียแล้ว ผมขอเสนอว่า คสช. ถอยออกมาจากการเป็นผู้มีส่วนได้เสีย แล้วให้ประชาชนตัดสิ ประชาชนตัดสินอย่างไรก็เป็นไปตามนั้น คือเรื่องการปกครองตนเองของประชาชน สุดท้ายผมอยากจะอ่านหน้าหลังสุดของ ***ปรีดีบรรณานุสรณ์ ๒๕๕๙*** คือ

"ข้าพเจ้าไม่ประสงค์ที่จะให้มีระบอบเผด็จการในประเทศไทย ในการนี้ก็จำเป็นต้องป้องกันหรือขัดขวางไม่ให้มีอนาธิปไตยอันเป็นทางที่เผด็จการจะอ้างได้ ข้าพเจ้าเชื่อว่าถ้าเราช่วยกับประคับประคองให้ระบอบประชาธิปไตยนี้ให้เป็นไปตามระเบียบเรียบร้อยตามที่ข้าพเจ้ากล่าวมาแล้ว ระบอบเผด็จการย่อมมีขึ้นไม่ได้" อาจารย์ปรีดี พนมยงค์ กล่าวข้อความนี้ในสภาผู้แทนราษฎร เมื่อวันที่ ๗ พฤษภาคม ๒๔๘๙ มาแล้ว

ผมเรียนว่า ถ้าเราว่ากันตามกฎตามกติกา ตามสมควร คือกติกาละเมิดได้แต่ต้องยอมรับผลของกติกา ผมคิดว่าเราจะไม่มาไกลถึงขั้นนี้ ดังนั้นการที่ประชาธิปไตยประสบความสำเร็จนั้น มันจะอาศัยเพียงรัฐธรรมนูญไม่ได้ เราต้องไม่สร้างความชอบธรรมให้กับระบอบอื่นด้วย นี่คือสิ่งที่ผมคิดว่า โจทย์ของมันคือว่า กลับสู่ประชาธิปไตยอีกครั้งหนึ่งเราก็ต้องไม่ล้มเหลวอีก โจทย์ของผู้ร่างรัฐธรรมนูญเป็นอีกโจทย์หนึ่ง คือ ประชาธิปไตยมันเหมาะกับประเทศไทยไหม ดังนั้นจึงมี ส.ว. ที่ คสช. เลือก ขอเวลา ๕ ปี ช่วงระยะเปลี่ยนผ่าน เราจำเป็นต้องแสดงออกด้วยนะครับว่าเราขัดแย้งกันได้ เราเห็นต่างกันได้ เรามีสีเสื้อที่ไม่เหมือนกันได้ เราเลือกพรรคการเมืองต่างกันได้ แต่จากนี้ไปเราต้องไม่ทำเหมือนที่ผ่านมาอีก พรรคการเมือง ๒ พรรคต้องไม่ทำอย่างที่ผ่านมา ต้องใช้สภาเป็นที่แก้ปัญหาให้ได้ จะชุมนุมอะไรก็แล้วแต่ต้องไม่ทำเลยเถิดถึงขนาดนั้น เรื่องนี้ต้องทำไปด้วยกัน มิฉะนั้นแล้ว ภาพที่คนเห็นคือ ก็เป็นแบบเดิมอีก เหมือนที่ผ่านๆ มา วิธีการที่จะปลดล็อคก็คือ (๑) คสช. ปลดระเบิดตัวเอง (๒) ประชาชนก็ต้องแสดงให้เห็นด้วยว่าเราเห็นต่างกันได้ เราคิดเห็นไม่เหมือนกันได้แต่เราจะปกครองตัวเองได้ตามระบอบ

ประชาธิปไตย และจะทำให้ คสช. ไม่มีความชอบธรรมที่จะอยู่ใช้อำนาจแบบนี้ สุดท้ายประโยชน์ของการได้มาคุยกันคือ การเรียนรู้ และระบอบการปกครองที่เริ่มต้นขึ้นเมื่อวันที่ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๕ คือประชาเป็นเจ้าของอำนาจระบอบประชาธิปไตย เป็นอำนาจสูงสุดของประเทศ เราเห็นต่างกันได้ เราจะแก้รัฐธรรมนูญ เราจะออกแบบรัฐธรรมนูญยังไงก็แล้วแต่ แต่ต้องเป็นรัฐธรรมนูญตามวิถีทางของระบอบการปกครองที่ประชาเป็นเจ้าของอำนาจธิปไตย ซึ่งเริ่มต้นตั้งแต่วันที่ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๕ จากรัฐธรรมนูญที่อาจารย์ปรีดี พนมยงค์ได้ร่างไว้

"

ระบอบประชาธิปไตยจะมั่นคงอยู่ได้
ต้องประกอบด้วยกฎหมาย ศีลธรรม และความซื่อสัตย์สุจริต
หรือในบางครั้งในโบราณกาลเรียกว่า
การปกครองโดยสามัคคีธรรม
การใช้สิทธิโดยไม่มีขอบเขตภายใต้กฎหมาย
หรือศีลธรรม หรือใช้สิทธิโดยไม่สุจริต
ไม่ใช่หลักของประชาธิปไตย
ไม่ใช่หลักซึ่งคณะราษฎรขอพระราชทานรัฐธรรมนูญ

"

(จาก สุนทรพจน์ของนายปรีดี พนมยงค์ นายกรัฐมนตรี
ในโอกาสปิดสมัยประชุมสภาผู้แทนราษฎร ๗ พฤษภาคม พ.ศ.๒๔๘๙)

มอง “เค้าโครงการเศรษฐกิจ” และ “จากครรภ์มารดาถึงเชิงตะกอน” ในปัจจุบัน [๑]

ผศ.ดร.อิสริยา นิติทัณฑ์ประภาศ บุญญะศิริ [๒]

---

[๑] สรุปจากจากการอภิปรายในงานเสวนาวิชาการเนื่องในโอกาสครบรอบ ๘๔ ปี อภิวัฒน์ประชาธิปไตยสยาม ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ ณ สถาบันปรีดี พนมยงค์ เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๕๙.

[๒] อาจารย์ประจำภาควิชาเศรษฐศาสตร์เกษตรและทรัพยากร คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

บทความนี้จะแบ่งเป็น ๔ หัวข้อหลัก เริ่มจาก (๑) การแนะนำ "เค้าโครงการเศรษฐกิจ" แผนแม่บทการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับแรกของประเทศไทย ที่เสนอแนวคิดรัฐสวัสดิการ ของหลวงประดิษฐ์มนูธรรม (ปรีดี พนมยงค์) รัฐบุรุษอาวุโส ผู้วางแผนเศรษฐกิจไทยคนแรก หลังจากนั้น (๒) จะกล่าวถึง "คุณภาพแห่งชีวิต ปฏิทินแห่งความหวัง : จากครรภ์มารดาถึงเชิงตะกอน" ของอาจารย์ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ตามด้วย (๓) การมอง "เค้าโครงการเศรษฐกิจ" และ "จากครรภ์มารดาฯ" ในประเด็นที่เป็นประโยชน์และสามารถประยุกต์ใช้กับบริบทปัจจุบัน ในส่วนสุดท้าย (๔) จะเป็นการสรุปแนวคิดของอาจารย์ปรีดีและอาจารย์ป๋วย ที่สำคัญในการนำไปสู่ความสุขสมบูรณ์ของราษฎรและสันติประชาธรรม

๑. รู้จัก “เค้าโครงการเศรษฐกิจ”

แนวคิดเรื่องรัฐสวัสดิการ ที่มีการอภิปรายในประเทศไทย ส่วนใหญ่จะเริ่มต้นจากการอธิบายเนื้อหาในบทความ *คุณภาพแห่งชีวิต ปฏิทินแห่งความหวัง จากครรภ์มารดาถึงเชิงตะกอน* ของอาจารย์ป๋วย โดยไม่ได้มีการกล่าวถึง ***เค้าโครงการเศรษฐกิจ*** ที่อาจารย์ปรีดี เสนอในปี ๒๔๗๖ ซึ่งถือเป็นแผนแม่บทการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับแรกของประเทศไทยที่เสนอแนวคิดรัฐสวัสดิการ การจะทำความเข้าใจเค้าโครงการเศรษฐกิจได้อย่างถ่องแท้ จำเป็นต้องเข้าใจบริบทของโลกและของไทยในช่วงก่อนปี ๒๔๗๖

บริบทของโลกในช่วงปี ค.ศ.๑๙๒๙-๑๙๓๒ (พ.ศ.๒๔๗๒-๒๔๗๕) เศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก เศรษฐกิจระบบเสรีนิยมในอังกฤษเริ่มมีปัญหา มีคนว่างงานจำนวนมาก ทำให้เริ่มมีแนวคิดที่รัฐต้องเข้ามาวางแผนเศรษฐกิจแทนที่จะปล่อยให้เป็นไปตามระบบเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมซึ่งเป็นกระแสหลักของโลก เช่นในกลุ่มสังคมนิยม (สหภาพโซเวียต) และกลุ่มฟาร์ซิสต์ (อิตาลี เยอรมัน ญี่ปุ่น) ที่เสนอให้รัฐเข้ามาจัดการเศรษฐกิจและในสมัยนั้น **ภาพของการที่รัฐจัดการเศรษฐกิจถูกมองเป็นภาพบวก ยังไม่มีใครเห็นผลเสียของการที่รัฐเข้ามาจัดการ**ดังนั้น ในสมัยนั้นประเทศทั้งหลายต่างดำเนินนโยบายชาตินิยม พยายามพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจและคุ้มครองการค้า เช่น การตั้งกำแพงภาษี

ในช่วงที่ท่านอาจารย์ปรีดีศึกษาอยู่ที่ประเทศฝรั่งเศสในปี ๒๔๖๓-๒๔๖๙ ได้รับอิทธิพลของ**นักเศรษฐศาสตร์ชาวฝรั่งเศส "ชาร์ลส์ จี๊ด" ที่อธิบายแนวคิดภราดรภาพนิยมหรือลัทธิโซลิดาริสม์ (Solidarism) "มนุษยชาติต้องพึ่งพาอาศัยกันตั้งแต่เกิดจนตาย ดังนั้นจึงจะต้องช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยให้ทุกคนมีส่วนร่วมในความลำบากของผู้อื่นด้วย** ซึ่งการนี้เป็นมูลฐานแห่งความยุติธรรมของสังคม อย่างไรก็ตาม โซลิดาริสม์แตกต่างไปจากลัทธิสังคมนิยม คือ มีการเคารพในกรรมสิทธิ์ของบุคคลและยอมรับให้มีมรดกตกทอดได้ ตลอดจนให้ความอิสรเสรีต่อบุคคลในการใช้จ่าย นอกจากนี้ลัทธิโซลิดาริสม์ยังยอมรับความไม่เสมอภาคในสังคม ให้คนที่อ่อนแอและแข็งแรงรับผิดชอบการดำเนินชีวิตร่วมกันโดยความสมัครใจภายใต้ระบบประกันสังคม เพื่อความมั่นคงแห่งสังคม"[๓] ซึ่งจะเห็นแนวคิดเหล่านี้ในเค้าโครงการเศรษฐกิจ

สำหรับ**บริบทของไทยในช่วงก่อนปี ๒๔๗๖ อาชีพหลักของคนไทยคือชาวนา** (คิดเป็นร้อยละ๘๐ ของประชากรทั้งประเทศ) รองลงมาคือข้าราชการ สินค้าส่งออกที่สำคัญได้แก่ ข้าว (คิดเป็นร้อยละ ๖๐-๗๐) ดีบุก ยางพารา และไม้สัก **การค้าอยู่ในมือของต่างชาติ** โดยเฉพาะพ่อค้าชาวจีน ชาวนาในช่วงนั้นมีความเป็นอยู่ลำบาก จากการค้าข้าวผ่านคนกลาง โอกาสการเป็นเจ้าของที่ดินมีน้อย ชาวนายังเข้าไม่ถึงเทคโนโลยีในการผลิต เสียค่า

---

[๓] วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร, "มโนทัศน์ทางเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐ์มนูธรรม (ปรีดี พนมยงค์) กับเศรษฐศาสตร์ของชาร์ลส์ จี๊ด" ใน *ศิลปวัฒนธรรม* ปีที่ ๒๔ ฉบับที่ ๘ (มิ.ย. ๔๖), น. ๑๔๑.

เช่านา ถูกเก็บภาษีโค กระบือ และภาษีรัชชูปการที่ไม่เป็นธรรม[๔] รวมทั้งมีปัญหาชลประทาน

ฝนแล้งและน้ำท่วม ในช่วงนั้นรัฐให้บริษัทเอกชนคือ บริษัทขุดคลองแลคูนาสยาม ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มขุนนางร่วมทุนกับต่างชาติได้สัมปทานและขุดคลองไม่มีประสิทธิภาพจากการที่การทำนายังคงต้องอาศัยน้ำฝน นอกจากนี้บริษัทยังได้สัมปทานขยายที่ดินสองฝั่งคลอง ทำให้ราคาที่ดินเพิ่มสูงขึ้น โอกาสที่ชาวนาจะเป็นเจ้าของที่ดินยิ่งน้อยเข้าไปอีก[๕]

จะเห็นได้ว่าบริบทในช่วงนั้น ราษฎรอ่อนแอจากการที่**ประชาชนมีความเป็นอยู่ลำบากแร้นแค้น ขาดที่ดิน เงินทุน เทคโนโลยี ประกอบกับการค้าตกอยู่ในมือต่างชาติ แนวทางเดียวที่จะบำรุงความสุขสมบูรณ์ให้ราษฎรคือรัฐบาลจะต้องจัดการเศรษฐกิจเสียเอง** อาจารย์ปรีดีจึงได้เสนอ***เค้าโครงการเศรษฐกิจ*** ในปี ๒๔๗๖ ให้รัฐบาลเป็นผู้จัดการเศรษฐกิจที่อาศัยหลักวิชา แผน และโครงการ โดยแบ่งการเศรษฐกิจออกเป็นสหกรณ์ต่างๆ เพื่อให้ราษฎรมีความสุขสมบูรณ์ทางเศรษฐกิจตามหลักเอกราชทาง

---

[๔] ในสมัยที่อาจารย์ปรีดี เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังในปี พ.ศ. ๒๔๘๑ ได้ปฏิรูประบบภาษีอากรให้เกิดความยุติธรรมทางสังคม (Social Justice) โดยจัดทำประมวลรัษฎากรขึ้นเป็นครั้งแรกในประเทศไทย ยกเลิกเงินรัชชูปการ หรือเงินช่วยเหลือราชการตามที่กำหนดเรียกเก็บจากราษฎรที่ไม่ได้รับราชการทหาร ซึ่งคนมีเงินหรือคนจนที่ไม่มีรายได้เสียรัชชูปการเท่ากัน และยกเลิกภาษีสมพัดสรและอากรเช่านา ซึ่งผู้เสียภาษีเป็นผู้ยากจน

[๕] ดูรายละเอียดได้ใน ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และสมภพ มานะรังสรรค์. *ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทยจนถึง พ.ศ. ๒๔๘๔* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ๒๕๒๗) และ James C. Ingram. *Economic Change in Thailand, 1850-1970* (Stanford University Press, 1971).

เศรษฐกิจซึ่งเป็น ๑ ในหลัก ๖ ประการ ซึ่งเขียนไว้ใน "หมวดที่ ๑ ประกาศของคณะราษฎร" ของ ***เค้าโครงการเศรษฐกิจ*** *"จะต้องบำรุงความสุขสมบูรณ์ของราษฎรในทางเศรษฐกิจ โดยรัฐบาลใหม่จะหางานให้ราษฎรทุกคนทำ จะวางโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ ไม่ปล่อยให้ราษฎรอดอยาก"* การเสนอ ***เค้าโครงการเศรษฐกิจ*** เป็นการนำแนวคิดที่ดีของลัทธิเศรษฐกิจต่างๆ ทั้งเสรีนิยม และสังคมนิยมเข้ามาปรับปรุงมาเป็นเค้าโครงทางเศรษฐกิจ

สาระสำคัญหลักของ ***เค้าโครงการเศรษฐกิจ*** สรุปได้ดังภาคผนวก ซึ่งเมื่อพิจารณาตามเป้าหมายในการพัฒนาเศรษฐกิจ จะเห็นได้ว่า **แนวคิดที่อาจารย์ปรีดี นำเสนอสอดคล้องกับเป้าหมายในการพัฒนาเศรษฐกิจทั้ง ๓ ด้าน ได้แก่ ความมั่นคงและเสถียรภาพ ความเท่าเทียม และประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจ**

อาจารย์ปรีดีให้ความสำคัญกับการสร้างความมั่นคงและเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ โดยเสนอให้รัฐบาลประกันความสุขสมบูรณ์ของราษฎรตั้งแต่เกิดจนสิ้นชีพ เนื่องจากเหลือวิสัยที่เอกชนจะทำได้หรือหากทำได้ราษฎรจะต้องเสียค่าประกันแพงจึงจะคุ้ม มีการกำหนดฐานเงินเดือนขั้นต่ำที่เพียงพอต่อการดำรงชีพและได้บำนาญตลอดชีวิต การให้รัฐจัดการเศรษฐกิจให้มีการใช้เครื่องจักรเพื่อไม่ให้เกิดการว่างงาน เนื่องจากรัฐสามารถจัดหาคนไปทำงานอย่างอื่นได้ มีการสร้างเสถียรภาพการคลังและการเงินโดยจัดให้รายจ่ายและรายได้เข้าสู่ดุลยภาพ การจัดให้มีธนาคารแห่งชาติ รวมทั้งจัดการกสิกรรมและอุตสาหกรรมทุกอย่างให้มีขึ้น โดยไม่ต้องอาศัยต่างประเทศ เพื่อป้องกันอันตรายจากการปิดประตูทางการค้า และให้ประเทศมีเอกราชในทางเศรษฐกิจ

อาจารย์ปรีดี ยังคำนึงถึงประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจควบคู่ไปด้วย โดยเสนอให้ราษฎรวัยแรงงานเป็นข้าราชการเพื่อให้แรงงานใช้ประโยชน์ได้ตลอดปี การให้เงินเดือนแตกต่างกันตามคุณวุฒิ ความสามารถ และยกเว้นให้บางคนไม่ต้องรับราชการเมื่อแสดงให้เห็นว่าสามารถเลี้ยงตนเองและครอบครัวได้ การให้รัฐจัดการเศรษฐกิจเนื่องจากการรวมกันทำจะประหยัดต้นทุนมากกว่า การปล่อยให้เอกชนต่างคนต่างทำจะใช้แรงงานสิ้นเปลืองกว่ารวมกันทำ การรวมที่ดินให้ผลดีทางวิทยาศาสตร์ การให้รัฐซื้อที่ดินกลับคืนเพื่อวางแผนการใช้ที่ดิน เครื่องจักรกล การทำคูน้ำทำได้ง่ายและประหยัดค่าใช้จ่ายได้มาก การให้ความสำคัญกับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในการนำเครื่องจักรมาใช้จะช่วยเพิ่มผลิตภาพแรงงาน และการรับรองกรรมสิทธิ์ของเอกชน กรรมสิทธิ์แห่งการคิดประดิษฐ์คิดค้น

และที่สำคัญอย่างยิ่ง สาระสำคัญของ *เค้าโครงการเศรษฐกิจ* เป็นการสร้างความเป็นธรรม เนื่องจากราษฎรไม่มีทุนและที่ดินเพียงพอ ขาดเครื่องจักรกล **การให้รัฐเป็นผู้วางแผนเศรษฐกิจและแบ่งการประกอบการเศรษฐกิจเป็นสหกรณ์ ทำให้ประชาชนได้เข้าถึงที่ดิน ทุน และเทคโนโลยีที่ทันสมัย และเตรียมพร้อมให้มีการปกครองในรูปแบบเทศบาล นอกจากนี้อาจารย์ปรีดีได้เสนอวิธีการหาเงินทุนรัฐบาลด้วยการเก็บภาษีมรดก ภาษีทางอ้อม เพื่อไม่ให้ราษฎรเดือดร้อนมาก**

อาจารย์ปรีดียังได้เสนอแนวทางการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจประเทศแบบก้าวหน้าที่ต้องอาศัยความรู้ความเชี่ยวชาญ ในการคำนวณความต้องการของราษฎรในเรื่องปัจจัยแห่งการดำรงชีวิต และประมาณการปัจจัยที่ดิน แรงงาน เครื่องจักรกล และทุนที่ต้องใช้ กำหนดประมาณการว่า

ปีหนึ่งรัฐบาลจะทำได้อย่างไร ในฐานะที่ผู้เขียนเป็นนักเศรษฐศาสตร์จึงจินตนาการว่าอาจารย์ปรีดีได้เสนอให้มีการสร้างแบบจำลองทางเศรษฐศาสตร์ในการวางแผนเศรษฐกิจ โดยการกำหนดฟังก์ชั่นการผลิตที่ผลผลิตขึ้นอยู่กับปัจจัยการผลิต ประกอบด้วย ที่ดิน แรงงาน เครื่องจักร นอกจากนี้อาจารย์ปรีดียังให้**รัฐบาลมีความรับผิดรับชอบ (Accountability) ในแผนพัฒนาฯ** โดยแจ้งผลการกระทำต่อมหาชนทุกสัปดาห์

โดยสรุป อาจารย์ปรีดี ได้เสนอ ***เค้าโครงการเศรษฐกิจ*** เพื่อเป้าประสงค์ที่จะวางรากฐานเศรษฐกิจของประเทศไทยให้เข้มแข็งในการบรรลุภารกิจในหลัก ๖ ประการ ดังที่เขียนไว้ในหมวดสุดท้าย "ผลสำเร็จอันเกี่ยวแก่หลัก ๖ ประการ" ได้แก่ เอกราช ความสงบเรียบร้อยภายในสังคม การเศรษฐกิจ ความเสมอภาค เสรีภาพ และการศึกษา

ทั้งนี้ในการเสนอ***เค้าโครงการเศรษฐกิจ***ของอาจารย์ปรีดี มีความมุ่งหมายจะให้มีการพิจารณาในหลักวิชา "อะไรดีก็รับไว้ อะไรมีเหตุผลควรปฏิเสธก็เลิกไปได้" แล้วจึงค่อยมาคิดรายละเอียดในภายหลัง อย่างไรก็ตามเป็นที่น่าเสียดายที่***เค้าโครงการเศรษฐกิจ***ไม่ได้ถูกนำมาพิจารณา เนื่องจากได้มีการประณามกล่าวหาอาจารย์ปรีดีว่าเป็น "คอมมิวนิสต์" และบังคับให้หลวงประดิษฐ์ฯ เดินทางออกนอกประเทศ ต่อมาได้มีการสอบสวนหลวงประดิษฐ์ฯ ว่าเป็นคอมมิวนิสต์หรือไม่ ซึ่งความเห็นของกรรมาธิการเข้าสู่ที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎรได้รับรองว่าหลวงประดิษฐ์ฯ ไม่มีมลทินในเรื่องที่ถูกกล่าวหา[๖] ซึ่งหากพิจารณา ***เค้าโครงการเศรษฐกิจ***จะเห็นได้ว่า ไม่ใช่

---

[๖] อ่านรายละเอียดได้ใน *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ ๒๔/๒๔๗๖ (สามัญ) สมัยที่ ๒

แนวคิดคอมมิวนิสต์**ไม่ได้เป็นแนวคิดคอมมิวนิสต์ดังที่ถูกกล่าวหา** เนื่องจากไม่มีการริบที่ดินของผู้มั่งมี แต่รัฐยังรับรองกรรมสิทธิ์ของเอกชนที่มีอยู่เดิม และยอมรับกรรมสิทธิ์แห่งการคิดประดิษฐ์คิดค้นของบุคคล ซึ่งตรงนี้เป็นเรื่องสำคัญของการสร้างนวัตกรรมทางเศรษฐกิจในปัจจุบัน มีข้อยกเว้นให้เอกชนประกอบการเศรษฐกิจกรณีได้รับสัมปทานจากรัฐบาล และยกเว้นการรับราชการให้กับคนที่แสดงได้ว่า "มีฐานะที่จะเลี้ยงตัวเอง" และครอบครัว

๒. จาก"เค้าโครงการเศรษฐกิจ" สู่ "จากครรภ์มารดาถึงเชิงตะกอน"

หลังจากที่อาจารย์ปรีดีได้เสนอ***เค้าโครงการเศรษฐกิจ*** ในช่วงปี ๒๔๗๖-๒๔๙๗ เป็นระบบทุนนิยมโดยรัฐ หลังจากรัฐประหารปี ๒๔๙๐ รัฐบาลในยุคนั้นก็ได้ดำเนินนโยบายแบบชาตินิยม เน้นการผลิตเพื่อทดแทนการนำเข้า มีการผูกขาดการค้าข้าวโดยรัฐ (สำนักการค้าข้าว) มีการใช้รัฐวิสาหกิจเป็นเครื่องมืออุปถัมภ์การเมือง และภาครัฐขาดวินัยทางการคลัง ต่อมาในปี ๒๔๙๗-๒๕๑๖ รัฐบาลใช้ยุทธศาสตร์การพัฒนาแบบเปิด โดยเฉพาะหลังจากมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจในปี ๒๕๐๔ ภาครัฐใช้นโยบายเสรีนิยมมากขึ้น เน้นการผลิตเพื่อการส่งออก ยกเลิกสำนักการค้าข้าว มีการปฏิรูปราชการและสร้างวินัยทางการเงินการคลัง อย่างไรก็ตาม การพัฒนาที่เน้นการขยาย

ตัวทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะภาคอุตสาหกรรม เป็นการพัฒนาที่ไม่สมดุล มีปัญหาความเหลื่อมล้ำระหว่างชนบทกับเมืองมีความรุนแรงมากขึ้น อีกทั้งยังมีปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรอีกด้วย[๗] ดังนั้นอาจารย์ป๋วย อึ๊งภากรณ์ จึงเขียน *คุณภาพแห่งชีวิต ปฏิทินแห่งความหวัง จากครรภ์มารดาถึงเชิงตะกอน* ขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๑๖ โดยกล่าวถึงคุณภาพชีวิตตั้งแต่อยู่ในครรภ์ถึงตายของประชาชนที่พึงได้รับจากรัฐบาล (ตารางที่ ๑)

ตารางที่ ๑ คุณภาพชีวิตของประชาชนที่พึงได้รับจากรัฐบาล

ช่วงชีวิต	**ความหวังของ "คุณภาพแห่งชีวิตของคนไทย"**
อยู่ในครรภ์	แม่รับประทานอาหารที่เป็นประโยชน์ ได้รับเอาใจใส่ บริการดีในสวัสดิภาพของแม่และเด็ก
๒-๓ ปีแรก (ร่างกายและสมองกำลังเติบโต)	แม่ผมกับตัวผม ได้รับประทานอาหารที่เป็นคุณประโยชน์
ปฐมวัย	ผม พี่สาว/น้องสาวต้องการไปโรงเรียน จะได้มีความรู้หากินและรู้คุณธรรมแห่งชีวิต ถ้าผมมีสติปัญญาเรียนชั้นสูงๆ ขึ้นไป ก็ให้มีโอกาสเรียนได้ ไม่ว่าพ่อแม่ผมจะรวย หรือจน จะอยู่ในเมืองหรือชนบทแร้นแค้น

[๗] ดูรายละเอียดใน รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ และ นิพนธ์ พัวพงศกร (๒๕๓๑), บรรณาธิการ, *เศรษฐกิจไทย: บนเส้นทางแห่งสันติประชาธรรม* (หนังสือที่ระลึกศาสตราจารย์ ดร. ป๋วย อึ๊งภากรณ์ อายุครบ ๗๒ ปี เมื่อวันที่ ๙ มีนาคม ๒๕๓๑).

ช่วงชีวิต	ความหวังของ “คุณภาพแห่งชีวิตของคนไทย”
เรียนจบ	เมื่อออกจากโรงเรียนแล้ว ผมต้องการงานอาชีพที่มีความหมาย ทำให้ได้รับความพอใจว่า ตนได้ทำงานเป็นประโยชน์แก่สังคม
วัยทำงาน	ในฐานะที่ผมเป็นชาวไร่ชาวนา ผมก็อยากมีที่ดินของผมพอสมควรสำหรับทำมาหากิน มีช่องทางได้กู้ยืมเงินมาขยายงาน มีโอกาสรู้วิธีการทำกินแบบใหม่ มีตลาดดี และขายสินค้าได้ราคายุติธรรม ในฐานะที่ผมเป็นกรรมกร ผมก็ควรจะมีหุ้นส่วน หรือมีส่วนในโรงงาน หรือบริษัทห้างร้านที่ผมทำงานอยู่
ทั่วไป	ในฐานะที่ผมเป็นมนุษย์ ผมก็ต้องการอ่านหนังสือพิมพ์ และหนังสืออื่นๆ ที่ไม่แพงนัก จะฟังวิทยุดูโทรทัศน์ก็ได้ โดยไม่ต้องทนรบกวนจากโฆษณามากนัก
กรณีเจ็บป่วย	ผมต้องการสุขภาพอนามัยอันดี และรัฐบาลจะต้องให้บริการป้องกันรักษาโรคแก่ผมอย่างฟรี กับบริการการแพทย์ รักษาพยาบาลอย่างถูก อย่างดี เจ็บป่วยเมื่อใดหาหมอ หาพยาบาลได้สะดวก
เวลาว่าง	มีที่ว่างสำหรับเพลิดเพลินกับครอบครัว มีสวนสาธารณะที่เขียวชอุ่ม สามารถมีบทบาทและชมศิลปะ วรรณคดี นาฏศิลป์ ดนตรี วัฒนธรรมต่างๆ เที่ยวงานวัด งานลอยกระทง งานนักขัตฤกษ์ งานกุศล

ช่วงชีวิต	ความหวังของ “คุณภาพแห่งชีวิตของคนไทย”
สภาพแวดล้อม	ผมต้องการอากาศบริสุทธิ์สำหรับหายใจ น้ำบริสุทธิ์สำหรับดื่ม
เรื่องที่ทำเองไม่ได้ หรือทำได้แต่ไม่ดี	ผมก็จะขอความร่วมมือกับเพื่อนฝูงในรูปสหกรณ์ หรือสโมสร หรือสหภาพ จะได้ช่วยซึ่งกันและกัน
เสียภาษี	เรื่องที่ผมเรียกร้องข้างต้นนี้ ผมไม่เรียกร้องเปล่า ผมยินดีเสียภาษีอากรในส่วนรวมตามอัตภาพ
การมีส่วนร่วม	ผมต้องการโอกาสที่มีส่วนร่วมในสังคมรอบตัว ผมต้องการมีส่วนในการวินิจฉัยโชคชะตาทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมของชาติ
แก่	เมื่อแก่ ผมและเมียก็ควรได้รับประโยชน์ตอบแทนจากการประกันสังคม ซึ่งผมได้จ่ายบำรุงตลอดมา
ตาย	ขออย่าให้ตายอย่างโง่ๆ อย่างบ้าๆ คือตายในสงครามที่คนอื่นก่อให้เกิดขึ้น ตายในสงครามกลางเมือง ตายเพราะอุบัติเหตุรถยนต์ ตายเพราะน้ำหรืออากาศเป็นพิษ หรือตายเพราะการเมืองเป็นพิษ เมื่อตายแล้ว ยังมีทรัพย์สมบัติเหลืออยู่ เก็บไว้ให้เมียผมพอใช้ในชีวิตของเธอ ถ้าลูกยังเล็กอยู่ก็เก็บไว้เลี้ยงให้โต แต่ลูกที่โตแล้วไม่ให้ นอกนั้นรัฐบาลควรเก็บไปหมด จะได้ใช้ประโยชน์ในการบำรุงชีวิตคนอื่นๆ บ้าง

จะเห็นได้ว่า ข้อเขียนอาจารย์ป๋วยใน*จากครรภ์มารดาถึงเชิงตะกอน* เป็นการขยายบริบท***เค้าโครงการเศรษฐกิจ***ที่ราษฎรทุกคนต้องได้รับการประกันความสุขสมบูรณ์จากรัฐบาล ในมิติของคุณภาพชีวิต และข้อเสนอของอาจารย์ป๋วย สอดคล้องกับข้อเสนอของอาจารย์ปรีดี ที่มีเป้าประสงค์ต้องการช่วยเหลือเกษตรกรให้หลุดพ้นจากความยากจนให้มีที่ดิน ให้มีโอกาสเข้าถึงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี และเพิ่มอำนาจต่อรองในการขายสินค้าได้ในราคายุติธรรม และยอมรับแนวคิดภราดรภาพนิยมในการให้กรรมกรมีหุ้นส่วนในกิจการห้างร้าน การจัดการในรูปสหกรณ์ สโมสร หรือสหภาพ และควรมีการยกมรดกให้เป็นของรัฐในกรณีที่สมาชิกในครอบครัวมีความสามารถในการหาเลี้ยงเพื่อดำรงชีวิตได้ ให้ตกเป็นของรัฐ เป็นการกำหนดให้คนในสังคมมีหน้าที่ต้องช่วยเหลือและรับผิดชอบต่อสังคมร่วมกัน นอกจากนี้ทั้งอาจารย์ปรีดีและอาจารย์ป๋วยยังให้ความสำคัญกับการพักผ่อนหาความเพลิดเพลิน ในฐานะที่เป็นปัจจัยหนึ่งแห่งการดำรงชีวิตที่พึงได้รับจากรัฐบาล[๙]

---

[๙] ใน *เค้าโครงการเศรษฐกิจ* อาจารย์ปรีดีได้อธิบายถึงความต้องการปัจจัยในการดำรงชีวิตมีมากขึ้นเมื่อราษฎรสยามเจริญขึ้น มีความต้องการพักผ่อนหาความเพลิดเพลิน เช่น การมหรสพ การกีฬา ซึ่งรัฐบาลต้องทำสิ่งที่เป็นปัจจัยแห่งการดำรงชีวิตซึ่งราษฎรต้องการให้พร้อมบริบูรณ์

๓. มอง "เค้าโครงการเศรษฐกิจ" และ "จากครรภ์มารดาถึงเชิงตะกอน" ในปัจจุบัน

จากปี ๒๔๗๖ ที่อาจารย์ปรีดีเสนอ ***เค้าโครงการเศรษฐกิจ*** ถึงปัจจุบัน เศรษฐกิจและสังคมไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงไปมาก จากบริบทก่อนปี ๒๔๗๖ ที่เศรษฐกิจไม่ซับซ้อน ขนาดของการเปิดประเทศยังมีไม่มาก อาชีพหลักของคนไทยคือทำนา แรงงานภาคเกษตรมีมากและใช้ไม่เต็มที่ **ภาคเกษตรของไทยอ่อนแอ** เกษตรกรมีความเป็นอยู่ลำบาก โอกาสเป็นเจ้าของที่ดินมีน้อย เกษตรกรเข้าไม่ถึงทุน เครื่องจักร และเทคโนโลยี ภาคเอกชนและภาคประชาชนอ่อนแอ ทำให้รัฐต้องมาจัดการเศรษฐกิจ ในปัจจุบันเศรษฐกิจมีความซับซ้อน มีระดับการเปิดประเทศและเชื่อมโยงกับกระแสโลกาภิวัตน์มากขึ้น มีการผลิตและส่งออกสินค้าที่หลากหลาย มีปัญหาขาดแคลนแรงงานภาคเกษตรจากแรงงานหนุ่มสาวเป็นทำงานนอกภาคเกษตรมากขึ้น แรงงานเกษตรส่วนใหญ่อยู่ในวัยสูงอายุ มีแรงงานครัวเรือนทำการเกษตร ๑-๒ คน ทำให้มีข้อจำกัดในการดูแลฟาร์ม และต้องใช้เครื่องจักรเพื่อทดแทนแรงงาน ภาคเกษตรไทยโดยรวมมีความเข้มแข็งมากขึ้น ประเทศไทยเป็นผู้ส่งออกสินค้าเกษตรอันดับต้นของโลกในหลายสินค้า เช่น ข้าว มันสำปะหลัง ยางพารา ไก่ กุ้ง ชีวิตความเป็นอยู่ของเกษตรกรดีขึ้น โดยเฉพาะเกษตรกรรายกลางและรายใหญ่ในภาคกลางที่เข้าถึงชลประทาน มีการใช้เครื่องจักร/เทคโนโลยีทันสมัยในทุกกิจกรรมการผลิต มีผู้ประกอบการในชนบทมากขึ้น และเริ่มมีแรงงานหนุ่มสาวที่เข้ามาเรียนในเมืองกลับไปพัฒนาการเกษตรที่บ้านมากขึ้น อย่างไรก็ตาม เกษตรกรราย

เล็กในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือยังคงมีความยากลำบาก ขาดแคลนน้ำในการทำการเกษตร ที่ดินต่อรายน้อย ปัญหาการเข้าถึงเครื่องจักรในการเก็บเกี่ยว การเข้าถึงปัจจัยการผลิตคุณภาพดี และเทคโนโลยีซึ่งมีราคาแพง และขาดอำนาจต่อรอง รวมทั้งมีปัญหาความเหลื่อมล้ำในการถือครองที่ดิน นอกจากนี้ในปัจจุบันพบว่า **ภาคเอกชน ภาคประชาชน และประชาสังคมเข้มแข็งมากขึ้น ความไม่เที่ยงแท้ทางการเกษตรมีมากขึ้นจากสภาพอากาศแปรปรวน ราคาสินค้าเกษตรมีความผันผวนตามราคาในตลาดโลกเนื่องจากสินค้าการเกษตรส่วนใหญ่ส่งออก นอกจากนี้เกษตรกรไทยไม่มีระบบสวัสดิการรองรับ โดยเฉพาะกรณีที่เจ็บป่วยจะขาดรายได้ เพราะทำการผลิตไม่ได้** และจาก**บทเรียนในอดีตพบว่า หากรัฐเป็นผู้ประกอบการเศรษฐกิจจะเกิดปัญหาการผูกขาดการทุจริต** และบทบาทการชี้นำภาครัฐไม่ทันกับภาคเอกชนการผลิตเพื่อทดแทนนำเข้าและการคุ้มครองอุตสาหกรรมในประเทศมีต้นทุนที่สูงจากประสิทธิภาพการผลิตที่ต่ำและผลผลิตไม่ได้มีคุณภาพเพิ่มขึ้น

เมื่อพิจารณาสวัสดิการของคนไทยที่ได้รับในปัจจุบัน เปรียบเทียบกับความหวังของคุณภาพแห่งชีวิตของคนไทยที่อาจารย์ป๋วยปรารถนา พบว่า **โดยรวมคนไทยได้รับสวัสดิการที่ดีขึ้น** เช่น บริการสวัสดิภาพแม่และเด็กในครรภ์ การคุมกำเนิด การศึกษาที่มีความเท่าเทียมกันระหว่างชายและหญิง การเข้าถึงแหล่งเงินทุนหมุนเวียน และการประกันสุขภาพถ้วนหน้า อย่างไรก็ตาม **สวัสดิการที่คนไทยได้รับอาจจะยังไม่เพียงพอ มีปัญหาในเรื่องคุณภาพ และความเท่าเทียมกัน** เช่น ในช่วงอยู่ในครรภ์ อาหารที่แม่

ทานอาจจะได้รับสารอาหารที่ไม่เพียงพอและไม่ปลอดภัย การมีลูกน้อย จะมีปัญหาเรื่องภาระการดูแลผู้สูงอายุในอนาคต ปัญหาความอบอุ่นในครอบครัว จากพ่อแม่ไปทำงานในเมืองและทิ้งลูกอยู่กับตายายในชนบท ในช่วง ๒-๓ ปีแรก ที่เด็กต้องการได้รับประทานอาหารที่มีคุณประโยชน์ แต่ปัจจุบันเด็กไทยดื่มนมน้อย และรับประทานขนมคบเคี้ยวที่หวาน มัน เค็ม ไม่ได้มีคุณประโยชน์ต่อร่างกายและสมอง ในช่วงวัยเรียน ยังมีความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา โดยเฉพาะโอกาสในการรับการศึกษาคุณภาพที่คนรวยได้รับโอกาสทางการศึกษาที่มีคุณภาพสูงกว่าคนจน ความรู้ที่ได้จากการศึกษาพื้นฐานยังไม่สามารถใช้สำหรับหากินและได้รับความรู้ด้านคุณธรรมแห่งชีวิต เมื่อเรียนจบอาจารย์ป๋วยหวังว่าจะได้งานอาชีพที่มีความหมายและเป็นประโยชน์แก่สังคม แต่ปัจจุบันพบการทำงานไม่ตรงสาขาหรือต่ำกว่าระดับ งานที่เป็นประโยชน์แก่สังคมไม่มีตลาดรองรับ ชาวไร่ชาวนายังมีปัญหาการมีที่ดินทำกิน หรือที่ดินที่มีอยู่มีขนาดเล็กเกินไปที่จะทำการเกษตรอย่างมีประสิทธิภาพ ไม่สามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุนลงทุน โดยเฉพาะเช่าซื้อที่ดินที่มีอัตราดอกเบี้ยแพง จนไม่สามารถขยายพื้นที่หรือขยายการลงทุนทางการเกษตรได้ และยังมีเกษตรกรที่เข้าไม่ถึงตลาดที่สามารถขายสินค้าได้ในราคายุติธรรม การฟังวิทยุหรือดูทีวีในปัจจุบันถูกรบกวนจากโฆษณามาก ในด้านสุขภาพอนามัย แม้ว่าจะมีระบบประกันสุขภาพถ้วนหน้าแล้ว แต่ยังมีความเหลื่อมล้ำในด้านบริการการแพทย์ โดยเฉพาะในชนบท และในด้านสิ่งแวดล้อม มีปัญหามลภาวะทางอากาศและน้ำ ปัญหาการสร้างระบบคมนาคมขนส่งมวลชนที่ปลอดภัยที่ปลอดภัยสำหรับประชาชนและปัญหาการเมือง

แม้ว่าปัจจุบันบริบทเศรษฐกิจและสังคมไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงไปมาก แต่แนวคิด***เค้าโครงการเศรษฐกิจ*** และ ***จากครรภ์มารดาฯ*** **ยังมีประโยชน์และสามารถประยุกต์ใช้ในปัจจุบัน** ดังนี้

๑. ภาครัฐมีบทบาทในการวางแผนเศรษฐกิจเพื่อจะได้กำกับดูแลวางกติกา ในระบบเศรษฐกิจ ให้เกิดความเป็นธรรม ลดความเหลื่อมล้ำและมีประสิทธิภาพ แก้ไขปัญหาการผูกขาด และช่วยเหลือสนับสนุนการปรับตัว โดยเฉพาะเกษตรกร/ผู้ประกอบการรายย่อย

๒. การพึ่งตนเองในทางเศรษฐกิจ สามารถประยุกต์ใช้ในเรื่องของการลดความเสี่ยงการพึ่งพาเศรษฐกิจและปัจจัยการผลิตจากภายนอก และสร้างความเข้มแข็งในทางเศรษฐกิจภายในประเทศ

๓. การให้ความสำคัญกับเทคโนโลยีวิทยาศาสตร์และการพัฒนาการคุ้มครองระบบทรัพย์สินทางปัญญาเพื่อจูงใจให้เกิดการพัฒนานวัตกรรมและเทคโนโลยีในการเพิ่มผลิตภาพการผลิต อาจารย์ปรีดีให้ความสำคัญกับการยอมรับในกรรมสิทธิ์คิดค้นของบุคคล และให้ความสำคัญกับการนำวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมาใช้ในการเพิ่มผลิตภาพแรงงาน และการพัฒนาขีดความสามารถในการพึ่งตนเองทางเทคโนโลยี เพื่อเป็นหลักประกันเอกราชและอธิปไตยของชาติทางเศรษฐกิจ ซึ่งถือเป็นแนวคิดที่มีความก้าวหน้ามากและเป็นหัวใจของการขับเคลื่อนเศรษฐกิจในยุคปัจจุบัน

๔. การรวมที่ดินและการพัฒนาการรวมกลุ่มของเกษตรกร/พัฒนาสหกรณ์ เป็นทางออกของเกษตรกรรายย่อยในไทยปัจจุบัน การรวมที่ดินเพื่อให้การจัดการการทำเกษตรทำได้ง่าย ลดต้นทุนการผลิตและ

แก้ปัญหาเรื่องการขาดน้ำในการเพาะปลูก ในกรณีเกษตรกรรายย่อยที่ดินขนาดเล็ก อาจให้ท้องถิ่น สหกรณ์ที่เข้มแข็ง หรือผู้ประกอบการธุรกิจเพื่อสังคมเป็นคนจัดการเพื่อช่วยเหลือเกษตรกร ตามแนวคิดภราดรภาพนิยม โดยภาครัฐสนับสนุนสินเชื่อซื้อที่ดิน การพัฒนาการรวมกลุ่ม/สหกรณ์ ต้องมีการพัฒนากลุ่มให้มีความเข้มแข็ง จากความต้องการและการมีส่วนร่วมของสมาชิก เพื่อควบคุมการผลิตให้ได้คุณภาพ โดยวางแผนการผลิต การตลาด จัดหาบริการแรงงาน รวบรวมผลผลิตเพื่อแก้ไขปัญหาการขาดแคลนแรงงาน และเพิ่มอำนาจต่อรอง การทำธุรกิจของกลุ่มควรเน้นธุรกิจที่มีความชำนาญ ความโดดเด่นทรัพยากรและภูมิปัญญาในพื้นที่ เพื่อสร้างผู้ประกอบการและสร้างงานในพื้นที่ หากไม่มีความชำนาญไม่ควรทำโดยเฉพาะธุรกิจที่แข่งกับเอกชนที่ใช้เทคโนโลยีสูง

๕. การพัฒนาคุณภาพชีวิตและสวัสดิการสังคม รัฐบาลควรจริงจังในการพัฒนาอาหารปลอดภัยและแก้ปัญหามลภาวะ การจัดสวัสดิการสังคมต้องคำนึงถึงคุณภาพและความทั่วถึงในการให้บริการ และภาระงบประมาณภายใต้บริบทสังคมผู้สูงอายุ มีการขยายสวัสดิการสำหรับกลุ่มเกษตรกร การอุดหนุนการประกันภัยพืชผล และเพิ่มเติมสวัสดิการสำหรับกลุ่มคนยากจนและด้อยโอกาสโดยเฉพาะ

๔. บทส่งท้าย: สู่ความสุขสมบูรณ์ของราษฎรและสันติประชาธรรม

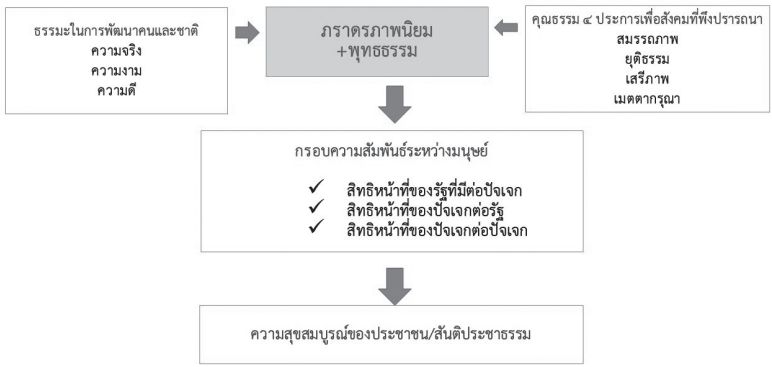

แผนภาพที่ ๑ เงื่อนไขสำคัญในการนำไปสู่ความสุขสมบูรณ์ของประชาชนและสันติประชาธรรม

ภราดรภาพนิยม ที่อาจารย์ปรีดีให้ความสำคัญ และพุทธธรรมตามแนวคิดอาจารย์ป๋วย ได้แก่ **ธรรมะในการพัฒนาคนและชาติและคุณธรรมที่จะนำไปสู่สังคมที่พึงปรารถนาเป็นเงื่อนไขสำคัญ**ในการวางกรอบกติกาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์เพื่อกำหนดสิทธิหน้าที่ที่รัฐมีต่อประชาชน สิทธิหน้าที่ที่ประชาชนที่มีต่อรัฐ และสิทธิหน้าที่ระหว่างปัจเจกบุคคลด้วยกันเองเพื่อนำไปสู่ความสุขสมบูรณ์ของประชาชนและสันติ

ประชาธรรมตามเป้าประสงค์ของอาจารย์ปรีดีและอาจารย์ป๋วย (แผนภาพที่ ๑) กล่าวคือ ทุกคนจะต้องมีภราดรภาพนิยมเป็นพื้นฐานในการรับผิดชอบต่อสังคมร่วมกัน ร่วมประกันภัยต่อกัน และร่วมประกอบการเศรษฐกิจ ในการช่วยเหลือกันฉันพี่น้อง โดยอาศัย**ธรรมะในการพัฒนาคนและชาติ** ได้แก่ **ความจริง** (สัจธรรมและหลักวิชา) **ความงาม** (สิ่งต่างๆ ที่ทำให้มนุษย์มีวัฒนธรรมและมีความเพลิดเพลิน) **และความดี** (การไม่เบียดเบียนและประทุษร้ายกัน ความสัตย์สุจริต และการบำเพ็ญประโยชน์ต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน) และ**คุณธรรม ๔ ประการ ที่จะนำไปสู่สังคมที่พึงปรารถนา** ได้แก่ **สมรรถภาพ** การทำหน้าที่ของทั้งรัฐและเอกชนให้ตรงเป้าหมาย ตรงไปตรงมาด้วยความสุจริต **เสรีภาพ** ได้แก่ เสรีภาพทางร่างกายชีวิต เศรษฐกิจและการเมือง มี**ความยุติธรรม**ทั้งด้านเศรษฐกิจ ได้รับผลตอบแทนอย่างเป็นธรรม และกฎหมาย ใครทำผิดต้องได้รับโทษ และ**ความเมตตากรุณา** คนด้อยโอกาสหรือคนยากไร้ต้องได้รับการดูแลเป็นพิเศษ เพื่อให้รัฐทำหน้าที่ให้ความสุขสมบูรณ์แก่ประชาชนอย่างแท้จริง ประชาชนมีหน้าที่ต้องเสียภาษีให้แก่ภาครัฐ มีจิตสาธารณะเพื่อสังคมส่วนรวม และปัจเจกชนต้องมีการช่วยเหลือกัน เช่น การประกอบการเศรษฐกิจที่คำนึงถึงผู้เกี่ยวข้องทั้งผู้ผลิต ผู้บริโภค และให้ผลตอบแทนแก่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องอย่างเป็นธรรม

ภาคผนวก: สรุปสาระสำคัญหลัก *เค้าโครงการเศรษฐกิจ* ของหลวงประดิษฐ์มนูธรรม (ปรีดี พนมยงค์)

เนื้อหาของเค้าโครงเศรษฐกิจประกอบด้วย "ข้อระลึกในการอ่านคำชี้แจง" และสาระสำคัญ ๑๑ หมวด (อ่านรายละเอียดฉบับเต็มได้ที่ www.pridiin-stitute.com) สรุปได้ดังนี้

ข้อระลึกในการอ่านคำชี้แจง

แนวความคิดของหลวงประดิษฐ์มนูธรรม เห็นว่า การที่จะส่งเสริมให้ราษฎรมีความสุขสมบูรณ์ ก็มีอยู่ทางเดียว รัฐบาลจะต้องเป็นผู้จัดการเศรษฐกิจเสียเอง โดยแบ่งการเศรษฐกิจนั้นออกเป็นสหกรณ์ต่างๆ ความคิดดังกล่าวไม่ใช่ความคิดอุปาทานที่ยึดติดกับแนวคิดของลัทธิใดๆ แต่ได้นำแนวคิดที่ดีของลัทธิต่างๆ ที่เห็นว่าเหมาะสมแก่ประเทศสยามเวลานั้น มาปรับปรุงขึ้นเป็นเค้าโครง ทั้งนี้ขอให้ผู้อ่านเค้าโครงการนี้ด้วยใจที่เป็นกลางปราศจากเหตุแห่งความลำเอียงและทิฐิมานะ และหากติดขัดสงสัยประการใดให้ถามและชี้แจงเหตุผล

สาระสำคัญหลักของเค้าโครงการเศรษฐกิจ

๑. ด้วยเหตุแห่งความไม่เที่ยงแท้แห่งการดำรงชีวิต เช่น การเจ็บป่วยหรือพิการทำงานไม่ได้ ทำให้ราษฎรทุกคนควรได้รับการประกันความสุข

สมบูรณ์จากรัฐบาล ตั้งแต่เกิดจนสิ้นชีพว่าจะได้ปัจจัยแห่งการดำรงชีวิต เนื่องจากเหลือวิสัยที่เอกชนจะทำได้หรือหากทำได้ราษฎรจะต้องเสียค่าประกันแพงจึงจะคุ้ม โดยรัฐบาลไม่ต้องเก็บเบี้ยประกันภัยจากราษฎรโดยตรง แต่อาจจัดให้แรงงานใช้ประโยชน์มากขึ้น หรือการเก็บภาษีทางอ้อม

๒. การประกันความสุขสมบูรณ์ ต้องออกพระราชบัญญัติว่าด้วยการประกันความสุขสมบูรณ์ของราษฎร กำหนดให้เป็นหน้าที่รัฐที่จะต้องจ่ายเงินให้ราษฎรทุกคนเป็นจำนวนพอที่จะแลกเปลี่ยนสิ่งที่ต้องการในการดำรงชีวิต (มีการเขียนรายละเอียดในเค้าร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยการประกันความสุขสมบูรณ์ของราษฎร)

๓. การที่รัฐบาลจ่ายเงินเดือนเพื่อประกันความสุขสมบูรณ์ให้ราษฎรนั้น จำเป็นที่รัฐบาลจะต้องเป็นผู้จัดการเศรษฐกิจเสียเอง (มีการเขียนรายละเอียดในเค้าร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยการประกอบการเศรษฐกิจ) และมีข้อยกเว้นให้เอกชนประกอบการเศรษฐกิจกรณีได้รับสัมปทานจากรัฐบาล ทั้งนี้เนื่องจาก ราษฎรไม่มีทุนและที่ดินเพียงพอ “แรงงานเสียไปไม่ได้ใช้เต็มที่” (ชาวนาทำงานปีหนึ่งไม่เกิน ๖ เดือน ทำให้เวลาที่เหลือสูญเสียไป)

๔. การปล่อยให้เอกชนต่างคนต่างทำจะทำให้ใช้แรงงานสิ้นเปลืองกว่าการรวมกันทำ และหากรัฐประกอบการเศรษฐกิจโดยนำเครื่องจักรกลมาใช้จะส่งผลดีไม่ส่งผลเสีย ดังเช่นให้เอกชนประกอบการที่การนำเครื่องจักรกลนำมาใช้จะส่งผลให้คนไม่มีงานทำ หากรัฐประกอบการเองจะสามารถสร้างงานอื่นให้กับผู้ไม่มีงานทำได้

๕. วิธีการจัดหาที่ดิน แรงงาน และทุน เพื่อใช้ในการประกอบการเศรษฐกิจของรัฐ

ที่ดิน รัฐบาลจะซื้อที่ดินกลับคืนจากเจ้าของที่ดิน (เฉพาะที่ดิน ที่นาที่ใช้ประกอบการเศรษฐกิจ ไม่รวมที่อยู่อาศัย) รัฐบาลอาจออกใบกู้ให้เจ้าของที่ดินตามราคาที่ดิน และรัฐบาลกำหนดให้เงินผลประโยชน์แทนดอกเบี้ย โดยเจ้าของที่ดินยังมีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน การซื้อที่ดินกลับมานี้เป็นวิธีที่ต่างกับวิธีริบทรัพย์ของคอมมิวนิสต์ เมื่อรัฐบาลได้ที่ดินกลับคืนมา จะได้สามารถวางแผนการใช้ที่ดิน การใช้เครื่องจักรกล การทำคูน้ำทำได้ง่ายและประหยัดค่าใช้จ่ายได้มาก

แรงงาน รัฐบาลให้ราษฎรที่อยู่ในวัยแรงงาน (๑๘ ปี ขึ้นไป) เป็นข้าราชการเพื่อให้แรงงานใช้ประโยชน์ได้ตลอดปี รัฐบาลกำหนดให้ราษฎรทำงานตามคุณวุฒิและความสามารถ เงินเดือนแตกต่างกันตามคุณวุฒิแต่กำหนดเงินเดือนขั้นต่ำสุดที่พอเพียงแก่การดำรงชีพ และยกเว้นให้บางคนไม่ต้องรับราชการ เมื่อแสดงให้เห็นว่าสามารถเลี้ยงตนเองและครอบครัวได้

ทุน รัฐบาลจัดหาทุน โดยไม่ริบทรัพย์ของเอกชน แต่จะหาทุนโดยวิธีอื่น ได้แก่ การเก็บภาษี เช่น ภาษีมรดก ภาษีรายได้ หรือภาษีทางอ้อม การออกสลากกินแบ่ง การกู้เงิน และการหาเครดิต

๖. ในเค้าร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยการประกอบการเศรษฐกิจ ได้เสนอการจัดให้มีธนาคารแห่งชาติ โดยเอาเงินทุนสำรองและรัฐบาลและเงินกู้จากเอกชนมาเป็นทุนของธนาคารแห่งชาติ

๗. การรับรองกรรมสิทธิ์ของเอกชน ให้เอกชนมีกรรมสิทธิ์ในสังหาริมทรัพย์ซึ่งเอกชนหามาได้ และยอมรับกรรมสิทธิ์แห่งการคิดประดิษฐ์คิดค้นของบุคคล

๘. การจัดให้รายจ่ายและรายได้เข้าสู่ดุลยภาพ ทั้งดุลยภาพภายในและดุลยภาพระหว่างประเทศ

๙. การที่รัฐบาลจะเป็นผู้ประกอบการเศรษฐกิจที่มีพลเมืองกว่า ๑๑ ล้านคน เช่นประเทศไทย จำเป็นต้องแบ่งการประกอบการเศรษฐกิจเป็นสหกรณ์ต่างๆ โดยสมาชิกรวมกันประกอบการเศรษฐกิจครบรูป คือ ร่วมกันประดิษฐ์ จำหน่าย ขนส่ง จัดหาของอุปโภคให้แก่สมาชิก และร่วมกันในการสร้างสถานที่อยู่ โดยรัฐบาลเป็นผู้ออกที่ดินและทุน และสมาชิกสหกรณ์เป็นผู้ออกแรง ทั้งนี้การจัดให้สหกรณ์มีการปกครองตามแบบเทศบาลย่อมทำได้สะดวก

๑๐. รัฐบาลต้องถือหลักว่าจะต้องจัดการกสิกรรมและอุตสาหกรรมทุกอย่างให้มีขึ้น โดยไม่ต้องอาศัยต่างประเทศ เพื่อป้องกันอันตรายจากการปิดประตูทางการค้า เพื่อให้ประเทศมีเอกราชในทางเศรษฐกิจ

๑๑. การจัดทำแผนเศรษฐกิจแห่งชาติ ให้มีสภาทำหน้าที่วางแผนเศรษฐกิจแห่งชาติ เกี่ยวกับกสิกรรม อุตสาหกรรม ขนส่งและคมนาคม การจัดสร้างที่อยู่ให้ราษฎรและการแยกงานออกให้สหกรณ์ต่างๆ โดยคำนวณสืบสวนหาความต้องการปัจจัยแห่งการดำรงชีวิต และประมาณการปัจจัยที่ดิน แรงงาน ทุนที่ต้องใช้ แผนเศรษฐกิจแห่งชาตินี้ กำหนดประมาณการว่าปีหนึ่งรัฐบาลจะทำได้อย่างไร และแจ้งผลการกระทำต่อมหาชนทุกสัปดาห์

หลวงประดิษฐ์ฯ ได้เสนอ ***เค้าโครงการเศรษฐกิจ*** เพื่อเป้าประสงค์ที่จะวางรากฐานเศรษฐกิจให้เข้มแข็ง เพื่อบรรลุภารกิจในหลักการทั้ง ๖ ประการ ดังที่เขียนไว้ในหมวดสุดท้าย "ผลสำเร็จอันเกี่ยวแก่หลัก ๖ ประการ" ได้แก่ เอกราช ความสงบเรียบร้อยภายในสังคม การเศรษฐกิจ ความเสมอภาค เสรีภาพ และการศึกษา

"

การบำรุงความสุขสมบูรณ์ของราษฎรนี้
เป็นจุดประสงค์อันใหญ่ยิ่งของข้าพเจ้า
ในการทำการเปลี่ยนแปลงการปกครอง
ข้าพเจ้ามิได้ปรารถนาที่จะเปลี่ยน
พระเจ้าแผ่นดินองค์เดียวมาเป็นหลายองค์
ซึ่งเป็นการปกครองแบบประชาธิปไตยแต่เปลือกนอกเท่านั้น
ข้าพเจ้ามุ่งต่อสาระสำคัญ
คือ บำรุงความสุขสมบูรณ์ของราษฎร

"

(จาก ***เค้าโครงการเศรษฐกิจ*** พ.ศ.๒๔๗๖)

ผู้หญิง ความยุติธรรม และความทรงจำบาดแผล[๑]

อังคณา นีละไพจิตร[๒]

---

[๑] คำกล่าวปาฐกถาเนื่องในโอกาสครบ ๑๐๕ ปีชาตกาล ท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ (๒ มกราคม ๒๔๕๕–๑๒ พฤษภาคม ๒๕๕๐) ณ สถาบันปรีดี พนมยงค์ เมื่อวันที่ ๗ มกราคม ๒๕๖๐.

[๒] กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ.

ผู้หญิง ความเป็นธรรม และการต่อสู้

ดิฉันรู้สึกภาคภูมิใจที่มีโอกาสมาอยู่ต่อหน้าท่านทั้งหลายในวันนี้ เพื่อกล่าวปาฐกถาเนื่องในโอกาสครบรอบ ๑๐๕ ปีชาตกาล ท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ ความภาคภูมิใจของดิฉันสืบเนื่องมาจากความชื่นชมในตัวท่านผู้หญิงพูนศุข ในความกล้าหาญ ทรนง การเชื่อมั่นในความถูกต้องดีงาม ไม่ก้มหัวให้กับอำนาจอันมิชอบธรรม และไม่แสวงหาลาภยศใดๆ ชีวิตของท่านจึงเป็นแบบอย่างที่ผู้หญิงทุกคนควรต้องศึกษาเรียนรู้

เครดิตภาพ: http://pridi-phoonsuk.com/gallery/show-picture/?picture_id=170

หลายท่านอาจตั้งคำถามว่า ทำไมวันนี้ ดิฉันจึงอยากพูดถึงเรื่อง **ผู้หญิง ความยุติธรรม และความทรงจำบาดแผล** เพราะทั้งหญิงและชายย่อมอาจมีบาดแผลความทรงจำที่เกิดจากความไม่เป็นธรรมไม่ต่างกัน เหตุผลง่ายๆ ที่ดิฉันหยิบยกเรื่องของผู้หญิงมาพูดถึงก็เพราะ *ประการแรก* ดิฉัน คือ ผู้หญิง *ประการที่ ๒* ดิฉันมีโอกาสได้รับรู้และเป็นพยานของความไม่เป็นธรรมที่เกิด

ขึ้นหลายต่อหลายครั้งในแผ่นดินนี้ ดิฉันพบว่า ผู้ที่อยู่แถวหน้าในทุกการเรียกร้องทวงถามความยุติธรรม และความเป็นประชาธิปไตย ส่วนมากคือผู้หญิง และ*ประการสุดท้าย* คือ เมื่อเกิดความไม่เป็นธรรม การละเมิดสิทธิมนุษยชน ผู้หญิงคือผู้ที่ได้รับผลกระทบจากความไม่ชอบธรรมนั้น ในฐานะเหยื่อทางอ้อม หรือการเป็นคนในครอบครัวที่ต้องรับภาระทุกอย่างที่จะตามมา

ในขณะที่เจตคติของคนส่วนใหญ่ในสังคมจะมีความเชื่อว่า ผู้หญิงควรมีบทบาทเฉพาะในบ้าน ส่วนพื้นที่นอกบ้าน รวมถึงบทบาททางการเมืองและสังคมเป็นของผู้ชาย โลกของผู้หญิงจึงมักถูกจำกัดให้อยู่ในพื้นที่ส่วนตัวมากกว่าพื้นที่สาธารณะ และแม้แนวคิดเรื่องความเสมอภาคระหว่างเพศจะได้รับการยอมรับมากขึ้นในโลกปัจจุบัน และท้าทายทัศนคติดั้งเดิมของสังคม แต่พื้นที่ของผู้หญิงในการกำหนดนโยบาย หรือการตัดสินใจที่สำคัญยังมีน้อยมาก อย่างไรก็ตามแม้พื้นที่สาธารณะและบทบาทนำของผู้หญิงจะถูกจำกัด แต่เราพบความจริงว่าในทุกการต่อสู้เพื่อความยุติธรรม ประชาธิปไตย และการปกป้องสิทธิมนุษยชน ผู้หญิงคือผู้ที่มีบทบาทเข้มแข็งและอยู่แถวหน้ามาโดยตลอด

การต่อต้านความไม่เป็นธรรมของผู้หญิงนอกจากเพื่อปกป้องคนในครอบครัวของพวกเธอแล้ว ยังสะท้อนให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมในการสร้างธรรมาภิบาล และเป็นการสถาปนาความยุติธรรมให้เกิดขึ้นในสังคม

แต่ในขณะที่ผู้หญิงพยายามทำทุกสิ่งเพื่อให้ได้มาซึ่งประชาธิปไตยและความเป็นธรรม ผู้หญิงกลับต้องเผชิญกับการถูกเลือกปฏิบัติซ้ำซ้อนทางสังคม และวัฒนธรรม แม้ในกระบวนการการต่อสู้ด้วยกันเอง ก็ยังมีความ

พยายามลดทอนศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และสิทธิมนุษยชนของผู้หญิง ทำให้เป็นอุปสรรคสำคัญที่เสียงของผู้หญิงมักไม่ถูกได้ยินหรือรับฟังเมื่อเทียบกับผู้ชาย ผู้หญิงหลายคนที่มีโอกาสก้าวเข้าสู่บทบาทของผู้นำ ก็มักถูกวิพากษ์วิจารณ์ หรือใส่ร้ายด้วยเรื่องส่วนตัวเพื่อให้ขาดความชอบธรรม ในขณะที่เราไม่พบการเลือกปฏิบัติอย่างอคติเช่นนี้ในหมู่ผู้นำชาย

แม้ผู้หญิงที่ออกมายืนแถวหน้าเพื่อทวงถามความยุติธรรม ปกป้องสิทธิมนุษยชน แต่ผู้หญิงยังมีวิถีชีวิตของความเป็นหญิง ผู้หญิงหลายคนต่อสู้ในขณะตั้งครรภ์ ให้นมบุตร ต้องดูแลลูกที่ยังเล็ก รวมถึงพ่อแม่วัยชรา การเรียกร้องความยุติธรรมของผู้หญิงจึงมีความซับซ้อนมากกว่าผู้ชาย ในขณะที่ผู้หญิงหลายคนปกป้องสิทธิและความยุติธรรมให้ผู้อื่น แต่พวกเธอหลายคนยังต้องเผชิญความรุนแรงในครอบครัว หรือการล่วงละเมิดทางเพศ โดยอาจถูกคุกคาม หรือล่วงละเมิดทางเพศทั้งจากคนในครอบครัว เพื่อนร่วมงาน หรือกลุ่มอิทธิพลที่ต่อต้านการเคลื่อนไหวของพวกเธอ

เมื่อมีโอกาสทำงานกับผู้หญิงมากขึ้น ทำให้ดิฉันนึกถึงจดหมายที่ท่านปรีดี พนมยงค์ เขียนถึงท่านผู้หญิงพูนศุข ในวันที่ ๓ กรกฎาคม ๒๔๗๕ คือ ๑๐ วันหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔ มิถุนายน ท่านปรีดีเขียนหนังสือเพื่อบอกเล่าอธิบายเรื่องราวที่เกิดขึ้นให้ภรรยาของท่านฟัง ในช่วงสุดท้ายของหนังสือฉบับนั้น ท่านปรีดีกล่าวไว้ประโยคหนึ่งว่า *“การเมืองก็การเมือง ส่วนตัวก็ส่วนตัว”* ในฐานะของผู้หญิงในครอบครัว และในฐานะของผู้หญิงที่ต่อสู้เพื่อความยุติธรรมและสิทธิมนุษยชน ดิฉันเข้าใจในประโยคนี้เป็นอย่างดีว่า เมื่อผู้หญิงต้องรับภาระในครอบครัว พวกเธอห่วงลูก เธอจึงห่วงสังคมและสิ่งแวดล้อมที่ลูกๆ อยู่ ปัญหาของสังคมจึงเป็นส่วนหนึ่งของ

ชีวิตผู้หญิง เราจึงไม่สามารถแยกความเป็นหญิงออกจากครอบครัว จากความเกี่ยวพันทางการเมืองและสังคมได้

ดิฉันขอยืนยันความเชื่อนี้ผ่านการต่อสู้เพื่อความยุติธรรม และประชาธิปไตย ของผู้หญิง ๓ กลุ่ม ที่มีความหลากหลาย แต่การต่อสู้ของพวกเธอถูกเชื่อมร้อยด้วยความรู้สึกรักความเป็นธรรมที่ไม่ต่างกัน ในขณะที่ระหว่างการต่อสู้นั้นหลายครั้งที่พวกเธอต้องร้องไห้ ทุกข์ยาก เจ็บปวด แต่พวกเธอก็สามารถแปรเปลี่ยนบาดแผลของความทรงจำให้เป็นพลังใจในการไม่ยอมแพ้ และมีความหวัง หลายครั้งที่พวกเธอต้องต่อสู้กับความกลัว แต่ด้วยความหวังที่จะเห็นความยุติธรรมถูกสถาปนาขึ้น ทำให้การต่อสู้ของพวกเธอยังคงดำรงอยู่ และทำให้เกิดแรงบันดาลใจแก่ผู้คนมากมาย

ผู้หญิง: เหยื่อการการทรมาน และการบังคับสูญหาย

ผู้หญิงกลุ่มแรกที่ดิฉันขอกล่าวถึง คือผู้หญิงซึ่งเป็นเหยื่อการการทรมาน และการบังคับสูญหาย

อาร์เจนตินา: กลุ่มแม่และยาย

หากพูดถึงการต่อสู้ของครอบครัวผู้ถูกทรมาน และบังคับสูญหาย ดิฉันคงไม่อาจละเว้นการกล่าวถึง **"กลุ่มแม่และยาย"** ในประเทศอาร์เจนตินา ในช่วงทศวรรษ ๒๕๐๐-๒๕๑๐ ซึ่งเป็นช่วงเผด็จการ มีการรัฐประหารในประเทศอาร์เจนตินา มีการปราบปรามฝ่ายซ้าย รวมถึงนักศึกษา และคน

หนุ่มสาว คนที่สงสัยว่าจะใกล้ชิดกับฝ่ายซ้าย ซึ่งประมาณกันว่าในช่วงระยะเวลา ๓ ปีของการปราบปรามมีการอุ้มหายมากกว่า ๓๐,๐๐๐ คน จนผู้คนเรียกเหตุการณ์ในครั้งนั้นว่า สงครามสกปรก (Dirty War)[๓]

เครดิตภาพ: https://madresdemayo.wordpress.com

ภายหลังที่นักศึกษา และเยาวชนถูกอุ้มหาย แม่คนหนึ่งได้มายืนที่จัตุรัสเดอมาโย (Plaza De Mayo) ซึ่งอยู่ตรงข้ามทำเนียบประธานาธิบดีในกรุงบัวโนสไอเรส ในทุกวันพฤหัสบดีเพื่อร้องถามว่า *“ลูกฉันอยู่ไหน”* จากแม่คนเดียวต่อมาได้มีแม่อีกหลายคนตามมาสมทบที่จัตุรัสแห่งนี้ พวกเธอถูกเรียกว่า *“หญิงบ้าแห่งจัตุรัสมาโย”* หรือ *“Madres of Plaza de Mayo”* แต่พวกเธอก็ไม่ย่อท้อ ยังคงมารวมตัวกันมากขึ้นทุกวันพฤหัสบดี โดยมีผ้าโพกศีรษะสีขาวเป็นสัญลักษณ์ พวกแม่และยายเหล่านี้ พยายามร้องถาม

[๓] http://prachatai.com/journal/2012/04/40087

หาความจริง และความยุติธรรม โดยไม่ยอมให้การสังหารหมู่ที่เกิดขึ้นในอาร์เจนตินาถูกลืม หรือได้รับการให้อภัยโดยผู้กระทำผิดยังคงลอยนวล จากการเริ่มต้นของแม่คนเดียว กลายเป็นสิบ เป็นพัน หมื่น จนมีประชาชนจำนวนนับแสนคนมาร่วมกับพวกเธอเพื่อร้องถามรัฐบาลของพวกเขาว่า *"พวกลูกๆ ของพวกเราหายไปไหน"* กลุ่มแม่ใช้เวลากว่า ๓๐ ปีที่พวกเธอได้ถือป้ายที่ทำเองด้วยมือ ที่มีรูปขาว-ดำ เก่าคร่ำคร่าของลูกชาย ลูกสาว สามี ภรรยา ผู้สูญหาย แต่พวกเขาไม่เคยถูกลืม

ในระหว่างการประท้วง แม่บางคนก็ถูกอุ้มหายไป จึงมีกลุ่มแม่ของพวกเธอ ขึ้นมาทวงถามว่า *"ลูกฉันที่มาประท้วงให้หลานหายไปไหน"*

ปี ๒๕๒๖ อาร์เจนตินามีการเปลี่ยนผ่านมาเป็นระบอบประชาธิปไตย กลุ่มแม่ๆ ก็ไม่หยุดการเคลื่อนไหว พวกเธอเปลี่ยนการเคลื่อนไหวเพื่อความยุติธรรม มาเป็นการเคลื่อนไหวทางการเมือง พวกเธอไม่ยอมรับค่าชดเชยจนกว่ารัฐบาลทหารอาร์เจนตินาจะยอมรับผิด และให้มีเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมทางการเมือง

จนถึงปี ๒๕๔๘ รัฐสภาอาร์เจนตินาลงมติยกเลิกกฎหมาย "Full Stop" และกฎหมาย "Due Obedience" ที่ออกมาใน พ.ศ. ๒๕๒๙ และ ๒๕๓๐ โดยสาระสำคัญของกฎหมายทั้ง ๒ ฉบับ คือความพยายามของกองทัพ ที่จะยับยั้งมิให้เกิดการกบฏของทหารขึ้นอีก กฎหมาย "Full Stop" กำหนดระยะเวลาการนำคดีขึ้นสู่ศาลแค่เพียง ๖๐ วันหลังเกิดเหตุ ซึ่งหากพ้นระยะเวลานี้ไปแล้ว ศาลจะไม่สามารถรับฟ้องคดีละเมิดสิทธิมนุษยชนอีก ส่วนกฎหมาย "Due Obedience" คือการให้ความคุ้มครองทหารระดับ

กลาง และระดับชั้นผู้น้อยให้ไม่ต้องรับผิด โดยอาศัยข้ออ้างว่าเป็นการทำตามคำสั่งของผู้บังคับบัญชาระดับสูง กฎหมาย ๒ ฉบับนี้จึงเปรียบเสมือนการออกกฎหมายนิรโทษกรรม และส่งผลให้การไต่สวนการดำเนินคดีในศาลต้องยุติลงจำนวนมาก ต่อมาในปี ๒๕๔๙ ศาลสูงสุดของอาร์เจนตินา ตัดสินว่ากฎหมายทั้ง ๒ ฉบับนี้ขัดรัฐธรรมนูญ การไต่สวนคดีจึงเริ่มขึ้นอีกครั้ง หลังเหตุการณ์ผ่านไป ๒๒ ปี ซึ่งทำให้สามารถนำคนผิดมาลงโทษ มีการเปิดเผยความจริงเกี่ยวกับชะตากรรมของผู้สูญหาย มีการนำกระดูกของผู้ถูกบังคับสูญหายคืนแก่ครอบครัว จากนั้นกลุ่มแม่ๆ บางส่วนก็ประกาศยุติการชุมนุม แต่ยังมีกลุ่มแม่บางส่วนยังคงชุมนุมทุกวันพฤหัสเพื่อพูดถึงประเด็นทางสังคมอื่นๆ

ไทย

ในประเทศไทย นับแต่ช่วง พ.ศ.๒๔๙๐ มีการบันทึกว่า การบังคับบุคคลให้สูญหายถูกนำมาใช้เพื่อขจัดความขัดแย้งทางการเมือง หรือผู้ที่เห็นต่างภายใต้นโยบายของรัฐ การบังคับสูญหายในประเทศไทยถูกบันทึกนับแต่กรณีเตียง ศิริขันธ์ พร มะลิทอง หรือหะยีสุหรง อับดุลกาเดร์ อย่างไรก็ดีวิธีการบังคับให้บุคคลสูญหายภายใต้รัฐบาลทหารในปี ๒๔๙๐ ได้ถูกเว้นวรรคไป จนมาปรากฏเป็นข่าวอีกครั้งในช่วงกลางทศวรรษ ๒๕๐๐ ที่รัฐบาลขณะนั้นดำเนินนโยบายปราบปรามพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ในจังหวัดพัทลุง มีรายงานการสูญหายของบุคคลจำนวนมาก จนชาวบ้านได้ร่วมกันสร้างอนุสรณ์สถาน **“ถังแดง”**

เครดิตภาพ: http://info.dla.go.th/public/travel.do?cmd=goDetail&id=413937&random=1469584753681

ต่อมาในทศวรรษ ๒๕๑๐ คือหลังเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ เรื่อยมาจนทศวรรษ ๒๕๓๐ คือ ในปี ๒๕๓๔ ทนง โพธิ์อ่าน ผู้นำสหภาพแรงงาน และวุฒิสมาชิก ได้หายตัวไป และปี ๒๕๓๕ ปรากฏรายงานผู้สูญหายจำนวนมากในเหตุการณ์ความรุนแรงเดือนพฤษภาคม ๒๕๓๕ ผ่านมาจนถึงช่วงทศวรรษ ๒๕๔๐ เรื่อยมาจน ๒๕๕๐ ภายใต้นโยบายสงครามยาเสพติดและนโยบายการปราบปรามการก่อการร้ายในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ประมาณว่ามีผู้ถูกสังหารและถูกบังคับสูญหายจำนวนมาก ดังปรากฏในรายงานคณะกรรมการด้านการบังคับสูญหายโดยไม่สมัครใจ ขององค์การสหประชาชาติ ที่บันทึกกรณีผู้ถูกบังคับสูญหายในประเทศไทย นับแต่ทศวรรษ ๒๕๓๐ จนถึงปัจจุบัน มีผู้ถูกบังคับสูญหายในประเทศไทย ๘๒ กรณีที่รัฐบาลไทยไม่สามารถชี้แจงสถานนะและที่อยู่ของผู้สูญหายได้ [๔]

---

[๔] *Report of the UN Working Group on Enforced or Involuntary Disappearances*, 16th July 2016, Page 18. [https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G16/167/14/PDF/G1616714.pdf?OpenElement]

เครดิตภาพ: https://hilight.kapook.com/view/143337

ในความทรงจำของครอบครัวผู้ถูกบังคับสูญหาย ลูกสาวของดิฉัน ประทับจิต นีละไพจิตร ได้เคยบอกเล่าความรู้สึกของเธอต่อสังคมว่า *"... ตลอดกว่า ๑๐ ปีที่ผ่านมา เรารู้สึกว่าเราถูกลดทอนศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เสียงเล็กๆ ของครอบครัวเราไม่เคยได้ยินไปถึงหูของผู้มีอำนาจ เรารู้ว่าพวกเขาต้องการให้เรากลัวและปิดปากเงียบ เราต้องบอกตัวเองเสมอว่า เราต้องมีชีวิตที่ดี ไม่เป็นภาระแก่สังคม เพื่อพิสูจน์ว่าพ่อเราไม่ใช่คนผิด เราพยายามประคองตัวให้มีที่ยืนในสังคม เราไม่อยากไปทำร้ายคนที่ทำกับพ่อ แต่เราอยากจะบอกกับพวกเขาว่า เราไม่กลัว เราจะมีชีวิตที่ดีเพื่อต่อต้านความไม่เป็นธรรม"*[๕]

[๕] *GQ Magazine*, No.14, October 2015, page 21.

ในขณะที่ มื่อนอ หรือ พิณนภา พฤกษาพรรณ ภรรยาของพอละจี หรือบิลลี่ รักจงเจริญ ชาวกะเหรี่ยงผู้ปกป้องสิทธิที่ดินของบรรพชน ได้พูดถึงการต่อสู้เพื่อความยุติธรรมของเธอว่า *"... พอบิลลี่หายไป ชีวิตหนูเปลี่ยนไปมาก ต้องทำทุกอย่างเอง เลี้ยงลูก ๕ คน และพ่อแม่ที่อายุมากแล้ว ชีวิตเหมือนกลายเป็นอีกคนหนึ่ง จากที่ไม่เคยเข้าเมือง ตอนนี้ต้องไปทุกที่เพื่อหาความยุติธรรม"* และ *"อยากฝากถึงรัฐบาล ผู้ใหญ่ ผู้มีหน้าที่ทุกๆ คนได้ฟังว่า อย่าปล่อยให้คนทำไม่ดีลอยนวลได้ไหม ช่วยกันนำคนไม่ดีมารับโทษตามกฎหมาย อย่าเข้าข้างคนไม่ดีได้ไหม อย่าปิดบังการกระทำที่ไม่ดี เพื่อไม่ให้พวกเขาไปทำกับคนอื่นอีก"* [๖]

เครดิตภาพ: สุนัย ผาสุก

[๖] พิณนภา พฤกษาพรรณ,การแถลงข่าว "*Tragedy of Enforced Disappearance*" สมาคมผู้สื่อข่าวต่างประเทศ อาคารมณียา ชิดลม กรุงเทพฯ, ๑๙ ธันวาคม ๒๕๕๙.

ครอบครัวผู้หญิงมลายูมุสลิม ซึ่งสามีถูกบังคับสูญหายในจังหวัดชายแดนภาคใต้รายหนึ่งเล่าว่า *"ศาสนาอิสลาม และชุมชนมุสลิมให้ความสำคัญกับผู้ชายมาก พอสามีฉันถูกจับและหายตัวไป ฉันและลูกลำบากมาก เมื่อไม่มีหลักฐานว่าเขาเสียชีวิต ฉันไม่สามารถจัดพิธีทางศาสนา หรือการทรัพย์สินของครอบครัวได้ ลูกๆ ไม่มีโอกาสได้รับทุนการศึกษาเพราะไม่มีหลักฐานว่าพ่อเสียชีวิต เราอยู่อย่างยากลำบาก หวาดกลัว และมองไม่เห็นอนาคต"*[๗]

แม่เฒ่าชาติพันธ์ลาหู่ ที่ลูกชายหายไปเมื่อกว่า ๑๐ ปีก่อนบอกเล่าเรื่องราวของเธอว่า จนวันนี้เธอยังคงนั่งรอลูกชายหน้าบ้านทุกวัน เธอบอกว่า ตอนกลางคืนถ้าได้ยินเสียงที่ประตู เธอจะต้องลุกมาดูทุกครั้ง จนถึงวันนี้เธอก็ยังหวังว่าวันหนึ่งลูกจะกลับมา เมื่อถามว่าเธอคิดอย่างไรกับคนที่นำตัวลูกชายของเธอไป เธอบอกว่า *"พวกเขามีอำนาจ พวกเขาคิดว่าเราเป็นคนผิด เขาคิดว่าเราขายยาเสพติด แม้แต่จะไปแจ้งความฉันก็ทำไม่ได้ เพราะฉันไม่มีสัญชาติทั้งที่อยู่ที่นี่มานาน ฉันโกรธพวกที่เอาลูกชายไป ฉันเผาพริกเผาเกลือแช่งพวกเขาทุกวัน"*[๘]

---

[๗] อังคณา นีละไพจิตร สัมภาษณ์ครอบครัวผู้ถูกบังคับสูญหาย จังหวัดชายแดนภาคใต้.

[๘] อังคณา นีละไพจิตร สัมภาษณ์ครอบครัวผู้ถูกบังคับสูญหาย ชาวลาหู่.

เครดิตภาพ: https://prachatai.com/journal/2015/10/62125

ที่ผ่านมาเจ้าหน้าที่รัฐบางคน พยายามสร้างความเคลือบแคลงในตัวผู้สูญหาย แทนที่จะช่วยครอบครัวหาตัวพวกเขา ในการพบปะพูดคุยกับครอบครัวผู้สูญหายหลายครอบครัว ดิฉันพบว่าหลังจากที่คนๆ หนึ่งถูกทำให้หายไป จะเกิดข่าวลือในทางเสียหายกับเขามากมาย เพื่อที่จะทำให้สาธารณะคิดว่า **"คนไม่ดีก็สมควรที่จะหายไป"**

กรณีการบังคับสูญหายในประเทศไทย คงมีคดีสมชาย นีละไพจิตร เพียงคดีเดียว ที่ถูกนำขึ้นสู่การพิจารณาของศาลยุติธรรม ตลอดระยะเวลาเกือบ ๑๒ ปีของการต่อสู้เพื่อความยุติธรรม สุดท้ายศาลฎีกามีคำพิพากษายกฟ้องจำเลยที่เป็นตำรวจ ๕ คน และตัดสิทธิครอบครัวในการเป็นผู้เสียหายในการฟ้องร้องแทนผู้สูญหาย เนื่องจากศาลเห็นว่าไม่มีพยานหลักฐานว่า สมชาย นีละไพจิตร ได้รับบาดเจ็บ หรือเสียชีวิตจนมิอาจดำเนินการเรียกร้องความเป็นธรรมด้วยตนเองได้

คำพิพากษาคดี จึงถือเป็นความอัปยศของกระบวนการยุติธรรมไทย บนความพ่ายแพ้ของครอบครัว และแสดงให้เห็นถึงความไม่เต็มใจของรัฐในการคุ้มครองบุคคลทุกคนจากการบังคับสูญหาย

ตลอดกว่า ๑๒ ปีของการต่อสู้คดีสมชาย นีละไพจิตร ยังมีโศกนาฏกรรมเกิดขึ้นกับผู้คนอีกมากมาย ตำรวจที่เป็นจำเลยที่ ๑ ในคดีที่ศาลชั้นต้นลงโทษจำคุก ๓ ปี หายสาบสูญระหว่างการอุทธรณ์ ลูกความคนหนึ่งของสมชาย ซึ่งเป็นพยานในคดีที่ถูกซ้อมทรมาน ก็หายสาบสูญระหว่างการพิจารณาคดี ในขณะที่ภรรยาของเขาถูกยิงเสียชีวิตในเวลาไล่เลี่ยกัน ทิ้งลูกเล็กๆ ๒ คนให้อยู่กับยาย ส่วนพยานอีก ๒ คนถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจฟ้องกลับ ข้อหาให้การอันเป็นเท็จ ภายหลังคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ ชี้มูลว่าไม่มีหลักฐานเพียงพอว่าตำรวจซ้อมทรมานพวกเขา ต่อมาหนึ่งในนั้นหายสาบสูญไป โดยไม่มีใครทราบชะตากรรมของเขาจนทุกวันนี้

เรื่องราวที่เกิดขึ้นทำให้เห็นได้ว่า ราคาของความยุติธรรม ที่ต้องแลกกับชีวิตและคราบน้ำตาของผู้คนมากมาย ซึ่งท้ายสุดได้พิสูจน์ให้เห็นแล้วว่า **ความยุติธรรมไม่มีจริง**

ผู้หญิง: ผู้ปกป้องสิทธิชุมชน

ผู้หญิงกลุ่มที่ ๒ ที่ดิฉันอยากกล่าวถึงเรื่องราวของพวกเธอในวันนี้ คือ ผู้หญิงผู้ปกป้องสิทธิชุมชน **ดิฉันเห็นว่า ผู้หญิงผู้ปกป้องสิทธิชุมชน** เป็นผู้หญิงอีกกลุ่มที่สมควรกล่าวถึง

กรณีเหมืองทองที่อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย

ท่านทั้งหลายคงทราบถึงกรณีการให้สัมปทานเหมืองที่ก่อให้เกิดการปัญหามลพิษมากมายในหลายพื้นที่ หนึ่งในนั้นคือ กรณีที่เหมืองทองที่อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย

เมื่อเดือนกันยายน ๒๕๕๕ บ่อเก็บกากไซยาไนด์ของบริษัท ทุ่งคำ จำกัด ที่อำเภอวังสะพุง ได้ไหลปนไปกับแหล่งน้ำกินน้ำใช้ของชาวบ้าน ทำให้ชาวบ้านในหลายหมู่บ้านเริ่มกังวลถึงผลกระทบต่อความเสี่ยงในการบริโภคอาหารปนเปื้อน ผักหญ้าเน่าเสีย ในขณะที่กบเขียดที่ชาวบ้านกินเป็นอาหารตายลง ทำให้ชาวบ้านมีการเคลื่อนไหวต่อต้านการตั้งเหมืองในชุมชน มีการห้ามรถขนสารพิษผ่านชุมชน โดยตลอดการเคลื่อนไหว มีผู้หญิงเข้าร่วมในทุกกระบวนการ รวมถึงการแสวงหาประชามติของชุมชน

วันที่ ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๕๗ มีเหตุการณ์ชายฉกรรจ์ พร้อมอาวุธครบมือบุกทลายแนวกั้นของชาวบ้านเพื่อขนย้ายแร่ออกจากชุมชน หลังเหตุการณ์วันนั้นแม้ผู้หญิงต้องเผชิญกับความรุนแรงที่เพิ่มมากขึ้น แต่พวกเธอไม่ได้ย่อท้อ นอกจากพวกแม่ๆ ในหมู่บ้านแล้ว ลูกหลานหลายคนตัดสินใจทิ้งชีวิตในเมืองเพื่อเข้าร่วมในการปกป้องบ้านเกิด แม่คนหนึ่งกล่าวว่า

"เราทำในสิ่งที่ถูกต้อง เราผ่านความตายมาแล้ว เมื่อเดือนพฤษภา ๒๕๕๗ มีการทลายกำแพง รถบรรทุกพร้อมชายฉกรรจ์ ๓๐๐–๔๐๐ คนบุกปิดล้อมชุมชน เด็กผู้หญิงโดนกระชากลงจากรถแล้วจับมัด โดนข่มขู่ว่าจะเอาไปข่มขืน ผู้หญิงต่างร้องไห้ ชาวบ้านที่โดนจับมัดก็น้ำตาไหลไปด้วย ไม่มีตำรวจสักคนมาช่วย ทั้งที่พื้นที่เกิดเหตุอยู่ห่างตัวเมืองเพียง ๒๐ กม. แต่ขอความช่วยเหลือไม่มีใครมา คนที่ออกหน้ามีแต่ผู้หญิง ... พวกเขาบอกว่า พวกเราขัดขวางการพัฒนา แต่เขาไม่คิดว่าเรากำลังปกป้องภูเขา ป่าไม้ ปกป้องทรัพยากรของเรา" และ *"เราต่อสู้มากว่า ๑๐ ปี ฉันถูกฟ้องคดีมากกว่า ๒๐ คดี ถูกเรียกค่าเสียหายรวมกว่า ๑,๐๐๐ ล้านบาท"*[๙]

บาดแผลร้าวลึกที่ธุรกิจเหมืองแร่และนโยบายของรัฐได้ก่อไว้ ภายใต้วิธีคิดว่า "แร่" คือทรัพยากรเพื่อการพัฒนาไปสู่เศรษฐกิจที่ดีและสร้างความเจริญ กำลังถูกตั้งคำถามอย่างหนักโดยชาวบ้านในพื้นที่ว่า รัฐจะพัฒนาได้อย่างไรหากสิ่งแวดล้อม วิถีชีวิต และเศรษฐกิจที่ยั่งยืนของชุมชนถูกทำลายลงด้วยผลกระทบจากการทำเหมือง

ปัจจุบันการคุกคามรูปแบบใหม่คือการฟ้องร้องดำเนินคดีกับผู้ที่ต่อต้าน โดยเฉพาะนักสิทธิมนุษยชนหญิง ในกรณีผู้หญิงที่ต่อต้านเหมือง พวกเธอถูกฟ้องร้อง ถูกดำเนินคดี การถูกฟ้องร้องดำเนินคดี ทำให้การต่อสู้ของผู้หญิงมีความซับซ้อนมากขึ้น เพราะพวกเธอต้องคอยหาเงินทุนเพื่อประกัน

---

[๙] ผู้แทนหญิงกลุ่ม "คนรักษ์บ้านเกิด" กล่าวในโอกาสรับรางวัล "ผู้หญิงนักปกป้องสิทธิมนุษยชน" ในงาน *"ชีวิต คิดและหวังผู้หญิงนักปกป้องสิทธิมนุษยชน"* เนื่องในโอกาสวันสตรีสากล มีนาคม ๒๕๕๙, อนุกรรมการด้านสิทธิสตรี กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ.

ตัวเอง เพื่อจ้างทนายความ แม้แต่การเดินทางไปศาลแต่ละครั้งล้วนแต่ต้องใช้เงินทั้งสิ้น ในขณะที่พวกเธอต่างมีภาระที่ต้องดูแลครอบครัวควบคู่ไปด้วย

แม้ศาลยุติธรรมจะเป็นความหวัง แต่เมื่อไม่นานนี้เองศาลปกครองพิพากษายกฟ้องคดีที่ชาวบ้านเป็นโจทก์ฟ้องรัฐ และบริษัททุนคดีพิพาทเกี่ยวกับการที่หน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐกระทำการโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายและละเลยต่อหน้าที่ตามกฎหมายกำหนดให้ต้องปฏิบัติหรือปฏิบัติล่าช้าเกินสมควร

เครดิตภาพ: http://www.citizenthaipbs.net/node/10416

หลังฟังคำพิพากษาชาวบ้านถึงกับร่ำไห้ ตัวแทนกลุ่มแม่ ชาวบ้านกลุ่มคนรักษ์บ้านเกิด อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย กล่าวภายหลังรับฟังคำพิพากษาว่า *“น้ำตาที่ไหลออกมาไม่ใช่น้ำตาของผู้แพ้ แต่มันเครียด มันน้อยใจ คนมีอำนาจเขามองไม่เห็น ทำเป็นไม่รู้ ไม่เป็นไร ชาวบ้านถูกเหยียบย่ำมาสารพัด*

ก็ไม่เป็นไร เราไม่ได้แคร์อยู่แล้ว แต่นี่เป็นน้ำตาที่ออกมาจากความเสียใจต่อกระบวนการยุติธรรมที่เกิดขึ้น ที่ผ่านมาทุกคนทำเต็มที่และยืนยันว่าชาวบ้านจะสู้ต่อไป”[๑๐]

“ส่วนที่เจ็บช้ำน้ำใจมากที่สุด คือ ที่บอกว่าเหมืองทองคำไม่ใช่อุตสาหกรรมที่ก่อเกิดมลพิษโดยเชื่อรายงานของสถาบันวิจัยแห่งหนึ่งที่บอกว่าสารพิษต่างๆ ไม่ได้เกินมาตรฐานและไม่มีผลกระทบต่อคน สัตว์ และสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ ยิ่งคิดก็ยิ่งเหมือนฝันร้าย พออ้างเรื่องวิชาการเมื่อใด ปากคำของชาวบ้านจะไม่มีความหมายเลย เพราะชาวบ้านไม่มีความรู้ ไม่มีเกียรติ ไม่มีศักดิ์ศรี”[๑๑]

กรณีเขื่อนปากมูล

ความทรงจำในความอยุติธรรมของผู้หญิงคัดค้านเหมืองทองคำ คงไม่ต่างจากความทรงจำของผู้หญิงนักต่อสู้เพื่อสิทธิชุมชนมายาวนาน อย่างสมปอง เวียงจันทร์ แม่ค้าขายปลา แกนนำต่อต้านเขื่อนปากมูล ที่เคยกล่าวไว้ในวงพูดคุยของผู้หญิงนักปกป้องสิทธิมนุษยชน เมื่อปี ๒๕๕๘ ว่า

---

[๑๐] http://prachatai.com/journal/2016/12/69435.

[๑๑] เพิ่งอ้าง.

เครดิตภาพ: https://prachatai.com/journal/2013/10/49232

"ฉันสู้มา ๓๐ ปี ตอนต่อสู้ใหม่ๆ เขาไม่เห็นเราเป็นมนุษย์ด้วยซ้ำ เราหยุดไม่ได้ ถ้าหยุดเราตาย ผู้หญิงมีบทบาทหนักในครอบครัว พอทรัพยากรหาย ผู้หญิงจะเดือดร้อนมาก ผู้ชายถูกล่อง่าย ฝ่ายตรงข้ามจะล่อผู้ชายให้ไปเที่ยว กินเหล้า ผู้หญิงหลอกยากกว่า ผู้หญิงมีหน้าที่ดูแลแผนในอนาคต ฉันถูกฟ้องนับสิบคดี ล่าสุดโดนคดีซ่องสุมโจร เจ้าหน้าที่บอกว่าเราเอาชาวบ้านไปชุมนุมต่อต้าน เราบอกมันเรื่องปากท้องมันห้ามไม่ได้ ถ้าคุณแก้ปัญหาเรื่องปากมูลได้ เราจะหยุดทันที"[๑๒]

กรณีที่บ่อนอก

ไม่ต่างจากความทรงจำของ กระรอก หรือ กรณ์อุมา พงษ์น้อย ประธานกลุ่มรักษ์ท้องถิ่นบ่อนอก ภรรยาเจริญ วัดอักษร นักปกป้องสิทธิ

[๑๒] "ชีวิต คิด และหวัง" ผู้หญิงนักปกป้องสิทธิมนุษยชน, อ้างแล้ว.

ชุมชน ซึ่งถูกฆ่าเมื่อวันที่ ๑๓ ตุลาคม ๒๕๔๘ กระรอกกล่าวว่า “*๑๑ ปีของการติดตามคดีฆ่าเจริญ วัดอักษร เราได้เรียนรู้ว่ากระบวนการยุติธรรมไม่มีวันเอื้อมมือไปไปถึงผู้บงการฆ่าได้ ถ้ามีกระบวนการทำให้มือปืนตายก่อนไปให้ปากคำต่อหน้าศาล ซึ่งหมายความว่า ประชาชนผู้ต่อสู้กับอิทธิพลอำนาจเถื่อนคงคาดหวังจะได้รับความยุติธรรมจากกระบวนการยุติธรรมได้ยากเต็มที*” กระรอกยังกล่าวย้ำว่า “*ผลประโยชน์ของคนส่วนใหญ่จะมีอยู่จริงได้อย่างไร ถ้ามันได้มาด้วยการยื้อแย่ง การทำลายปล้นชิงคนเล็กคนน้อย เพราะชาติประกอบขึ้นด้วยชุมชนเล็กๆ หลายๆ ชุมชน ชุมชนเข้มแข็ง ชาติจึงเข้มแข็ง*”[๑๓]

เครดิตภาพ: http://www.manager.co.th/Politics/ViewNews.aspx?NewsID=9580000114295&Html=1&TabID=3&

ปัจจุบันทั้งสมปอง กระรอก และผู้หญิงคนกลุ่มคนรักษ์บ้านเกิดยังคงต่อสู้เพื่อความยุติธรรมต่อไปอย่างกล้าหาญ

---

[๑๓] http://www.citizenthaipbs.net/node/6864.

ผู้หญิง: ผู้สูญเสียบุคคลที่รักจากเหตุการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้

ผู้หญิงกลุ่มสุดท้ายที่ดิฉันไม่อาจลืมที่จะกล่าวถึงพวกเธอในวันนี้ คือผู้หญิงที่สูญเสียบุคคลที่รักจากเหตุการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ กลุ่มแม่กรณีตากใบ

เมื่อวันที่ ๒๕ ตุลาคม ๒๕๔๗ ซึ่งเป็นช่วงเดือนรอมฎอน หรือเดือนแห่งการถือศีลอดของชาวมุสลิม เด็กหนุ่มหลายคนออกจากหมู่บ้านตากใบ จังหวัดนราธิวาส เพื่อไปซื้อหาอาหารเพื่อละศีลอด พร้อมกับเลือกซื้อเสื้อผ้าสำหรับคนที่เขารักเพื่อใช้ในวันอีฎิล ฟิตร ซึ่งเป็นวันเฉลิมฉลองวันสิ้นสุดของเดือนรอมฎอน เด็กหนุ่มหลายคนในนั้นกลับถึงบ้านในวันถัดมาในสภาพปราศจากลมหายใจ หลายคนพิการ ในขณะที่อีกหลายคนไม่มีโอกาสได้กลับบ้านอีกเลย

เรื่องของผู้หญิงมลายูมุสลิมอาจดูเร้นลับในสายตาของคนนอกพื้นที่ หากแต่หากมีโอกาสได้สัมผัสกับชีวิตของพวกเธอ เราจะพบว่าผู้หญิงกลุ่มนี้เป็นผู้กุมอนาคตของสังคมมลายูมากกว่าผู้ชายเสียอีก พวกเธอทำงานหนักหาเลี้ยงลูกๆ และคนในครอบครัว ดูแลพ่อแม่ และยังทำหน้าที่หลักในการหาความเป็นธรรมให้คนในครอบครัวและชุมชนด้วย น่าเสียดายที่เราไม่ค่อยเห็นผู้หญิงเหล่านี้มีพื้นที่ทางสาธารณะ โดยเฉพาะพื้นที่ทางการเมือง และการมีอำนาจในการตัดสินใจเช่นเดียวกับผู้หญิงในพื้นที่อื่นของประเทศ แต่ด้วยความศรัทธา ความเชื่อมั่นในพระผู้เป็นเจ้า ทำให้ผู้หญิงเหล่านี้มีความเข้มแข็งอดทน และไม่ก้มหน้าให้กับความไม่ชอบธรรมที่เกิดขึ้น

เครดิตภาพ: http://www.flickriver.com/places/Thailand/Narathiwat/%E0%B8%95%E0%B8%B2%E0%B8%81%E0%B9%83%E0%B8%9A/search/

แยนะ สาแลแม แกนนำคนสำคัญของผู้หญิงเคยตอบคำถามเมื่อมีผู้ถามเธอว่าทำไมครอบครัวผู้สูญเสียกรณีตากใบจึงไม่ฟ้องร้องดำเนินคดีต่อรัฐ ว่า *"ถึงฟ้องไป เราก็ไม่มีทางชนะรัฐได้หรอก แต่เราอยากบอกว่าถึงแม้เราไม่ฟ้องคดีในศาล เราก็รู้อยู่ว่าใครเป็นคนผิด ใครเป็นคนที่ต้องรับผิดชอบ เราเชื่อในพระเจ้าของเรา เราเชื่อว่า พระเจ้าเท่านั้นที่จะให้ความยุติธรรมแก่เราได้"* และ *"จนทุกวันนี้รัฐก็ยังมองว่าเราเป็นโจร รัฐไม่เคยไว้ใจเรา ทุกปีของเดือนรอมฎอนเรายังคงคิดถึงเหตุการณ์ตากใบ คิดถึงลูกหลานที่เสียชีวิต บาดเจ็บและสูญหาย หลายครอบครัวยังร้องไห้ เราไม่เคยลืม เรายังจำได้ดีถึงความไม่เป็นธรรม แม้รัฐจะให้เงินเยียวยา แต่เงินไม่ได้ทำให้เราลืมเรื่องที่เกิดขึ้น"*

กะแยนะ เล่าถึงความทรงจำของเธออีกว่า *"กว่าที่เราจะมายืนตรงนี้ได้ เราต้องฟันฝ่าอุปสรรคมากมาย ลูกชายกะถูกจับตอนเหตุการณ์ตากใบ หลังจากนั้น อาแบ (สามี) ถูกยิงตาย จนวันนี้ยังจับใครไม่ได้ กะถูกค้นบ้านหลายครั้ง แต่ไม่ได้กลัว เพราะเราไม่ได้ทำผิดอะไร บางทีก็คิดว่าพระเจ้าทดสอบเราหรือเปล่า บางทีก็คิดว่าเจ้าหน้าที่จะมองเราเป็นโจรไหม เราต้องใช้ความอดทนมาก กะเคยถูกหมาย พ.ร.ก. ฉุกเฉิน มีเจ้าหน้าที่เรียกให้ไปพบ ๒ ครั้ง แต่เราไม่ไป เพราะเราเชื่อว่าเราไม่ได้ทำผิด เราเป็นผู้หญิง อายุก็มากแล้ว จะมาจับเราทำไม"*[๑๔]

บางคนอาจบอกว่า ความยุติธรรมเกี่ยวพันโดยตรงกับประชาธิปไตย แต่ประสบการณ์ของดิฉันแล้ว ดิฉันพบว่า การละเมิดสิทธิมนุษยชนโดยรัฐเกิดขึ้นทั้งภายใต้รัฐบาลทหารและรัฐบาลพลเรือน อย่างไรก็ดี ภายใต้รัฐบาลพลเรือน ที่มีความเป็นประชาธิปไตย ประชาชนสามารถใช้สิทธิ เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นได้อย่างเปิดเผย เป็นอิสระ และเข้าถึงกลไกการตรวจสอบมากกว่ารัฐบาลทหาร และประชาชนจะไม่หวาดกลัวในการแสดงความคิดเห็นที่ขัดแย้งกับรัฐ

ในเรื่องของ **"ความยุติธรรม"** ความยุติธรรมเกี่ยวข้องโดยตรงกับการงดเว้นโทษ ในหลายประเทศรวมถึงประเทศไทย การที่เจ้าหน้าที่กระทำผิดแล้วไม่ต้องรับโทษ ถือเป็นเรื่องธรรมดาที่สังคมไทยชาชิน แต่สำหรับเหยื่อแล้ว ความยุติธรรม ยังหมายถึง ความพร้อมรับผิด (Accountability) ความรับผิดชอบ การชดใช้เยียวยา รวมถึงการสร้างหลักประกันว่าจะไม่มีการ

---

[๑๔] "ชีวิต คิดและหวัง ผู้หญิงนักปกป้องสิทธิมนุษยชน", อ้างแล้ว.

ละเมิดซ้ำ ซึ่งหมายถึงการปรับปรุงกฎหมาย การสร้างกลไกที่ประชาชนสามารถมีส่วนร่วมในการตรวจสอบเจ้าหน้าที่รัฐ การปฏิรูปตำรวจ ปฏิรูปทหาร และปฏิรูปความมั่นคง

หลักความรับผิดชอบของรัฐ คือ เจ้าหน้าที่ของรัฐที่มีหน้าที่ในการคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพของประชาชน แต่หากการใช้อำนาจของเจ้าหน้าที่ก่อให้เกิดการละเมิดสิทธิของประชาชน ก็ย่อมต้องได้รับการลงโทษเพื่อให้เจ้าหน้าที่ของรัฐมีความรับผิดชอบต่อการกระทำของตน เช่น ในกรณีการสลายการชุมนุมที่ตากใบ กรณีการบังคับให้บุคคลสูญหาย กรณีการซ้อมทรมาน และกรณีนโยบายสงครามยาเสพติด การที่เจ้าหน้าที่ที่กระทำการละเมิดสิทธิของประชาชนไม่ได้รับการลงโทษ จึงก่อให้เกิดวัฒนธรรมของผู้มีอำนาจที่ไม่ต้องรับผิดในการกระทำของตนเอง หรือที่เรียกกันว่า **"การปล่อยให้คนผิดลอยนวล"**

ในประเทศไทย เรามักเรียกร้องให้เหยื่อให้ **"อภัย"** แล้ว **"ลืม"** เหตุการณ์ที่ผ่านมา โดยที่รัฐและสังคมไม่พูดถึงความสำคัญของการแสวงหาความจริง ไม่สนใจในการแสวงหาความยุติธรรม ไม่เผชิญหน้ากับอดีต และไม่มีการนำตัวคนผิดที่เป็นเจ้าหน้าที่รัฐมาลงโทษตามกระบวนการยุติธรรม ไม่มีการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรม และปฏิรูปหน่วยงานความมั่นคง

การเยียวยาที่รัฐให้แก่ผู้เสียหาย เป็นเสมือนการสงเคราะห์ มากกว่าการสำนึกผิดในสิ่งที่รัฐได้กระทำไป ในหลายครั้งหลังการเยียวยายังมีการทวงบุญคุณกับเหยื่อและครอบครัว มีการขอให้เหยื่อสัญญาว่าจะไม่มีการ

ฟ้องร้องดำเนินคดีกับรัฐอีก การเยียวยาในลักษณะนี้จึงไม่เป็นการคืนศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ให้กับเหยื่อและครอบครัว หากแต่เป็นการซ้ำเติมบาดแผลทางจิตใจให้เหยื่อมากขึ้น

ที่ผ่านมาในประเทศไทยการลงโทษทางอาญากับเจ้าหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบการละเมิดสิทธิมนุษยชนแทบไม่เคยเกิดขึ้นเลย และในบางครั้งยังมีการตรากฎหมายเพื่อไม่ให้เจ้าหน้าที่ต้องรับผิด

เพื่อยุติการงดเว้นโทษ รัฐต้องตระหนักว่า ทุกความรุนแรงที่เกิดจากรัฐ **รัฐต้องร่วมรับทุกข์**ด้วย ไม่ใช่ปล่อยให้เหยื่อเผชิญความยากลำบากแต่เพียงลำพัง รัฐต้องรับรู้ว่าทุกครั้งที่เกิดความรุนแรง สังคมจะเกิดความเกลียดชัง สูญเสียความไว้วางใจต่อรัฐ สายสัมพันธ์ระหว่างรัฐและประชาชนจะถูกทำลาย และยากที่สร้างขึ้นมาใหม่ รัฐจึงต้องไม่มืดบอดในการรับรู้ความทุกข์ยากของประชาชน การให้เงินชดใช้ความเสียหายจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน ไม่ได้หมายความว่ารัฐและหน่วยงานความมั่นคงจะหลุดพ้นจากหน้าที่ที่ต้องนำตัวผู้กระทำผิดมาเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม ที่สำคัญ การให้ค่าชดเชยด้วยเงินจำนวนมากก็ไม่อาจรับประกันได้ว่าการละเมิดเช่นนี้จะไม่เกิดขึ้นอีกในอนาคต

ความทรงจำ

การรักษาความทรงจำ กรณีการละเมิดสิทธิมนุษยชน เป็นเรื่องสำคัญ และเป็นส่วนหนึ่งของการบันทึกประวัติศาสตร์ของความจริงในเรื่องราวการละเมิดสิทธิมนุษยชนที่เกิดขึ้น นอกจากนั้นความทรงจำจะทำให้การต่อสู้เพื่อความยุติธรรมยังคงดำรงอยู่ การรักษาความทรงจำคือการรักษาประวัติศาสตร์ซึ่งจะมีอิทธิพลต่ออนาคต เมื่อเกิดเหตุการณ์การละเมิดสิทธิมนุษยชนครั้งใหญ่ๆ จะเกิดความทรงจำร่วมของผู้คนในสังคม และทำให้เกิดการร่วมต่อต้านความไม่เป็นธรรมร่วมกันของผู้คนในสังคม ในสังคมที่เปิดโอกาสได้มีการถกเถียงอย่างอิสระ และเปิดเผย จะทำให้ทุกฝ่ายเกิดการเตรียมการไม่ให้มีการละเมิดสิทธิมนุษยชนซ้ำอีกในอนาคต เพราะเมื่อเราเรียนรู้สิ่งที่เกิดขึ้นในอดีต มันจะเป็นการเตือนเราในการป้องกันไม่ให้เหตุการณ์เลวร้ายเกิดขึ้นอีกในภายหน้า และป้องกันไม่ให้ความทรงจำที่เลวร้ายบั่นทอนจิตใจของเหยื่อจนกลายเป็นบาดแผลในใจซึ่งยากจะเยียวยา เหยื่อบางคนเมื่อได้รับผลกระทบจากความรุนแรงซ้ำ หรือไม่ได้รับการฟื้นฟู หรือความยุติธรรมทำให้เหยื่อหลายคนกลายมาเป็นผู้ใช้ความรุนแรงเสียเอง

ทางหนึ่งของการเยียวทางบาดแผลความทรงจำ คือการบันทึกเรื่องราว การบันทึกประวัติศาสตร์ของเหยื่อ การบันทึกความทรงจำจะทำให้สังคมไม่ลืมอดีต แม้จะเป็นอดีตที่ขมขื่น แต่จะเป็นอดีตที่บอกเล่าเรื่องราวความเป็นมาของผู้สูญเสีย ซึ่งแม้จะเป็นผู้แพ้ในสายตาของรัฐ แต่เรื่องราวของพวกเขาจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

การแก้ปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนและความไม่เป็นธรรมโดยการขอให้เหยื่อ **"ลืม"** จึงไม่เป็นการแก้ปัญหาอดีต และป้องกันการละเมิดซ้ำในอนาคต ซ้ำร้ายยังทำให้เหยื่อเกิดความทรงจำที่เลวร้าย และมีทัศนคติต่อต้านรัฐ เพราะการละเมิดสิทธิมนุษยชน จะส่งผลกระทบเชิงลึกให้เหยื่อทางอ้อม ซึ่งคือครอบครัว ประสบปัญหาการไม่สามารถเชื่อมโยงตนเองเข้ากับสังคมได้โดยง่าย และทำให้การดำเนินชีวิตต่อไปของพวกเขาเป็นเรื่องยากลำบากยิ่งขึ้น อีกทั้งยังทำให้เหยื่อประสบปัญหาความคับแค้นใจ และเกิดความกดดันในการมีปฏิสัมพันธ์กับสังคมรอบข้าง เหยื่อหลายคนมักมีอาการ Post-Traumatic Stress Disorder ซึ่งจะแสดงอาการในระยะยาว บางคนมีอาการหวาดกลัวและหวาดระแวงอยู่เป็นระยะเวลายาวนาน ไม่ไว้วางใจคนรอบข้าง หรือมองโลกในแง่ร้าย ซึ่งส่งกระทบต่อสุขภาพร่างกายและจิตใจของเหยื่ออย่างร้ายแรง นอกจากนี้ ภาวะความคลุมเครือทำให้เหยื่อของการบังคับสูญหายสร้างจินตนาการของการสูญหาย ด้วยภาพของการทรมานทารุณกรรม ความโหดร้าย เจ็บปวด จนถึงการทำลายหรืออำพรางศพ ซึ่งส่งผลให้ครอบครัวเหยื่อส่วนมากต้องทุกข์ทรมานและพันธนาการตัวเองในเงาความทรงจำที่โหดร้ายทารุณจนชั่วชีวิต

การปรองดองที่แท้จริงจึงไม่สามารถถูกบังคับยัดเยียดด้วยกฎหมายหรือคำสั่งใดๆ มันต้องสร้างขึ้นมาเองในจิตใจของสมาชิกในสังคม ผ่านกระบวนการที่ตระหนักถึงคุณค่าและศักดิ์ศรีของมนุษย์ทุกคน... การ

ปรองดองต้องการความรู้เกี่ยวกับความจริงที่เกิดขึ้น เราไม่อาจเรียกร้อง หรือคาดหวัง ถึงการให้อภัย เว้นเสียแต่ว่าคนที่ถูกเรียกร้องให้ทำการให้อภัยได้รับรู้อย่างถ่องแท้ว่าพวกเขาและเธอกำลังจะให้อภัย **"ใคร"** หรือ **"สิ่งใด"** การปรองดองที่แท้จริงจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีการแก้ไขปัญหา และการชดเชยให้กับเหยื่อในสิ่งที่พวกเขาสูญเสียไปแล้วเท่านั้น หากเราเรียกร้องการให้อภัยจากเหยื่อ ในขณะที่บรรดาคนซึ่งจะได้ประโยชน์จากการให้อภัยนั้นไม่เคยแสดงออกซึ่งความสำนึกผิดหรือยอมรับในความผิดที่พวกเขาได้กระทำลงไป การให้อภัย ย่อมจะไม่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง หนำซ้ำยังทำให้เกิดการกระทำผิดซ้ำซากเนื่องจากผู้กระทำผิดไม่ต้องกังวลว่าจะต้องรับโทษ

อย่างไรก็ดี **การขอโทษ** รวมถึงการยอมรับต่อสาธารณะถึงข้อเท็จจริง และการยอมรับผิดชอบ เป็นรูปแบบของการชดใช้ความเสียหายทางจิตใจอย่างหนึ่ง เป็นการชดใช้ความเสียหายที่ไม่เป็นตัวเงินแก่เหยื่อ เป็นการทำให้เกิดความพึงพอใจรูปแบบหนึ่ง เช่นเดียวกับการลงโทษผู้ก่อการละเมิดก็เป็นอีกรูปแบบของการทำให้พึงพอใจ **การขอโทษ การยอมรับความผิดเป็นอีกรูปแบบที่สำคัญของการชดใช้ความเสียหาย สำหรับเหยื่อของการละเมิดสิทธิมนุษยชน การที่สาธารณะได้รับรู้ความทุกข์ทรมานของพวกเขา และความจริงเกี่ยวกับผู้กระทำความผิด เป็นขั้นตอนสำคัญที่นำไปสู่การฟื้นฟูและความปรองดอง**

ในครอบครัวผู้ถูกบังคับสูญหาย ผู้หญิงยังคงประสบปัญหาจากการสร้างคำอธิบายเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับบุคคลในครอบครัว โดยเฉพาะเด็กๆ เด็กส่วนมากไม่เข้าใจว่าทำไปพ่อจึงไม่กลับบ้าน ในขณะที่มีข่าวลือว่า

พ่อของพวกเขาเกี่ยวข้องกับการกระทำผิด จึงทำให้ต้องหลบหนีไป เด็กๆ ต้องเผชิญกับคำถามจากเพื่อนๆ หรือครูที่โรงเรียน เด็กๆ หลายคนเติบโตมากับแม่ที่มีความเครียดเรื้อรัง จากปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม[๑๕] ผู้หญิงในครอบครัวผู้ถูกบังคับสูญหายต้องอยู่กับความทรงจำอันขมขื่นเป็นเวลานาน โดยเฉพาะผู้หญิงในกลุ่มชาติพันธุ์ส่วนมากไม่สามารถสมรสใหม่ได้เมื่อสามีหายตัวไป ด้วยความเชื่อทางศาสนา ประเพณี และวัฒนธรรมท้องถิ่น

ไม่ต่างจากประชาชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ทุกปีเมื่อเดือนรอมฎอนมาถึง ชาวบ้านจะนึกถึงเหตุการณ์ การสลายการชุมนุมหน้าสถานีตำรวจภูธรตากใบ การเสียชีวิตของประชาชน ๗๘ คนเมื่อปี ๒๕๔๗ เหมือนเหตุการณ์เพิ่งผ่านมา ชาวมลายูมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ยังจดจำประวัติศาสตร์ของความไม่เป็นธรรมจากรัฐ แม้เมื่อปี ๒๕๕๕ รัฐบาลสมัยนั้นได้มีมติเยียวยาครอบครัวผู้เสียหายด้วยเงินก้อนใหญ่ แต่เงินไม่สามารถคืนศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้คนได้ ไม่มีใครตอบได้ว่าทำไมการสลายการชุมนุมที่ทำให้เกิดการสูญหาย บาดเจ็บ พิการ หรือการเสียชีวิตของผู้คนจำนวนมากจึงไม่มีหน่วยงานใดของรัฐ หรือแม้แต่รัฐบาลออกมาแสดงความรับผิดชอบ เปิดเผยความจริง และนำตัวผู้กระทำผิดมาเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม

---

[๑๕] ประทับจิต นีละไพจิตร, “การบังคับบุคคลสูญหาย และนัยยะของความคลุมเครือ,” ใน *ความรู้ ความลับ ความทรงจำ* บรรณาธิการโดย ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๙).

กรณีความเสียหายทางจิตใจนั้น ศาลสิทธิมนุษยชนแห่งทวีปอเมริกา และศาลสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรป ได้กำหนดการชดเชยความเสียหายแก่สิ่งที่เรียกว่า "ความเสียหายทางจิตใจ" แก่เหยื่อ โดยศาลวินิจฉัยให้ให้การชดเชยความเสียหายทางจิตใจแก่เหยื่อและสมาชิกในครอบครัวของเหยื่อ ศาลเห็นว่า "ความเศร้าส่วนบุคคลควรได้รับการพิจารณาด้วย"[๑๖]

ถ้าประเทศไทยไม่แก้ปัญหาความไม่เป็นธรรม และยุติวัฒนธรรมการงดเว้นโทษ อีกไม่นานเราจะมีผู้คนที่ต่างมีบาดแผลทางใจเพิ่มขึ้นในแต่ละวัน บุคคลเหล่านั้น คือ พยานของความอยุติธรรมในแผ่นดินนี้ เรื่องเล่าและบาดแผลในใจของพวกเขาและเธอ จะบอกเล่าถึงความขมขื่นที่ได้รับจากรัฐ รัฐที่เย่อหยิ่ง ไม่นำพาสนใจในการร่วมแบ่งปันทุกข์ของประชาชน ไม่โอบกอดผู้ทุกข์ยาก และผู้สูญเสีย รัฐที่เชื่อมั่นว่า อำนาจคือความชอบธรรม ซึ่งถ้าเป็นเช่นนี้ ความไว้วางใจระหว่างรัฐและประชาชนจะสูญสิ้นลง กลายเป็นคนแปลกหน้า จนถึงเกลียดชังกัน รัฐจึงต้องระลึกเสมอว่า แม้จะไม่สามารถคืนชีวิตให้กับเหยื่อได้ แต่รัฐก็ไม่อาจปฏิเสธการคืนความเป็นธรรม และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ให้แก่เขาเหล่านั้น

ความหวัง จึงน่าจะเป็นสิ่งเดียวที่ทำให้ผู้รักความเป็นธรรม และหญิงนักต่อสู้เพื่อสิทธิมนุษยชนยังคงยืนหยัดในการต่อสู้เพื่อปกป้องสิทธิโดยไม่กลัว และพร้อมเผชิญหน้ากับความไม่เป็นธรรมต่างๆ เพื่อสร้างแบบอย่างการต่อสู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงของคนสามัญ

---

[๑๖] *สิทธิที่จะได้รับการเยียวยา และการชดใช้ความเสียหายจากการละเมิดสิทธิมนุษยชนอย่างรุนแรงและกว้างขวาง,* คู่มือนักปฏิบัติ, คณะกรรมการนักนิติศาสตร์สากล, ๒๕๔๙.

ทุกๆ วันดิฉันไม่เคยลืมที่จะขอบคุณพระผู้เป็นเจ้า ที่พระองค์ให้ดิฉันมีโอกาสได้พบปะผู้คนมากมาย เรื่องเล่าของแต่ละคนล้วนมีคุณค่า คนสามัญที่อาจไม่มีใครรู้จัก คนเล็กๆ ที่เป็นผู้สร้างแรงบันดาลใจที่ยิ่งใหญ่ให้กับผู้คนอีกมากมาย คนที่ใช้ความทุกข์ยากของตนเองเป็นเสมือนกรวดทรายที่ปูทางไปสู่การเปลี่ยนแปลงเพื่อชีวิตที่ดีกว่าของคนรุ่นต่อไป คนที่ไม่ท้อถอย ไม่ยอมแพ้ และก้มหัวให้กับความไม่ชอบธรรมใดๆ

เราจึงควรขอบคุณพวกเขาร่วมกัน

ภาพชีวิต ท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์[๑]

กษิดิศ อนันทนาธร[๒]

---

[๑] ภาพในบทความนี้มาจาก http://pridi-phoonsuk.com

[๒] ผู้จัดการโครงการ ๑๐๐ ปีชาตกาล ศาสตราจารย์ ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรรมการมูลนิธิเสฐียรโกเศศ-นาคะประทีป และกรรมการมูลนิธิปรีดี พนมยงค์

วันเริ่มชีวิตคู่ ปรีดี-พูนศุข ๑๖ พฤศจิกายน ๒๔๗๑

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) เคยกล่าวแต่เมื่อเป็นพระธรรมปิฎกว่า "*ท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ มิใช่เป็นเพียงบุคคลหนึ่ง ที่มีชื่อผ่านเข้ามาในประวัติศาสตร์ ในฐานะเป็นภริยาของท่านรัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์ เท่านั้น แต่ชีวิตของท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ เป็นประวัติศาสตร์ส่วนหนึ่งด้วยทีเดียว อย่างน้อย ในกระแสแห่งความผันผวนปรวนแปรของเหตุการณ์บ้านเมือง ที่ชีวิตของท่านผู้หญิงพูนศุข ถูกกระทบ*

กระแทกอย่างหนักหน่วงรุนแรงครั้งแล้วครั้งเล่า ตลอดช่วงเวลายาวนาน ท่านผู้หญิงรู้เห็น รู้สึก มองสถานการณ์และเหตุการณ์เหล่านั้นอย่างไร รวมทั้งนำชีวิตและบุคคลที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะครอบครัว ลุล่วงผ่านพ้นมาได้อย่างไร ก็เป็นเรื่องที่น่าสนใจศึกษาอย่างมาก”[๓]

ในวาระ ๑๐ ปี แห่งการจากไปของท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ คู่ชีวิตของท่านผู้ประศาสน์การนั้น ขอนำภาพและถ้อยคำของท่านผู้หญิงพูนศุข สตรีผู้ “ไม่ขอรับเกียรติยศใดๆ ทั้งสิ้น” ผู้ซึ่งเป็นกำลังใจที่สำคัญให้มหาบุรุษอย่างท่านผู้ประศาสน์การมีชีวิตที่มีความสุข แม้ต้องเผชิญกับความสำเร็จและความล้มเหลว อย่างขึ้นและลงอย่างสุดๆ ในชีวิตอันผันผวนก็ตาม

พูนศุขในวัย ๖ ขวบ ถ่ายรูปกับพระยาชัยวิชิตวิศิษฏ์ธรรมธาดา
กับคุณหญิงเพ็ง พร้อมครอบครัว

---

[๓] *บูชาธรรม บูชาคุณ ท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์* (*๒ มกราคม ๒๔๕๕ – ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๕๐*) (ม.ป.ท.: ม.ป.พ., ม.ป.ป.), น. ๑๑.

ดังเมื่อคราวท่านได้รับรางวัล "Outstanding Women in Buddhism Awards" แห่งสหประชาชาติ เมื่อ พ.ศ.๒๕๔๘ ท่านได้แสดงสุนทรพจน์ความตอนหนึ่งว่า *"ข้าพเจ้าเกิดมาในครอบครัวพุทธศาสนิกชน ตั้งแต่เยาว์วัยบิดามารดาได้ปลูกฝังให้ลูกๆ ยึดมั่นในพระพุทธศาสนา เมื่อแต่งงานมีครอบครัว สามีข้าพเจ้าได้ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีในการยึดหลักธรรมะเป็นสรณะ ชีวิตที่ผ่านร้อนผ่านหนาวมา ๙๓ ปี มีทั้งความสุขและความทุกข์ ความสำเร็จและความผิดหวัง หลักธรรมในพระพุทธศาสนาได้ช่วยให้ข้าพเจ้าดำรงชีวิตอยู่ได้ หลักธรรมคำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ว่านั้น คือ* **ธมฺโม หเว รกฺขติ ธมฺมจารึ ธรรมะย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรม** *ข้าพเจ้าเชื่อมั่นว่า ถ้าทุกคนปฏิบัติตามหลักธรรมในพุทธศาสนา ทั้งในยามสันติ ยามสงคราม และยามที่ชีวิตผันผวน โดยทำตามหน้าที่อย่างรับผิดชอบและตั้งสติอยู่เสมอ เราทุกคนจะประสบสันติสุขในใจ"*[๔]

ตัวอย่างความกล้าหาญและยึดมั่นในหลักการของท่าน เช่น ในคืนวันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๔๙๐ ที่มีรถถังไปยิงที่ทำเนียบท่าช้าง ที่พำนักของท่านรัฐบุรุษอาวุโส หลังจากที่ท่านรัฐบุรุษอาวุโสหลบออกไปได้อย่างหวุดหวิดแล้ว ท่านผู้หญิงได้ถามทหารที่มาในคืนนั้นว่ามาทำอะไร *"พวกเราจะเปลี่ยน*

---

[๔] พูนศุข พนมยงค์, ท่านผู้หญิง, "คำกล่าวของท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ ในโอกาสที่ได้รับรางวัล "Outstanding Women in Buddhism Awards" แห่งสหประชาชาติ วันที่ ๗ มีนาคม ๒๕๔๘ ณ ตึกสหประชาชาติ กรุงเทพฯ," ใน *ไม่ขอรับเกียรติยศใดๆ ทั้งสิ้น ๙๕ ปี ๔ เดือน ๙ วัน พูนศุข พนมยงค์* (กรุงเทพฯ: ลลิตา สุดา ศุขปรีดา ดุษฎีวาณี, ๒๕๕๑), น. ๓๓๑.

รัฐบาล" ทหารตอบ ท่านผู้หญิงจึงได้ทักท้วงทันทีว่า "*ทำไมมาเปลี่ยนที่นี่ ทำไมไม่ไปเปลี่ยนที่สภาเล่า*"[๕] น่าเสียดายที่ความข้อนี้ ไม่เป็นที่ตระหนักเลย แม้จะเนิ่นนานผ่านมาถึง ๗๐ ปีแล้ว ว่าควรจะเปลี่ยนรัฐบาลกันในรัฐสภาให้ได้

ถ่ายเมื่อวันที่ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๔๙๕ ขณะที่ตำรวจนำไปศาลอาญา
เพื่อขออำนาจฝากขัง ข้อหากบฏภายในและภายนอกราชอาณาจักร
ขณะอายุ ๔๐ ปี ๑๐ เดือน ๑๙ วัน

[๕] ดู พูนศุข พนมยงค์, "รัฐประหาร ๘ พฤศจิกายน ๒๔๙๐," ใน เพิ่งอ้าง, น. ๑๗๘.

หลังจากนั้นในปี พ.ศ.๒๔๙๕ ท่านก็ถูกอำนาจรัฐเบียดเบียนบีฑา ถูกตั้งข้อหาเป็นกบฏ ซึ่งเรียกกันว่า "กบฏสันติภาพ" แต่เมื่อคุมขังครบ ๘๔ วันแล้ว ไม่อาจหาหลักฐานใดมาเล่นงานท่านได้ ท่านจึงได้รับอิสรภาพออกมา โดยที่ยังไม่จำต้องกล่าวถึงว่าระหว่างควบคุมตัวท่านไว้นั้น ตำรวจได้พยายามทำสงครามจิตวิทยาอยู่เสมอ เช่น กล่าวว่ารู้หรือไม่ว่านายปรีดีนอกใจ แต่ท่านผู้หญิงก็เชื่อในรักแท้ที่มีต่อกันอย่างไม่หวั่นไหว จนในบั้นปลายชีวิต ถึงนายปรีดีจะไม่ได้กลับมาอยู่ที่เมืองไทย แต่ทั้งสองก็ได้เคียงคู่กันอย่างยาวนานทั้งในประเทศจีนและฝรั่งเศส

แม้เมื่อท่านรัฐบุรุษอาวุโสถึงแก่อสัญกรรมไปแล้วตั้งแต่ พ.ศ.๒๕๒๖ แต่ท่านผู้หญิงก็ได้สานต่อเจตนารมณ์ในด้านต่างๆ มาอย่างต่อเนื่อง อย่างน้อยคือการเล่าขานเรื่องราวของสามีผู้ซึ่งเป็นคนดีที่เมืองไทยไม่ต้องการ เช่น *"ในขณะที่มีชีวิตอยู่ นายปรีดี พนมยงค์ มิได้เรียกร้องหรือมุ่งหวังทวงตำแหน่งในราชการหรือ รับประโยชน์ด้านทรัพย์สินเงินทองมาเป็นรางวัลตอบแทน ด้วยถือว่าการกระทำทั้งหลายเป็นไปด้วยเจตนาอันบริสุทธิ์ เพื่อสนองคุณชาติและแผ่นดินเกิดเพียงเท่านั้นเอง"*[๖] ความข้อนี้ ถ้าชวนให้ผู้อ่านสงสัย และอยากท้าทายท่านผู้หญิงว่าความจริงเป็นเช่นนั้นหรือไม่ ด้วยการไปศึกษาประวัติของท่านรัฐบุรุษอาวุโส ก็นับถือเป็นการจุดประกายที่ดีทีเดียว

---

[๖] ดู พูนศุข พนมยงค์, "คำกล่าวในพิธีเปิดป้ายชื่อ "ถนนปรีดี พนมยงค์" ของท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ วันที่ ๒ พฤษภาคม ๒๕๔๙ ณ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา," ใน เพิ่งอ้าง, น. ๓๓๗.

ในวันชาติจีน บนประตูสันติสวรรค์
จัตุรัสเทียนอันเหมิน กรุงปักกิ่ง ๑ ตุลาคม ๒๕๐๘

ท่านผู้หญิงพูนศุข ในวัย ๕๐ ปี ที่นครกวางโจว พ.ศ.๒๕๐๕

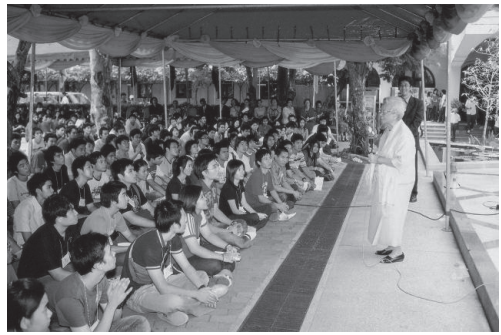

ท่านผู้หญิงพูนศุขให้โอวาทกับนักศึกษาที่ลานปรีดี พนมยงค์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ วันที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๔๙

ท่านผู้หญิงพูนศุขมีอายุยืนยาวพอที่จะส่งต่อแนวคิดและอุดมการณ์ของนายปรีดีไปยังคนรุ่นหลัง ไม่ว่าผ่านกิจกรรมต่างๆ ของสถาบันปรีดี พนมยงค์ ที่ท่านเป็นประธาน หรือการให้โอวาทในวาระต่างๆ โดยเฉพาะก็แก่นักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งท่านเคยกล่าวในวันแรกพบ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๔๙ ว่า

"ขอให้นักศึกษาธรรมศาสตร์ เอานายปรีดี พนมยงค์ เป็นตัวอย่างอุทิศตนเพื่อบ้านเมืองมาชั่วชีวิต แต่ไม่เคยคิดหาประโยชน์ใส่ตัวเลย"[๗]

---

[๗] ปริญญา เทวานฤมิตรกุล (บรรณาธิการ), *คู่มือนักศึกษาใหม่* (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๓), น. ๔๕.

รักแท้ที่คิดว่ามีแต่ในนิยายนั้น ชีวิตของนายปรีดีและท่านผู้หญิงพูนศุข ได้แสดงให้ปรากฏแก่ตาโลกเห็นแล้วว่า รักแท้ในชีวิตจริงก็มีอยู่ นอกจากสิ่งที่ท่านทั้งสองเผชิญด้วยกันมาชั่วชีวิตแล้ว วันที่ท่านผู้หญิงพูนศุขถึงแก่อนิจกรรมก็คือคืนของวันคล้ายวันเกิดของนายปรีดีนั่นเอง คือคืนวันที่ ๑๑ ต่อวันที่ ๑๒ พฤษภาคม ๒๕๕๐

ภาพชีวิตท่านผู้หญิงพูนศุข ที่ในวัยสาวเป็นผู้เข้มแข็ง คล่องแคล่ว และกล้าหาญ ในวัยชราเป็นผู้อ่อนโยน ใจดี และเป็นคุณยายท่านของใครหลายๆ คน เป็นภาพชีวิตที่ชวนให้ใคร่ครวญและค้นหาว่า “ข้างหลังภาพ” เหล่านี้มีอะไรอยู่บ้าง

‘คุณลุงคุณป้า’ ของนักเรียนไทยในฝรั่งเศสและในยุโรป
ถ่ายที่บ้านอองโตนี ชานกรุงปารีส

คณะอนุกรรมการฝ่ายจัดทำหนังสือที่ระลึก
คณะกรรมการจัดงานวันปรีดี พนมยงค์ ประจำปี ๒๕๖๐
ตามคำสั่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่ ๒๙๖/๒๕๖๐

๑. นางดุษฎี พนมยงค์ บุญทัศนกุล	ที่ปรึกษา
๒. นายสุลักษณ์ ศิวรักษ์	ที่ปรึกษา
๓. นายสันติสุข โสภณสิริ	ที่ปรึกษา
๔. นายกษิดิศ อนันทนาธร	ประธานอนุกรรมการ
๕. นางนงลักษณ์ บัทเล่อร์	อนุกรรมการ
๖. นายสายฟ้า ตันธนา	อนุกรรมการ
๗. นายยุทธนา จังอินทร์	อนุกรรมการ
๘. นางเฉลิมขวัญ จันทร์ช่วงศรี	อนุกรรมการ
๙. นางศุภณา เย็นเป็นสุข	อนุกรรมการ
๑๐. นางประภาพันธ์ ว่องไว	อนุกรรมการ
๑๑. นางสาวนภวรรณ วรสิทธิ์	อนุกรรมการ
๑๒. นายวชิร พลบุญ	อนุกรรมการ
๑๓. นางสาวณัฐกาญจน์ หันจรัส	อนุกรรมการและเลขานุการ

ท่านผู้หญิงพูนศุขและนายปรีดี พนมยงค์
กับนางฉลบชลัยย์ พลางกูร ที่ประเทศฝรั่งเศส

ขอรำลึกถึง

ครูฉลบชลัยย์ พลางกูร

(๑๙ พฤศจิกายน ๒๔๕๙ – ๖ เมษายน ๒๕๖๐)

ครูใหญ่แห่งโรงเรียนดรุโณทยาน

ภรรยาผู้สละสามีคือ *นายจำกัด พลางกูร* ไป “เพื่อชาติ เพื่อ humanity”

สตรีผู้หาญกล้าท้าทายอำนาจอันฉ้อฉล

คุณป้าผู้อุปการะ “เหยื่ออธรรม” และลูกหลานของคนเหล่านั้น

นับแต่การลอบสังหารกลุ่มรัฐมนตรีอีสานอย่างเหี้ยมโหดในทศวรรษ ๒๔๙๐

มาจนนักศึกษาในเหตุการณ์ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙

ด้วยความเคารพรักอย่างสูง

บรรณาธิการ

มีบุคคลซึ่งดูเหมือนจะเป็นวรรณะใหม่ แต่ไม่เข้าใจกฎแห่งอนิจจัง โดยถือว่าสภาวะเก่าเป็นของถาวร และไม่พอใจในความพัฒนาของสภาวะใหม่ที่ต้องเป็นไปตามกฎธรรมชาติ บุคคลจำพวกนี้อาจไม่ใช่หน่อเนื้อเชื้อไขของวรรณะเก่า แต่บำเพ็ญตนเป็นสมุนของพลังเก่า ยิ่งกว่าบุคคลแห่งอันดับสูงของวรรณะเก่า ทั้งนี้ก็เพราะพลังเก่าที่สลายไปนั้นได้สูญสิ้นไปเฉพาะรูปภายนอกของระบบการเมือง แต่บุคคลเก่ายังแฝงอยู่ในกลไกอำนาจรัฐและอำนาจเศรษฐกิจ ซึ่งยังคงมีทรรศนะทางสังคมตามระบบเก่าที่ล้าหลัง สิ่งที่ตกค้างของระบบเก่าชนิดนี้ มีทรรรศนะที่ผิดจากกฎธรรมชาติยิ่งกว่าบุคคลก้าวหน้าแห่งวรรณะเก่าเอง ฉะนั้น จึงดำเนินโต้กฎธรรมชาติและกฎแห่งอนิจจัง ดึงสังคมให้ถอยหลังเข้าคลองยิ่งกว่าพวกถอยหลังเข้าคลองที่จำต้องเป็นไปตามสภาวะของเขา แต่อย่างไรก็ตาม การดึงให้สังคมถอยหลังก็เป็นไปเพียงชั่วคราว เพราะในที่สุดกฎแห่งอนิจจังต้องประจักษ์ขึ้น

ที่มา: ข้อเสนอของนายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส
ต่อ ฯพณฯ สัญญา ธรรมศักดิ์
เรื่อง วิธีส่งเสริมให้ราษฎรสนใจประชาธิปไตย (๘ ธันวาคม ๒๕๑๖)

ISBN 978-974-466-972-8
9 789744 669728